

NOVELE

DE

DUILIU ZAMFIRESCU.

BUCURESCI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCEC & Comp.

Calea Victoriei No. 7

1888.

—

PREȚUL 5 LEI.

NOVELE

DE

DUILIU ZAMFIRESCU.

BUCURESCI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCEC & Comp.

Calea Victoriei No. 7.

1888.

Din stabilimentul grafic:
S O C E C Ů & T E C L U

Strada Berzi, 96.

[26,566]

Societatea românească contemporană are, pînă acum, două manifestații puternice în proza literaturii propriu zisă : stratul cel mare al țeranului, pe Slavici; stratul mahalalelor și al orașelor de provincie, pe Caragiali.

Nu știu dacă în succedarea acestor doi autori este o paralelă conșcie cu straturile pe cari le reprezintă literatura lor, sau dacă nu cum-va ei vin unul după altul fără voe-le și numai pentru-că dezvoltarea straturilor s'a urmat așa și nu alt-fel, și decî și manifestanții lor tot ast-fel trebuiau să se urmeze. Nu știu, cu alte cuvinte, dacă literatura lui Caragiali nu a trebuit, fatal, să vie după a lui Slavici, și acum nu

știu iar dacă literatura care va veni după a lui Caragiali nu va fi, fatal, a stratului corespunzător, stratul de deasupra.

În privința așa zisei Elocuțiunii retorice, cred că sarcina lui Slavici și a lui Caragiali a fost mai ușoară, de cât va fi a celor ce se vor încerca să studieze stratul din urmă.

Țeranul, când își exprimă impresiile, are la îndemână limba lui bogată și viguroasă, pe care nici moda nici împrejurările trecătoare nu au schimbat-o. Mărginașul care se duce la *Inion* și polițaiul cu *pașpatru* de steaguri, scâlcie neologismele și le amestecă cu provincialisme și barbarisme supărătoare. Sufletește, el este ființa cea mai ibridă și mai falsă. Dar caracterul lui constă tocmai în această lipsă de caracter; și un om cu talent cu cât l'o lăsa mai în elementul lui, cu atâta are să'l isbutească mai bine.

Dar pentru stratul de care ne ocupăm noi?

Ca să înțelegem și mai bine această întrebare, să luăm bună-oară pe Dadiana din *Sub-Prefectul*. În viața reală această ființă aleasă — căci pentru mine arta stă tocmai în alegerea adevărului — vorbește, în generalitatea cazurilor, mai numai franțuzește, și chiar când o vorbi românește, vorbește o limbă așa de pestriță, în cât, literaricește, ea e neexistentă. — Trebuie să o dai ast-fel? sau trebuie să nu te ocupi de felul acesta de femeî, foarte fine și foarte interesante, — ci să aștepti pînă ce timpul și o cultură mai întinsă le va impune limba lor? Iacă-tă întrebarea.

Cred că trăește, excepțional, chiar în clasa Dadianei, și, mai jos, în clasa *Locotenentului Sterie*, o mână de familie, care, cetind literatură românească și avînd o cultură generală cu mult mai întinsă, aū ajuns să formeze o limbă usuală curată, ba chiar elegantă. Nu e oare acesta drumul pe care trebu să punem novela și romanul nostru?

Astăzi, când citești literatura românească din ultimii 50 de ani, Costachi Negruzzi, printre toți contemporanii lui, te minunează cu limba curată și statornică ce o vorbește, și or care pagină din *Păcatele tinereții* or din *Sobieski la Monastirea Neamțului* pare scrisă ieri. O întărire puternică a acestei păreri a dat-o d-nul Burada în *Cronica sa muzicală a orașului Iași*. Pe când toți ceilalți critici ai timpului întrebunțează cuvinte ca *politie*, *poftorește*, *talant* ș. a., Costachi Negruzzi scrie un articol foarte curtenitor, în *Albina Românească*, despre un concert dat de celebra Eleonora Neumann, la anul 1839, adică acuma 50 de ani, și ai jura că acest articol e scris azi, de un bun scriitor. Costachi Negruzzi a mers, prin urmare, cel puțin cu 50 de ani înaintea generației sale, și a mers just, fiindcă limba lui de la 39, când nu era nimic format, este absolut limba noastră de la 88, când tot mai e ceva, literari-cește vorbind. statornic.

Deci, în această privire, cred că este o năzuință dreaptă de a încerca o formă literară pentru schimbul de gândiri și de simțiri mai alese, cari pînă aci se făceaŭ în limbă străină sau într'o românească pe care literatura cu nici un preț n'o putea primi.

D. Z.

NOAPTE BUNĂ

NOAPTE BUNA

Se ridicase din spre resărit luna plină... De sus și până jos, între cer și pământ, se desfășura o trimbă de lumină prietenoasă, care par'că voia să acopere lumea cu un cort căldicel, spre a o feri de răcoarea nopții și a-i aduce visuri de vară.

Hirsova se odihnea, cu casele sale albe, în malul Dunării, — ca un pelican de baltă, în stuf, de marginea lacului. În resăritul lunei, minarele subțirate își întindeau gâtul peste acoperișuri, cătând par'că să se uite în umbra ulițelor înguste. Prin târg nu se mai zărea ni-

meni. La cafeneaua lui Mehemedà se făcea încă puțin sgomot, fiindcă sosiseră de cu vreme niște barcagii greci, cari puneau la rânduială un butoiuș cu mastică. Nu trecu mult însă și hogaș, în tăcerea nopții, se auzi urlând rugăciunea de seară, din vârful unei minarele. Mehemedà dete pe greci afară și Hirsova adormi...

E un nespus farmec a fi deștept când dorm turcii, și mai cu seamă farmecul e mare, când turcii dorm pe apă, ca la Hirsova.

Pe luciul Dunării, luna așterne un drum de argint, în sclipirea căruia ai crede că tremură toate stelele cerului, dacă pe ele nu le-ar fi stins steaua cea mare a nopții. Un praf scânteiilor se prinde de fiecare creștură de val și se duce în jos, spre a sufla cu argint toată apa, până în marginea malului drept, a cărui umbră trage un chenar negru d'alungul Dunărei, până hei!... departe, spre Borcea.

În adăpostul ce-l alcătuesc stăncele

cele mari, numite *canarale*, din dreapta și din stînga Hirsovei, stau ancorate cîteva ciamuri turcești, un caic de bucate, vre-o două bărci grecești și un șir întreg de lotci lipovenești, cari, trase jumătate pe uscat, au aerul unor trăsurî așezate la rînd. Umbra catargurilor și a frînghiilor se întinde pînă în depărtare, scriind pe suprafața strălucitoare a apei o horbotă încălțită, care se mișcă pe rotunjitura valurilor, ca o dantelă neagră pe un sin plin.

Pe una din aceste canarale trecea în seara aceea președintele tribunalului din Hirsova, venind din satul Varoș, o mahala locuită numai de Români, la gazda sa.

Președintele tribunalului de ocol din Hirsova era un băiat ca de treizeci și cîteva de ani, nalt, smead la față, și voinic. Despre frumuseță... el era mulțumit de dînsa, și femeile asemeni, și deci și noi asemeni.

Adus în Hirsova din București, unde fusese slujbaș toată viața lui, se poate

lesne înțelege că-i era urit. Ministrul justiției de pe atunci auzise că domnul jude de la secția III-a e cam slobod la gură și, după ce'l poftise în mai multe rânduri, prin prieteni, să-și mai pue strejă ocărilor, sfârșise prin a-l *inainta* la rangul de președinte de tribunal în Dobrogea.

Omul nu era rău de la fire, dar seamănă cu acea nenumărată mulțime de tineri români, cari rid, cu cauză sau fără cauză, de toată lumea, fac curte în București la întreaga suflare femească, trecând prin toate rangurile: dela fetele de magazin, până la cele mai înalte doamne. Specia noastră fusese amoretat de mai multe ori și totdeauna cu o convingere ce-i făcea onoare. Atâta avea bun numai, că nu ținea mult la furie. Când îl apuca, se trudea ca un mucenic până prindea de rostul afacerii, și deacolo, în câteva zile, da înapoi ca o gărlă de munte. De altfel era foarte galant. Nu remăsese teatru, concert, cafenea, ba-

lurii în care să nu strălucească cu banalitatea sa.

Și acest creștin să fie luat din mijlocul nimicurilor bucureștene, cu care se indeletnicise de mic copil, spre a fi dus în Dobrogea... crud lucru!

Spre a nu ponegri însă magistratura veacului în fața posterității, trebuie să spunem și ceea ce avea bun.

Domnul președinte al tribunalului de ocol Hirsova, cu tot disprețul lui pentru ceilalți oameni, nu se iubea pe sine prea mult. Când nu mai avea de cine să ridă, o lua binișor spre malul apei și acolo se așeza pe o grindă de catarg, ce sta trântită în nisip de ani întregi, și se pierdea pe gânduri... În cursul molatic al apei, urmărirea roto-coalele ce le făcea spuma, până ce nu le mai vedea cu ochii și, în mijlocul lor, arunca câte un crâmpeiu din gândul fără socoteală ce-l stăpânea, par'că ar fi vrut să i-l ducă valul credincios până în apele Mării, spre a i-l ineca în imensitate. Când soarele apunea, și

apunea totdeauna in Dunăre, globul lui de aur vöpsa creasta alburie a undei cu un roş de purpură, atât de viu şi de curat, in cât sufletul, primind prin ochiu impresia armoniei din afară, radia căldura colorii printr'o rază de bună-tate duioasă, adimenitoare.

Atunci, intr'adevăr, preşedintele tribunalului era omul cel mai blând şi mai simplu de pe pământ. Saadăc, uşierul lui, venea, deabia călcând pe nisipul cel moale, şi-l deştepta din visuri, spre a-i aduce aminte că-l aşteaptă prânzul. Aici vorba *prânz* este mai mult un eufemism, fiindcă toată masa se reducea la un pahar cu mastică şi la o friptură de oae.

In seara despre care se vorbeşte la inceputul acestei istorisiri, preşedintele tribunalului işi avea cuvintele lui puternice pentru care trecea pe deasupra canarelei celei inalte. Intorcându-se de cu vreme, tot pe acelaş drum, de la Varoş, zărise pe culmea delului, in o-

grada Cadiului, o femeie, care părea a fi tână, stând în capul unei prispe, în picioare, cu mâna dreaptă întinsă în sus, dealungul unui stâlp ce lega streșina de prispă, și cu obrazul rezemat de mână. Președintele o luase cam la o parte din drum, spre a o putea vedea și mai bine. Ea părea că se uită unde-va, departe, în zărea nesfârșită a albastrului ceresc, și, ca o pasere a țerilor calde smulsă de aripi, căuta cu ochii drumul libertății pe care venise.

Așa cum o vedea el de departe, i se părea că trebuie să fie foarte frumoasă. Că avea să-i placă și deaproape, nici că mai era vorbă. Lasă că mai întâi era femeie, și, ca atare, avea tot dreptul să turbure mintea unui magistrat, dar apoi era și turcoaică, o calitate pe care dinsul n'o cunoscuse încă, printre multele și feluritele calități ce studiaseră la seculul protivnic nou.

Ea era îmbrăcată, până la brâu, cu o bundă de catifea neagră, cu colțuri răscroite, cari lăsau să se vadă pe de-

desupt o cămășuță de borangic, galbenă ca lămăia; de la brâu în jos purta niște șalvari vișinii, largi cât o roche, și tocmai jos strinși împrejurul glesnei, ca șalvarii bărbătești. În picioare, papuci de fir și de catifea. Capul nu i-l putuse videa destul de bine, fiindcă era departe. Zărise însă un obraz rotund și alb ca laptele, un păr castaniu și lucios ca mătasa porumbului, tăiat scurt împrejurul gâtului și... ce-i trebuia mai mult!

Acestea erau cuvintele, foarte puternice, pentru cari președintele tribunalului trecea peste canaraoa cea înaltă, seara, pe lună, când hogea cânta, din vârful minarelei, rugăciunea de noapte.

* * *

E bine să se știe că dona Dulcinea din Toboso, care avusese onorul de a pune pe drumuri pe nobilul stăpân al lui Pança, nu se găsea în condițiuni mai bune decât sus citata fică de Cadiu: că dacă dona Dulcinea avusese așa de

mare parte pe lume, de ce n'ar fi avut și fata Cadiului darul de a neliniști sufletul unui președinte de tribunal, când este știut că președinții sunt mai puțin nobili decât cavalerii rătăcitori, și că turcoaicele au mai mai aceleași drepturi față cu zeul Cupido, ca și spaniolele?...

De aceea să nu mire pe nimeni faptul că președintele, intorcându-se acasă, se întinse pe pat și se puse să gândească la fata Cadiului. Lămuririle ce le luase asupra ei, de cu ziuă, îl întăreau și mai mult în convingerea că trebuie să viseze la dânsa.

A doua zi, cum eși din casă, se duse de dete o târcoală pe lângă locuința Cadiului. Cadiul ședea în vale, în dosul conacului. Niște ziduri înalte, de piatră, împrejmuiău ograda ca o cetate. Mai de departe, de pe deal, se putea vedea în curtea lui două rânduri de case, ca la toți turcii cu dare de mână: un rând pentru bărbați și altul pentru femei, despărțite printr'un zid mijlociu. Se uită el să vadă cum ar face s'o poată zări

mai deaproape. De la conac, care era singura casă cu doue rânduri in Hirșova, s'ar fi putut lesne privi in curtea Cadiului, — dar conacul par'că era afurisit: n'avea nici o fereastră spre nord; din întâmplare însă, pe acoperiș era o cubea care da spre partea aceea. Cum o vèzù, președintele se răpezi pe scările conacului intr'o fugă, și o rezemă drept in pod. In adevër, după cubea se videa toată curtea Cadiului.

Fiiică-sa sta pe o saltea ce era întinsă pe prispă, și curățea niște sulfină. Când o vèzu președintele, deabia mai respira de mișcat ce era. In jurul ei nu se mai simțea nimeni.

N'aveai nevoie s'o cunoști deaproape ca să înțelegi numai-decăt părăsirea desevirșită in care trăia. Obicinuința de a fi in totdeauna singur, inlesnește minții omului o putere rară de a se depărta de realitatea imediată și a trăi intr'o lume, in parte fantasmagorică, in parte însă reală, prin forța cu care inchipuirea infățișează imaginile.

Cu capul plecat pe genunchi, ea rupea crângile de sulfină, cu niște degete subțiri și leneșe, și era atât de cufundată în indeletnicirea aceasta, că par'că ar fi urmărit pe foile tufei cine știe ce poveste de harem, cu împărați cruzi și sultane omorite, saū ar fi citit versurile dulci ale lui Hafiz, amorezatul de luna de pe Ruknâbâd.

Când își ridică ochii de pe sulfină, se uită la cubea fără de nici o surprindere. El, de teamă să n'o gonească, se dete răpede la o parte, spre a se ascunde și, numai după ce-și inchipui că ea nu se mai uită, își scoase ear capul la iveală. Acuma însă il pândea ea, cu un suris jumătate de femeie, jumătate de *demon*, care făcu pe președinte să se ascundă mai repede ca la început. Stând el însă pitit, se gândi în sine: dacă ea, turcoaică fiind, mă vede și nu fuge, asta însemnează că mă și iubește... sau atunci nu-i fata Cadiului.

Lui i se părea că fata Cadiului e neapărat datoare să iubească pe președintele tribunalului !

— Dacă acuma, când oiu mai ești — își zise el — voiu prinde-o tot uitându-se la mine, o și salut !

Astfel îmbărbătat, își scoase ear capul pe cubea și, fiindcă ea, in adevăr, se uita tot spre el, își duse mâna dreaptă spre inimă și se indoii de mijloc până să se lovească cu nasul de acoperiș.

La acest semn ea își ridică mâna la gură și după aceea la frunte, spre mulțumire. In mișcarea ce făcù, mâneca largă a cămășei fugi la vale, desgolind ast-fel un braț alb și un cot plin și rotund.

Președintele numai știa de bucurie, și, fiindcă din instrucțiile ce adesea era silit să facă in ședințe, ii rămăsese in minte intrebarea turcească *cum te numești*, puse amëndouë mânila la gură și-i zise cum putu :

— *Ismenizi banà bahaşlainiz.*

Ea pufni deodată de ris și fugi înă-

untru. Bietul președinte, de teamă să nu fi spus vreo prostie, își repetă iute în gând tot repertoriul turcesc, și, spre marea lui mirare, se convinse că zisese foarte bine, ba chiar găsi că vorbise prea frumos, fiindcă frasa era, după cum il asigurase dragomanul tribunului, de om nobil.

După câteva minute ea eși din nou în pragul ușei, deabia stăpânindu-se de ris, și, ridicând un deget la gură, îi făcù semn să tacă. După aceea, punând ca și dănsul amândouă mâinile împrejurul gurii și ridicându-se în vârful picioarelor, îi zise:

— *Aışè hanâm...* și fugi spre a nu se mai întoarce.

Mai stete președintele, doar o eși s'o mai vadă, dar nu mai avù parte.

Adouazi, la nouă ciasuri, era la post. Venea lumea cu hărtii de legalizat, cu jelburi, cu procese, — domnul președinte era în pod.

În ziua aceea și în zilele următoare o văzu regulat și urmă a-i face tot

felul de semne de dragoste, la care ea răspundea cum putea, dar totdeauna bine-voitor.

Azi cu una, mâne cu alta, președintele ajunsese de nu se mai gândea la nimic decât la fata Cadiului. O chema și *Aișè* și era atât de drăgălașe și de singură sermana fată!

Vremea însă începuse să se cam strice și vântul văjia prin podurile caselor cu atăta invierșunare, încât ți-ar fi venit greu să-l infrunți, chiar fiind președinte de tribunal și amorezat de *Aișè*. Dunărea începuse să-și sbirlească valurile sale increțite, și pescarii își mutaseră corturile pe celalt mal, spre a bate mai bine cotul stâncelor. Cega venea pe Dunăre nevoe mare, și cu dënșă cei dintâi sloi începeau să se ivească, ca niște. pete albe pe fața închisă a apei. Cadiul, ca cel mai bătrân și mai mare boer din oraș, sta de față în toți la primele încercări de pescuire și adesea dormea noaptea prin corturi, ca orice simplu luntraș. Președintele indată ce

afiă de lucrul acesta, își puse în gând să vadă pe *Aișe* la dănsa acasă.

Dar cum?

De cum sosise în Hirsova, făcuse cunoștință cu o grecoaică bătrână, de la care ceruse adesea povește în împrejurări de asemenea natură. Trimise de o chemă numai decât, și-i expuse starea sufletului său și gândul ce avea de a intra la *Aișe*, cu orice preț. Bătrâna îl ascultă în tăcere. După ce isprăvi, ea îi zise scurt:

— Ții mult la viață?

— Da de ce mă întrebi?... Firește că ți-u.

— Atunci să stăm acasă.

— Ce! crezi că mă tem de Cađiu? Mai întâi trebuie să știi că ei n'au dreptul să poarte arme. Și apoi să-ți spun: țin mai mult să ved pe *Aișe* decât chiar să trăesc.

— A!... așa se schimbă vorba. Dacă nu te temi de nimic, atunci diseară, pe la opt ciasuri, să fii gata.

Până seara el își făcù tot felul de

planuri, unele mai ciudate decât altele: să sară peste ziduri, să se lase după acoperișul conacului in curte sau să se ia orbește după babă.

Cam pe la opt ciasuri bătrâna intră la dănsul, aducând sub braț o legătură. Cum intră in casă, veni spre el misterios și-i zise să lase perdelele; apoi scoase din legătură o păreche de șalvari femeiești și un șal negru.

— Imbracă-te d-le, zise ea președintelui, care invărtea in mână, stingaciu, viitoarele sale haine de amarez.

Dete el să se imbrace, dar șalvarii scurți deabea ii trecea peste genunchi, lăsând să se vadă pantalonii și cismele de bărbat, foarte compromițătoare pentru o situație ca aceea. Dar, cu ajutorul intunerecului, lucrul putea trece.

După ce se inveli pe cap cu șalul negru și-și ascunse cu multă ingrijire mustățile, ei plecară. Pe drum grecoaica ii spuse că fata Cadiului nu șade singură, ci că locuește in așa zisul harem cu o mătușă a sa, oarbă, care are obi-

ceiul de a pipăi hainele tuturor cadi-
nelor, care intră la *Aișe*, spre a nu se
strecura și vre-un bărbat.

— Bine, afurisito, îi zise el, tocmai
aici imi spui?

Grecoaica începù a ride.

— Dumneata, d-le, nu cunoști fe-
meile, zise ea. Dacă *Aișe* te iubește,
va găsi mijlocul să te primească. As-
tăzi e Vineri, și ei impart pomană in
toate Vinerile la femei sărace. Chiar
dacă frate-său o fi acasă, noi o să in-
trăm pe dinaintea lui...

— Cum! are și un frate?

— Vezi bine că are. Dar și dacă
are?... Eu intru mai in toate zilele
la *Aișe* pe sub nasul lui, numai... mai
trage-ți șalvarii in jos, că prea se ved
pantalonii.

Președintele ajunse ca vai de el la
poarta Cadiului. Baba intră întâi, și,
apucând pe președinte de mână, se li-
piră amândoi de zid și o luară binișor
spre curtea de a doua. Căni erau toți
in târg la plăcintărie. Deschiseră și a

doua porțiță și, de și era cam intunec, el putu recunoaște casa cu prispă pe care o vedea de pe cubea.

Indată ce se apropiară de scară, *Aișe* le eși înainte.

— *Iuz surmeghè gheletim*, zise bătrâna.

— *Teșechiur iderim*, îi mulțumi ea, pe când se uita cam curioasă, prin slabul intuneric al serii, la președinte. El se apropiè de dînsa și, după ce-i făcù o metanie până la pământ, îi apucă o mână și o sărută, luându-și în același timp ciarșaful cel negru de pe cap. Atunci numai, ea îl recunoscù. Drept orice răspuns dete un țipet înăbușit și fugi înăuntru. După câte-va secunde reapărù, rizend să moară de îmbrăcămîntea lui, și apucă pe grecoaică de mână spre a o duce înăuntru, la mătușă-sa. El, neștiind ce face, se luă după ele și văzu în dreptul săliței, într'o odaie goală, o femeie întinsă pe doue saltele, una peste alta, care pipăia cu mâinile hainele grecoaici. Neapărat, tre-

buia să-l ajungă rândul și pe el! Ii venea par'că să fugă sau să dea cu ceva in cap hârcii de pe saltea. In adevăr, după ce bătrâna își isprăvi operația cu grecoaica, *Aișe* veni la el și-l apucă de mână spre a-l duce inaintea mătușe-si. El nu mai știa ce face, mai cu cu seamă că ea ridea mereu. Nu simțea că risul era singura ei scăpare din puternica mișcare sufletească de care era cuprinsă. Se duse după dânsa fără conștiință de ce-o să i se intâmpile, dar, tocmai când era să-l dea pe mâna babei, *Aișe* ii luă șalul cu care fusese înfășurat pe cap, se invelì repede ea, și, punându-se in genunchi inaintea babei, ii presentă brațele s'o pipăe.

După această operație se retrase de lângă bătrână și incepù să-i vorbească răpede... Grecoaica spuse președintelui că-i turna niște minciuni groaznice. Ii îndrugă că femeea cea de a doua, adică el, era o biată sermană, bolnavă de amețeală, (turcii au un respect nemărginit pentru această boală), care dă in

cărți grozav de bine, și-i urită... și-i urită!... spunea ea babei, că-i vine să moară de ris.

El se uita la dânsa cu o adevărată incremenire.

Înăuntru ardea, pe o masă joasă cu trei picioare, un opaiț de tinichea în formă de cinzec, a cărui feștilă imprăștia mai mult fum de cât lumină. *Aișe* ședea în genunchi lângă bătrâna turcoiaică și vorbea cu vioiciune. Chipul ei, alb și rotund, prindea a se lumina de o mulțumire lăuntrică, care i se zugrăvea pe obraji, în niște dungi subțiri, trandafirii. Gura, mică și insetată de viață, rostea vorbele cu o inlesnire rară. Buzele tremurau, par'că ar fi fost în totdeauna mâniaoase, însă ochii, mari și adânci în deobște, se făceau mititei și luau o expresie de mulțumire nespūsă, când ridea. Părul, tăiat scurt împrejurul gâtului, cădea și-i învăluia obrazul, de câte ori se pleca spre mătușă-sa. Cu o mișcare de cap, mândră și ușoară, ea îl arunca peste spate, urmând a is-

torisi bătrănei povestea ce i-o alcătuia atunci.

După ce isprăvi de vorbit cu mătușă-sa, se sculă de jos și eși pe ușă, făcând semn președintelui să vie după dănsa. Trecură amândoi in singura odaie ce mai era in casă.

Lăuntru era luminat de un policantru cu candelă, după moda turcească. In fund, un horn de sobă, care răspundea drept afară, adăpostea câțiva cărbuni de vreascuri, ear in jurul hornului, pe niște policioare de lemn lucrat, sta tot tacămul de cafea. Lângă foc erau trase două pufuri joase, unul lângă altul, pe care se putea cine-va foarte bine intinde, și, in colo, toată casa un divan. Păreții, acoperiți cu scoarțe și cu crengi de sulfină, dau odăii un aer de monăstire.

Indată ce intrară inăuntru, ea strinse perdelele de la ferestre și veni la el. Președintele dete năvală s'o apuce de talie.

— *Ghiuzel sîn*, ii zise el pe turcește.

— *Teşechiur iderim Effendim*, îi respunse ea, luându-i mâna de după talie și uitându-se la el, cu niște ochi adânci și turburători de minte.

— *Ghiuzel sîn*, mai repetă el odată, încercând s'o sărute și nesărutându-i decât mâna cu care ea-i astupase gura. Apoi mai vru să mai spue ceva; dar ce? Nu mai știea o boabă turcește. — *Ghiuzel sîn, sevgeliu-sin*, mai îndrugă el... și apoi o rupse pe românește: ce mai incoace 'n colo, imi ești dragă, na!

Și începù s'o sărute pe pâr, pe mâni, pe gât, ca un nebun. — Ea se luptă cât-va timp, până-ce, biruită de osteneală și de plăcere, începù să se moaie, ca o ceară încălzită, în brațele lui și căzù jos.

Era o îndepărtare desăvârșită a călăuzei celei drepte: judecat'a, — și o părăsire de bunăvoiă a femeii în brațele unui virtej de patimă, pe care-l simțea răsculându-se în sângele ei, lacom, fiindcă fusese hrănit numai de așteptare, și arzător, pentru că era tinăr.

Atunci el se plecă lângă dēnsa și 'ncepù din nou s'o sārute, fără să mai știe bine ce face, beat de mirosul ce-l răspāndea untul de roze cu care era parfumată ea; s'o strige incet pe nume; să se lipească de dēnsa; să-i mângāe pērul și obrazul — ear ea nu se deștepta. Cam ingrijat atunci, se sculā de lângă dēnsa spre a chema pe grecoaică. *Aișè* sārì deodată la el, il apucā de mână, il intoarse inapoi și-l puse să stea lângă dēnsa la foc.

Nu vorbea nimic, dar in chipul cum se uita la el, cum ii stringea mână, era ingrāmădită o viață intregă de așteptare, o comoară de tinerețe, o uitare de sine care ar fi dus'o până a murì in ciasul acela...

— *Allah!*.... zise ea, oftānd și ridicānd ochii spre cer.

După câteva secunde, grocoaica intrā la dēnșii și le aduse aminte că stau cam de mult. In fața bētrānei ea se sculā numai decāt in picioare. Președintele rugā pe bētrānă să-i spue tot

feliul de vorbe bune ce-i vinea în minte. Ea nu zicea nimica, ci numai sta reze-mată de părete, galbenă ca o făclie de ceară. Când eși el, rostii în urma lui aceste cuvinte, aproape plângend:

— *Allaha isimarladim...*

Și căzu ear pe sofa, cu fața în jos, plângend... El deabea îngână:

— Noapte bună...

II.

Dar fiindcă în lume se învârtesc toate, bătrâne și tinere, lucrurile, împrejurul aceleiași osii: durerea, — și fiindcă sub fie-care geană, care se închide ca să ajute gurii să ridă, tremură o lacrimă, — fericirea, bătend la ușa *Aișei*, venea numai s'o înșele, după cum de altminteri face întotdeauna.

În înlănțuirea întâmplătoare a împrejurărilor vieței noastre se pare că este o lege, care apasă pe aspirațiunile unor suflete alese, eșite din intuneric, și, ca o riglă, rade și reduce a-

vânturile lor până la nivelul traiului comun.

Aișe era o făptură pe care firea o alcătuisese oarecum în viitor, căci pusese într'ensă darurile sufletești ale pruncului din a cincea sau a șasea generație a Cadiului.

Trăită în obiceiurile părinților săi, fără să poată ceti, deci fără să gândească decât după cum o povățuia simplitatea sa; închisă în cei patru pereți ai odăii, cu o singură bună prietenă: singurătatea; bucurându-se de o sănătate care nu lasă niciodată nervilor o prea mare stăpânire asupra-i; cu un chip curat și niște linii rotunde, care, ori de câteori se uita în oglindă, lăsau ochilor o impresie de armonie, — *Aișe* crescuse cum crește floarea de nufăr, albă și singură, pe luciul tăcut al lacurilor, urcându-se cu sufletul deasupra alorsei, tot atât de mult cât se ridică blânda floare mai presus de frunze.

Trăise câți va ani, cât fusese mai mică, la o mătușă a sa în Constanța.

Aici, marea senină pusese par'că în sufletul ei un fel de liniște statornică și un nehotărit dor de ceva mai mare încă de cât marea, de ideal, — ear marea furioasă un fel de deprindere de a privi traiul drept în față, fără frică, o bronzare a caracterului în împrejurări dureroase și o iubire a primejdiei.

Nimic în viața ei nu venise până atunci să întunece zilele albe ce i le da soarele. Inclinarea ei cea mai vădită era singurătatea, și de acolo contemplațiunea, dar o contemplațiune erotică, care înfrunța deadreptul problemele cerului, căutând să-și tâlmăcească cum, spre pildă, *carul* era în toate seriile deasupra capului și *cloșca cu pui* la răsărit, sau de ce luna avea câteodată un fel de aer de a se gândi, par'că ar fi fost insuflețită? Nimic însă suferitor nu se arăta în acest traiu.

De cum președintele se amestecă în viața ei mai de aproape, sufletul încetă de a se mai revêrsa asupra lucrurilor din afară și se resfrânse asupra

lui însuși. După întâia lor întâlnire, *Aișè* începù să nu doarmă. Visa fel de fel de lucruri, netălmăcite minții, sub stăpânirea cărora suferea și se bucura totdeauna. Când se scula dimineața, își aducea aminte de ceea ce visase ca de niște lucruri povestite de cine-va și uitate, cari îi erau dragi. Cine i le spusese?... Ziua începuse să fie neliniștită. Mătușa ei, oarba, îi istorisea, ca și mai înainte, povești din răsboaile Turcilor cu Rușii, dar ea nu se mai mira și nici nu mai striga de mânie când baba ajungea la Diebici Zabalcanski. Bătrâna atunci se oprea din istorisit și întreba:

— Dormi, *Aișè* ?

Ea răspundea incet:

— Nu dorm; spune.

Bătrâna ear începea să spuie, și ea ear se ducea cu mîntea după cele gânduri.

Dacă amorul nu ne-ar fura, puțin câte puțin, toată puterea de a lucra a minții noastre, spre a ne-o așinti, fără știrea-ne, cătră un singur punct: ceeace

iubim, — de multe ori omul, cu oarecare stăpânire pe sine, s'ar oprî chiar la 'nceput. Dar tot ce naște amorul in noi este reflex; tot ceea ce simțim dela dēnsul aleargă inaintea conștiinței de sine, și cu cât suntem mai depărtați de ceea ce iubim, cu atâta ne simțim mai mult atrași.

S'ar fi gândit vreodată mama *Aișei*, când incet o mișca in leagăn, că soarta ei va fi aceeași cu a președintelui? Una născută in grădinele Adrianopolului, in țara rozelor, — altul pe malul Dămboviței, păreau meniți a nu se intâlni niciodată. Și, cu toate astea, intâmplarea ii strinse pe amândoi in acelaș loc, ear amorul ii apropiă unul de altul. Cu cât era mai departe dela ea la el și cu cât sufletele lor se asemēnau mai puțin, cu atât dēnsa era mai mult atrasă.

In adevăr, președintele nu semăna de loc cu *Aișe*. El era, după cum s'a putut videa până aci, un om cu totul de pe pământ, nici prea vesel nici prea

trist, blând când n'avea de ce să fie rău, poetic câteodată, prosaic și batjocoritor mai în totdeauna, făcând curte la toate femeile și plăcându-i, mai presus de toate, să trăiască bine.

Când eși dela *Aișe*, emoțiunea dintr'insul pricinuită de densa trăi foarte puțin, și, deabia ajuns la portița Cadiului, începuse deja să se gândească cum o să istorisească el prietenilor din București această nouă și ciudată biruință ce o câștigase asupra femeilor.

În zilele ce urmau, el încercă s'o mai vadă, fiindcă-i plăcea, — dar Cadiul se întorsese dela pescuit și lucrul mergea mai greu. Trecu o Vinere la mijloc și nu se duse; mai trecu încă una și tot nu se duse. — Și-apoi, dacă-ar fi vrut să-și mărturisească bine păcatul, îi era și cam frică. Când se gândea în urmă la chipul îndrăzneț cu care intrase la *Aișe*, par'că-i venea să se mustre singur de primejdia la care se expusese.

Afară se făcuse frig de tot. Pe cu-bea nici vorbă nu era să se mai urce.

— Cine mai stă pe vremea asta afară! își zicea el.

Ea însă sta mai toată ziua afară, pe prispă, în bătaia vântului, nădăj-duind că poate lui să-i mai vie dor s'o vadă, și atunci ea să nu se brodească a fi în casă. — Se gătea *Aișe* ca nici-odată. Bunda cea cu fir lat o punea acum în toate zilele și vârful unghiilor și-l îngrijea ca o doamnă mare, făcên-du-și niște noițe roze, în formă de semi-lună, de par'că era în totdeauna pătată pe mâni de sânge.

Ea îl aștepta cu incredere. În inima ei simțea ceva foarte pierdut, care par'că-i spunea că el ține de un alt neam de oameni: al îndrăgostiților de dênșii, — dar îl iubea așa de mult, că se supăra singură pe ea însăși când gândea astfel; și atunci, ca un fel de ertare cătră el, își concentra toată a-mintirea spre imaginea lui, și îndată ce-o vedea, se răpezea spre ea să i-o

sărute, ear fața i se lumina de bucurie și de bunătate.

* * *

Zilele însă treceau astfel pentru *Aișe*, țesute din așteptare și singurătate.

Iarna sosise cu totul și zăpada acoperea întreg pământul. Dunărea aducea munți întregi de sloi și-i grămădea spre Tulcea, unde începuse să se prindă. Canaralele cele nalte stau în mal, ca un grebăn sur, aținând bușteni de sloi cari se isbeau de colțurile stinței, sfărâmandu-se cu sgomot. Nu mai trăia nimic pe apă. Dintr'un drum mare, Dunărea se prefăcuse într'o ghețarie mișcătoare, care făcea rău vederii.

Aișe nu mai eșea din casă. Mangalul ardea toată zioa lângă dēnsa, dogorindu-i obraji, — ear degetele îi umblau leneșe pe clapele unei *harmonice* ce i-o adusese fratele său de la Brăila, isbuțind să scoată niște sunete ciudate și câteodată foarte atingătoare. Când i se

ura cu muzica, se întindea pe divan, indoindu-se în jurul cărbunilor ca o tigresă, și visa.

Aișe slăbise și se schimbase. Mai cu seamă de câteva zile în urmă, de când auzise că președintele se duce, incremenise cu totul.

El, în adevăr, pleca. Dobrogea fusese pentru dânsul un loc de surghiun, din care căutase întotdeauna să scape.

Legătura, sau mai bine întâmplarea lui cu fata Cadiului, nu era de natură să-l împiedice de-a pleca la cea d'întâi ocazie, și, în adevăr, de cum primi depeșa de la minister, se și hotărî să se ducă.

Intr'un târg ca Hirșova, în două ciasuri toată lumea știu despre mutarea președintelui. Grecoaica, cu care mersese la Aișe, află și ea știrea și se duse numai decât să spue fetei.

Cam cătră începutul lui Ianuarie, sania poștei eșea într'o seară din Hirșova, pe la nouă ciasuri, mergend la

Gărlici, Dăeni, Satul-nou și Măcin, spre a ajunge la Ghecet, punctul prin care se trece pe malul sting al apei, la Brăila.

Luna se ridica din răsărit, imprăștiind pe luciul de zăpadă o lumină ostenită, care așternea lângă fiecă lucră o umbră lungă și greoaie. Pe întinsul câmpului nu se zăreau decât morile de vânt din jurul orașului ce păreau că eșiseră de sub coaja albă a pământului, ca niște namile de noapte, întinzând brațele lor mătăhăloase spre a se închina la lună.

În sania de poștă erau patru inși : vizitiul, sentinela, conductorul și președintele.

Eșiseră tocmai de marginea orașului, când, dintre mori, se iviră două umbre care făceau semn vizitiului să se oprească. Acesta se supuse.

Umbrele erau două femei. Una rămase ceva mai departe ; cealaltă se apropiă de președinte și-i spuse ceva

incet. El sări jos numai decât și se duse la cea de a doua.

Erau : *Aișe* și grecoaica.

Cu un șal mare pe dēnsa și numai in pantofi, ea tremura pe zăpadă de aproape un cias, așteptând sania să treacă, ca să-l mai poată videa. Numai atăta voise, și repeta grecoaicei de ne-numerate ori să-i spue că n'ar fi îndrăznit altfel să-l oprească de la drum, dacă n'ar fi știut că pleacă pentru totdeauna.....

Vorbind astfel, tremura, din cap până in picioare, de frig și de frică.... Lui i se făcu milă și, desfăcēndu-și pulpana blanei celei mari cu care era imbrăcat, o lipi de dēnsul, invelind-o și ascunzēnd-o toată sub șubă.....

Stete cu ea in brațe astfel vre-o câteva minute. Atăta se lipise de dēnsul, cu cap, cu piept, cu toată ființa ei, că nu-i venea s'o mai depărteze de el. In cele din urmă trebui să plece.

El rugă pe babă să-i spue tot ce

se pricepù: că are să se mai întoarcă, că o să se gândească la dănsa, și multe...

O sărută și se depărtă. Pe când însă se despărțea de ea, i se părù că aude, în românește, două cuvinte zise încet și temător:

— Noapte bună.....

LOCOTENENTUL STERIE

LOCOTENENTUL STERIE

I.

Venise toamna, cu aerul ei de soră a unor orfani, — blajină, caldă și voitoare de bine lumii. În straturile albastrei bolte se cufundau dungi unghiulare de cucoare, atât de sus și de subțiri, că păreau ca niște desenuri arabe, incrustate într'o imensă piatră de lazulită. Un fel de pace în aer, senină și fără de nici o adiere de vânt, înlesnea par'că din greutatea ce ne stă pe piept din chiar propriul nostru traiu. Lumea umbla pe ulițe, ușoară, cu o smerenie neprefăcută, îndreptându-se spre biserica S-tul Ion.

Niciodată tirgul Focșani nu văzuse atâta lume mergând să se roage. Din toate părțile soseau trăsurii, și negustori, și țărani, și săraci, fiecare cu câte o luminărică în mână, spre a fi față la parastasul ce se făcea celor morți în războiu.

Cu cincisprezece zile înainte, se dăduse asaltul de la Grivița, în care putnenii muriseră cu duiumul. Primăria hotărâse parastasul, și lumea venea să se roage, care pentru zilele unui copil, care pentru ale unui frate, care pentru ale prietenilor, și chiar cei ce nu aveau pe nimeni la războiu, veneau, aduși de o putere nepricepută, mai mare și mai poruncitoare de cât a intereselor, puterea primejdiei. Simțea tot omul că zilele acelea nu se asemănau cu toate celelalte ale vieții sale: moartea arunca pe ele un fel de aghiasmă cu adevărat sfântă. Toate frunțile erau deopotrivă cuprinse de gânduri. În afară de dorul fiecăruia pentru ai săi, se desprindea din toate sufletele o grijă comună,

care, cu cât creștea mai mult, cu atâta se subtiliza. În unghiul înalt și nevăzut în care se întâlneau toate aceste preocupări, o singură vorbă părea că leagă totul: țara. Nimeni n'o rostea, dar întreaga suflare românească părea că o înțelege, și, astfel înțeleasă, ea nu mai avea nimic din banalitatea și adeseori chiar ridiculul ce o însoțește. Cei rămași acasă nu mai trăiau decât prin cei duși peste Dunăre. Toate coardele amuțiseră și de una singură se prindeau degetele nerăbdătoare: războiul. Se citea, se lucra, se trăia palpitând. Un fapt întâmplat era istorisit în mii de feluri. Un obuz turcesc văzut de la Focșani, lua proporțiile unei nenorociri naționale. Un soldat căzut în asalt făcea să plîngă o mulțime de lume străină lui și devenea numai decât erou.

Pe drept sau pe nedrept, tot ce venea de la război era văzut întreit de mare.

Biserica era prin urmare plină de poporani. Fel de fel de oameni se în-

ghesuiau, dând năvală unii peste alții, spre a se apropia mai mult de prefect, lângă care stau cei doi trei militari ce mai rămăseseră în oraș. Deabia îți puteai trage sufletul. Atâta era îngheșuiala de mare, că preotul, eșind cu darurile, nu se putea învârti de la o ușă la alta a altarului.

Și în această învălmășeală se vedea — lucru de mirare! — în strana din stînga, dându-se lumea cu sfială la o parte și lăsând locul liber împrejurul a câtorva persoane, cari stau grămădite una lângă alta, par'că ar fi fost străine sau le-ar fi fost frică de cineva. Erau: câteva fete îmbrăcate în negru, o doamnă care ședea jos în strană, deasemenea în negru, și un locotenent de artilerie, în genunchi, cu amândouă mâinile și cu capul rezemate de garda săbiei.

Nu se poate spune cât de atingători erau acești oameni, a căror durere părea cercuită în roata ce o făceau între dînșii, de frică par'că să nu se mai împărtășească și la alții; acea

femeie care își ridică ochii cu desparere spre colțul ce incheia catapeteazma și în care Isus era zugrăvit ridicându-se la cer; ofițerul care își ascundea capul în mâni spre a nu i se veda ochii plânși; cele trei fete care își ștergeau lacrimile pe furiș și se plecau spre mama lor, rugând-o încet :

— Mamă, te rugăm : nu mai plânge!..
te rog mamă!..

Mai la spatele lor, un bătrân, cu gulerul cămășii în negru, învărtea în mână o pălăriuță veche, tremurând din tot trupul și încercând din când în când să zică și el :

— Smarando, da nu mai plânge bre... fii femeie...

Toți acești creștini laolaltă alcătuiau familia d-lui Sterie.

Cine nu știe în câte feluri deosebite se joacă drama vieții prin unghiurile acestei lumi și cum adeseori întâmplărilor, oameni, pe lângă care treci nepăsător, fără mă-

car să bănuiești că cu dănsii umblă pe uliță o lume întreagă de necazuri și suferințe.

Familia d-lui Sterie era una dintr'acele nenumărate adunări de suflete nevinovate, care trăesc prin provinciile noastre, cu rușine de oameni, teamă de Dumnezeu, credință în bine; care luptă cu desperare contra neaverii, năzuind totdeauna cătră o stare mai înfloritoare; care n'are alt ideal decât de a-și putea ține băeții la învățătură sau a aduna, după puteri, zestre fetelor; în sfârșit o familie ca aceea din care am eșit noi cu toții, cei ce nu ne coborim din cruciați sau din cavalerii de Malta.

D. Sterie avea doi băeți și trei fete.

Era o adevărată epopee istorisirea luptelor lui pentru a-și putea ține băeții la Iași sau la București ca să învețe. Dintr'o viișoară ce o avea la Odobești și alte două-trei negustorii ce mai învîrtea într'un mod onorabil, el trebuia să trimită bani băeților, să ție fetele

in pension, să ducă toată rînduiala casei deopotrivă cu lumea, iar pentru dînsul, Dumnezeu știe dacă avea in totdeauna palton la vreme, dacă nu mănca mai mult pe drumuri decât acasă, dacă era mai mult stăpăn pe ciasurile lui de odihnă decât un cal de poștă. Atăta noroc avea, că băeții eșiau buni. Unul intrase in școala militară de la Iași, altul trecuse bacalaureatul și intrase in cea de la București, și când la Paște ori la Crăciun ii videa pe amîndoi ccasă, unul cu vipușca roșie, iar celalt cu vipușca galbenă la haine, — unul încă copil, iar celalt deja om, stănd in jurul mesei, modești și veseli, — lui ii creștea inima și, cu glasul cam inecat de emoțiune, zicea lung :

— Ah !.. dacă ar vrea Dumnezeu să trăesc... numai până vë voiu videa și pe voi ofițeri !...

Trăi bătrănul până să-i vadă ofițeri, ba trăi chiar mai mult decât atât.

Cel mare, Dumitru, era o fire de om stângace, puțin vorbăreț, cam ti-

mid și pentru aceasta nu tocmai potrivit cu milităria, dar foarte răbdător și foarte bun. Celălalt era ceva mai vioiu, cam ștrengar chiar, învățând tocmai atât cât să nu fie dat afară din bursă și gândindu-se cu o voluptate nespusă la zioa în care se va face ofițer.

Dumitru eșise din școala militară printre cei dintâi și avu astfel dreptul să-și aleagă arma. El alegerea și-o făcuse de mult. Pompierii, fiind organizați ca artileriști, dănsul se gândise cu bucurie să vie ofițer la pompierii din Focșani, ca, cu mijloul acesta, să nu părăsească nici arma care-i plăcea și nici să se lase de ideea pe care o mângăia de mult: de a sta la un loc cu părinții. Astfel și făcù.

Frate-său, care eși ofițer cu vre-o trei ani în urmă, stăpănit și el de aceleași gânduri, cerù să fie trecut în regimentul al X-lea de dorobanți, — astfel că, în 1877, când se declară războiul, ei erau amândoi în Focșani, unul locotenent, celălalt sublocotenent, im-

părțindu-și și unul și altul leafa cu cei de acasă și trăind aproape fericiți, fără altă ambiție decât a-și vedea de treabă și a aduce inlesnire familiei, care, în schimb, îi îngrijea și-i alinta ca pe niște feți-frumoși.

Ba, pentru Dumitru, începuseră ai lui, partea femească mai cu seamă, cu toate tușele și mătușele, să se gândească cu dinadinsul la însurătoare. El mergea adesea în casa fostului prefect Costin, ale cărei două fete erau de măritat. Cea mai mare, cu firea ei dulce și cu chipul cald și ténér, se părea că atrage cu deosebire pe locotenent. Părinții ei, deși aveau oarecari năzuințe de boieri mari, erau forte dispuși a se lăsa să fie induplecați de rugăciunile Stereștilor și treaba era pe jumătate la cale, — când tocmai izbucni războiul.

De îndată ce Rușii trecură în Basarabia, toate proiectele și toată liniștea acestor două familii se duse.

Cel mic dintre frați fu numai decât

chemat în concentrare. Mama lui, de-atunci, numai avu un cîas liniștit.

În cele câte-va luni ce urmară declarării răsboiului, întâmplările curseră cu o repeziciune rară pentru toată lumea. Pentru cei interesați însă, ele se urmau ca niște adevărate trăsnete, unele mai teribile decît altele: înfrîngerea de la început, — vorbele cari se auzeau de retragerea oastei noastre spre munți, — trecerea Dunării, — întâiele încăerări ale Românilor cu Turcii și, în cele din urmă, evenimentul cel groaznic, care făcu să treacă ca un fior rece prin toate inimile: uciderea primului soldat român.

Când se dete asaltul Griviței, la 30 August, sufletele la noi erau deja sus. Față cu fiecare om sta acum o idee, mare, albă, infricoșată, care părea a-l ațînti și a-l stringe în sforile sale diafane și în veci nesfărîmate: moartea. Era ceva curios și mândru de observat, cum nivelul simțirilor se ridicase; cum milostenia începuse să cuprindă chiar

unele inimi cu totul reci și nepăsătoare; cum glumele se făceau mai puține și mai cu măsură. Părea că apasă ceva pe aerul ce-l respirăm, pe credințele noastre, pe fericirea ce o aveam dintr'o altă cauză. Totul trăia cu o țintă comună, și, dacă ai fi îndrăznit să rîzi mai mult sau să-ți lungești prânzul mai peste obicei, îndată se găsea cineva care să-ți zică :

— Noi petrecem, și ăia colo mor!..

Și la această vorbă, toată lumea devenea deodată gravă sau se scula de la masă pe tăcutele.

Și, cu toate astea, când veni știrea de numărul și mai cu seamă de numele morților, trecu ca un vînt de nenorocire prin mințile tuturor. Mai ales cei ce aveau câte un copil sau câte o rudă peste Dunăre, tremurau de groază, numai la ideea că ar putea să-i citească numele printre al morților sau răniților.

Când sosi vestea că sublocotenentul Sterie a căzut în primele rinduri,

nu se mai pomenea despre alta in Focșani decât despre asta. Familia lui afla numai decât, fiindcă gazetele, cu acea brutalitate a ciocilor cari 'și caută hrana in moarte, dau numele militarilor uciși fără nici o pază, ba, la trebuință, inventau chiar unele spre a face ziarul mai interesant.

Mama și surorile lui erau, se 'nțelege, cele mai nenorocite. Ele plăngeau de dimineața până seara, căutând să se ascundă una de alta; bătrânul fu lovit parcă cu o bărnă peste suflet, căci de unde era încă tare și putea alerga până aci, se muiè deodată, ca și cum un resort s'ar fi rupt intr'ensul. Fetele il luară de mână și-l duseră inaintea oglinzii, spre a-i potrivi gulerul negru la gât. El se lăsa să-l invărtească cum vreaū ele, trecendu-și din vreme in vreme o batistă mare peste frunte și peste ochi.

Cel rămas însă cu desăvârșire mut de durere, in fața morții sublocotenentului, fu fratele său.

Această fire cam stângace și cam rece după cum părea, păstra într'ênsa o comoară nesecată de bunătate și de milă. Neputând lesne să se emoționeze sau să reverse în afară prin lacrimi truda sufletului, durerea i se strecura până în cele mai dinlăuntru straturi ale firii.

Crescut cu frate-său din leagăn și desebit, prin natura lui gravă, de a celuilalt, veselă și vioaie, — și acum în urmă, învățați a trăi amândoi, a gândi împreună, a judeca lumea și faptele ei cu aceiași măsură, care era totdeauna a celui mare și la care cel mic se supunea numai, luând'o adesea în ris, — Dumitru avea pentru frate-său o dragoste de adevărat părinte. Toate nebuniile și istorisirile galante ale celui mic, cel mare le drămuia și le analiza cu bunătatea unui duhovnic. Când sublocotenentul se prea aprindea pentru vreo cântăreață, locotenentul îl lua numai decât la socoteli, cu acea rară delicateță pe care în general numai femeile

o au, căutând să nu'l rănească intru nimic, dar dărămându-i unul câte unul toate proiectele absurde ce le făcea, — suflând în toate iluziile lui, ca în niște petale de flori, strinse de o mână neghibace spre a alcătui o floare neadevărată, — muștrându-l fără răutate, povățuindu-l fără să se laude sau să se dea pe dănsul drept pildă, — știind însfirșit să fie un bun prieten, un părinte.

Iacă cine era și de ce plângea acest neam de oameni, împrejurul căruia lumea din biserică se da într'o parte cu respect.

II.

În noi se ascunde, afund, un fel de conștiință a zădărniceii lumii aceștia, pe care în viața de toate zilele o înăbușesc nimicurile cu care ne înșelăm, dar care se deșteaptă când moartea s'apropie, fiindcă, reducând lumea la adevărata ei valoare: simțurile noastre, când acestea sunt aproape de sfârșit,

din chiar ele rezultă prevestirea că se va stinge o lume: cea a individului ce suferă.

Și, lărgind cercul de judecată, avem încă această noțiune atunci când murim prin alții, când, cu alte cuvinte, încețază de a vibra în noi o întreagă serie de impresii primite de la un cineva care singur avea darul de a ni le produce.

Dumitru, prin moartea fratelui său, se deslipise de lume cu o parte însemnată dintr'nsul. Lacrimile și suferința familiei sale începuseră a-i face rău cu tot dinadinsul. Și ceea ce'l atingea și mai mult era faptul că mama lui băgase de seamă lucrul acesta și, de câteori îl videa, căuta să-și ascundă durerea. Ii părea și rău și bine în acelaș timp. Câteodată însă judeca purtarea ei ca un fel de lipsă de considerare față cu dănsul.

— Da plângi și cu mine!... parcă-i venea să-i zică. Ce, eu n'am inimă? nu simt și eu ca și voi?

Ceea ce era mai ciudat însă, era faptul că începuse să se cam desgusteze de cazarmă. Entuziasmul vremurilor trecute se dusesse. Mergea la slujbă ca orice cinovnic de rând, fără să puie nici cea mai mică tragere de inimă. Cine ar mai fi recunoscut în militarul care-și trăgea pașii cu greu după dănsul, pe tănărul artilerist de altădată, mândru și sigur de calea pe care se ducea? O silă nebiruită îl stăpânea în ceea ce trebuia să facă. Era mult mai bucuros când putea să nu facă nimic. Încotro apuca se mira de golul ce însoțea scenele cele altă dată atât de populate ale vieții. I se părea că o lumină nouă s'a ivit în creierul lui, cu ajutorul căreia vedea lumea în adevărata ei valoare, goală și indiferentă sufletului, așa precum este.

De s'ar fi dus acasă, da peste durerea mută și răbdătoare a mumei sale, care-i sfâșia inima; de mergea la slujbă, întâlnea figurile pompierilor săi și pe a uritului; la cafenea auzea ace-

leași istorisiri din răsboiu, mărite și falsificate și se simțea prilejul aceleiași atenții, plină de o milă revoltătoare, din partea publicului și a prietenilor. Se gândea să ceară a fi trimis peste Dunăre. Și acest lucru l'ar fi făcut fără mult entusiasm, dar cel puțin printr'ensul scăpa de uritul care-l apucase cu atâta putere la Focșani. Când însă își aducea aminte de mamă-sa, îi era milă numai cât se gândea că să-i spuie vorba aceasta.

Astfel trecură vre-o trei săptămâni după parastasul de care se vorbește la începutul acestei istorisiri. Lumea plecase mai toată pe la vii și nu mai rămăseseră în târg decât negustorașii și parte din funcționari.

Familia d-lui Sterie, din cauza nenorocirii ce i se întâmplase, nu se duse în toamna aceea la cules.

Dumitru, într'o zi, zise să-i puie șeaua pe cal și plecă spre vii, singur.

Natura, care, în nestrămutata ei indiferență față cu simțimentele noa-

stre, rămâne totdeauna aceeași, se impune adeseori sufletului omenesc tocmai pentru că ea stă mai presus și mai senină decât patimele noastre zilnice. Ce-i pasă codrului de o suferință! Seva harnică a pământului i 'se urcă în ramuri și-l împodobește cu frunze, supuindu-se unei legi de armonie universală, pentru care resunetul unei dureri singuratice nu poate fi decât un acord mai mult.

Fără să se gândească, locotenentul simți ceva așa par'că i s'ar fi făcut dimineată în suflet, o dimineată polară, care urmează după șase luni de noapte. Se simțea furat de raza caldă a soarelui ce alerga înainte-i pe fața bronzată a câmpiei, și un oftat ușor îi umplu pieptul. Mergând, par'că se mai ușura de povara ce o ducea cu dănsul.

Mai departe drumul începù a se pierde printre ogrăzi de vii, cu garduri nalte și copaci roditori. Prunele, imbrumate de toamnă, trăgeau la pământ

pomii; vița se întindea coardă pe haragi, înfățișând soarelui strugurii cei plini; pe la unele ogrăzi mai mici începuse chiar culesul, și lumea umbla veselă și harnică după ciubăr. Toată această priveliște, indiferentă pentru un ochiu obosit, dar plăcută și atrăgătoare pentru unul ténér, lăsa o vie impresie asupra locotenentului.

Cum mergea astfel, la pas, zări de departe trăsura d-lui Costin, care venea spre oraș. În trăsură era numai Ana singură. Vizitiul se opri, ca după obicei când se întâlnea cu cineva, și locotenentul veni la trăsură, după ce lăsa calul în paza unui om.

Ne întâlnim pentru întâia oară în față cu Ana; dar despre dēnsa nu se poate spune mai nimic deosebit. Era, ceeace sunt multe femei: o fată bună, blândă, care putea să devie o mumă și mai bună, una din acele tulpini a unui neam de oameni onești, căreia nici învățătura nici bunele exemple nu-i lipseau. Avea pentru locotenent un soi de ad-

mirație tăcută, caldă, care-o făcea să i se umple ochii de o ceață neînțeleasă, și, mai ales de când il simțea atât de nenorocit, ea era cu totul mișcată, vorbindu-i.

Locotenentului, văzënd-o, i se părù acum pentru întâiași dată frumoasă. Răzemat de aripa trăsुरei, ii păstră mâna intr'ale lui câtva timp, uitându-se in ochii ei cu induișarea celui nenorocit, care găsește un prieten.

Pe nesimțite, omul acesta, atât de nepăsător de el, incepea să simță nevoie de a avea un punct in lume pe care să-și razeme gândurile și dorurile. De când frate-sëu murise, nehotărirea in sentimentele inimei lui devenise mai mare și, acum, când se 'ntălni cu Ana, par'că s'ar fi intălnit cu ceeace hotăra despre dënsul: acesta era punctul de reazăm!

In convorbirea lor, ea ii spuse că, fiind la vie, n'a mai auzit de mult vorbindu-se de rësboiu, dar că, tre-

când prin Odobeşti a cumpărat, o „Rom nie-liberă”.

— Iat-o, zise ea; intr' nsa se zice că se va face o nouă chemare a artileriei teritoriale...

Şi-i intinse gazeta, ar t ndu-i şii locul unde sta scris lucrul acesta. Dumitru apuc  gazeta răpede şii cetii. Era exact. După ce cetii i-o 'ntinse 'napoi, — dar mişcarea cu care i-o da, avea ceva din incetinela şii st ng cia omului preocupat. Ea băgă de seamă, şii-i zise:

— Cred că ar fi drept ca dumneata să r m ii in Focşani... mai sunt şii alţi ofiţeri, nu?

— Ştii şii eu, zise el cam incet.

Şii după c tva timp se desp rtir .

El, merg nd in sus, g ndii încă la Ana, şii, prin acea ciudată legătură de ideii pe care ne-o aduce legătura de cuvinte, de la Ana gândul ii alunecă la gazetă şii de acolo la concentrare şii la r sboiu.

A!.. era prea de tot! E dator un

om țării sale sacrificii, dar nu pînă a muri toți frații dintr'un neam. Dar iarăș, își zicea el, poate să nu mor; la artilerie mor foarte puțini... ș'apoi poate nu mă concentrează pe mine...

Cu aceste gânduri ajunse la vie.

Aici lucrurile erau triste. O destrăbălare strașnică împărătea in curtea lor, cea altădată socotită și îngrijită. Chelarul făcea ce vrea. Vinul cules, mai mult il turna in el și 'n rudele lui decât in poloboace. Clădăriile atărnau de coardă, desmățate și amestecate cu tot felul de struguri. Îți era mai mare jalea să vezi gospodăria intregă, lăsată pe mîna unor zănatici.

Lui i se făcù o scărbă nespūsă. Deabia așteptă să i se odihnească calul puțin, și plecă inapoi.

Cum ajunse acasă, vroì să se ducă numai decât la casarmă. N'apucă insă să intre bine in odaie, că mamă-sa se infățișă lui, țîind in mână o hărtie. Era galbenă și, imbrăcată in negru cum se afla, părea încă și mai gal-

benă. El i-o luă din mână fără să zică nimic și o cetî. Era ordinul de chemare: a doua zi trebuia să plece cu bateria. Așeză hărtia la loc și, fără să se gândească ce face, își rezemă capul de mâni și, cu totul, de masă. Trecură câteva minute astfel. Când se ridică, mamă-sa era tot înaintea lui, fără să îndrăznească a zice un singur cuvânt măcar; lacrimile numai îi curgeau în două șiroaie mari, cari i se inodau în barbă. El eși din odaie și bătrâna eși după dînsul. În sală ea deabia putu să îngăne această întrebare:

— Vrei să te duci și tu, dragul mamei?

— Da ce vrei să fac? zise el cam răstit.

Tocmai atunci intra soră-sa cea mai mare.

— Să-ți dai dimisia, răspunse ea cu siguranță. Ce, nu ne-ajunge cât am făcut pentru țară?

— Vorbești și tu ca copiii. Se poate una ca asta? răspuse Dumitru.

— Va să zică vrei să te duci, îl întreba mama lui din nou. Atunci mie nu-mi mai rămâne decât să pun mâinile pe piept și să mă culc.

El, ca să scape de ele, trecu în altă odaie. Soră-sa veni după dânsul.

— Crede-mă, nene, am vorbit cu toată lumea. A întrebat tata pe toți și i-a spus că poți să-ți dai dimisia, dacă vrea să vă ducă pe amândoi să muriți. Tot orașul e indignat și-ți dă dreptate. Asta nu s'a mai auzit: doi frați de la o casă!...

Și se atârna fata de brațul lui, rugându-se cu acea șiretenie dulce a copilului care se știe iubit..

— A fost și Ana pe aici, adăoga ea, ca un avocat care-și păstrează argumentul cel mai puternic la urmă,— a fost și a zis că trebuie să-ți dai dimisia neapărat. Cine-a mai văzut una ca asta: doi frați!.. Și biata mamă, dragă nene!..

El se desfăcù de brațul ei și voi să easă. In poartă se întâlni piept in piept cu Costin, care, indată ce-l văzù, il luâ de braț și-l intoarse inapoi. Părea că conspirau cu toții. Acesta, intrat cu el singur in odaie, se puse să-i arate situația așa cum se infățișea. Dacă, ferească Dumnezeu, ar fi fost omorit in rășboiu, — cine era să mai inprijească de familia lui? Și chiar dacă n'ar murì, credea el că mă-sa putea să trăiască, așa slabă cum era și purtându-i mereu grija? — Și de ce se țemea el? Onoarea militară? Dar, or cui ar fi îndrăznit să-i zică o singură vorbă măcar, putea să-i răspundă, cu fruntea senină, că familia lui și-a plătit birul de sânge, iar că el, personal, între onoarea militărească și onoarea omenească, care nu-i da voie să lase pe drumuri doi băștrâni neputincioși și trei fete, el a ales pe cea din urmă. Rugă, stăruì, făgăduì Costin atât de bine și de mult, încât ii fură un *da* scurt și fricos. — Atunci fără a-i mai

lăsa timp să se gândească, îi prezentă o hârtie pe care locotenentul își scrisese dimisia. După aceea se urcară amândoi în trăsură și porniră la comandantul pieții spre a i-o da. — Aci se opriră la poartă și locotenentul se duse singur înăuntru. Se urcă pe scară ca un hoț care merge să omoare, tremurând și galben. Când ajunse la ușa comandantului, i se bătea inima în piept cu atâta putere, că la un moment i se părură că nu mai are aer să respire. Voi să ridice brațul spre a bate la ușă, dar nu putură. — Atunci îl apucă o frică groaznică că s'a paralizat și o porni la fugă înapoi. Nu se oprî decât tocmai la trăsura lui Costin, unde văzură că brațele tot i se mișcau.

— Ei, ai dat-o? îl întrebă acesta mulțumit.

— N'am dat-o... Mi-a fost rușine...

— E!.. ce copil ești! Hai cu mine înapoi!

Il apucă de braț și porniră amândoi pe acelaș drum, ajungând de astă-

dată până la comandantul pieței și dându-i dimisia...

III.

Trecuse de la acest fapt vreo lună și jumătate.

Familia d-lui Sterie trăia oarecum liniștită. Fostul locotenent se imbrăcase în haine civile și petrecea foarte retras. Ingrijea de treburile părintești, cari erau acum toate pe mâna lui și, ca și mai înainte, vorbea rar și simplu. — Costin voia să se ție de cuvânt și să-i dea pe Ana. El însă pretexta doliul familiei și ruga să se lase pe mai târziu nunta. Vedea pe fată des și părea totdeauna mulțumit c'o vede. Lumea toată se 'ntelnea cu dănsul și-l saluta, îi vorbea fără cel mai mic semn de dispreț, ba, dincontra, cu respect. — Cei de-acasă însă simțeau că e ceva în firea lui adâncă care-l roade zi cu zi. Mamă-sa mai cu seamă, care-și avea odaia zid în zid cu a fostului locotenent,

istorisea fetelor in fiecare dimineată că a auzit pe Mitică plimbându-se mai toată noaptea prin casă, că el stă mai mult cu lampa aprinsă și nu știu ce tot scie, că in cutare noapte a tușit de cu seara până dimineța...

Ele il observau câteși patru, și, fără să bage el de seamă, il țineau seara până pe la 1 sau 2 după miezul nopții, spre a-l osteni și a-i scurta din veghere. Intr'o zi, mamă-sa, vându-l atât de trist și de singur in mijlocul lor, ii zise rugându-se de el:

— Doamne, mamă, de ce nu mai eși și tu la cafenea; mai întâlnești doi oameni; mai schimbi o vorbă... Ia, cât îți pare, tot te mai iei.

— Bine zici, zău — adaoase el. Să es!

Era un fapt pozitiv, că nu mai avea voință. Făcea tot ce-i ziceau surorile sau mamă-sa, fără să discute.

Eși, in adevăr. Se duse la cafenea unde avea obiceiul să meargă și mai înainte.

Aci era o grămadă de lume care istorisea și judeca mereu cele din rășboiu. Unul, care se credea mai pehli-van, plângea soarta bieților soldați cari sufereau din pricina neroziilor administrației și a vitregiei guvernului; un altul trântea zarul de table răcnind într'o limbă neînțeleasă:

— Una-patru; dușes; să nu dai dubla că mai mâncat fript; epiec, bravo, nene Iancule!..

Un al treilea citea „Rășboiul“ in gura mare, comentând fiecă frază după cum îl tăia capul și uitându-se pe deasupra ochelarilor spre a videă efectul ce-l producea.

Sterie se strecură pe lângă toți și se duse in odaia unde era biliardul. Aici, un ofițer de intendantă și cu greșierul tribunalului jucau chegle.

Ofițerul era unul din acei oameni, fără număr in lumea aceasta, care hămăesc toată zioa și verzi și uscate, fără nici o seamă de ce spun. Cum vèzù pe Sterie:

— E he!.. bună vremea, neică!..
— Bună ziua, ii răspunse acesta.
— Da bine, nene, ne dăduși cinstea pe ocară, bat-o Dumnezeu de treabă!

— Cum?.. întrebă Sterie încruntat.

— Ei, asta-i acuma: mai faci pe afurisitul. Turcii ne omoară, și d-ta cu dimisia în proțap la divizie. Bravo treabă!...

Primprejurul biliardului mai erau câțiva gură cască, care începură a ride cu hohot. Ofițerul văzând că are succes urmă:

— Zi.... cât era pace, treburile mergeau bine: leafa, leafă; sabia horonca tronca pe ulițe, — și cât veni pustiul de războiu, la dimisie, nene Sterie!..

Fostul locotenent sta ca de stâncă. După câteva minute după ce tăcuse ofițerul, el se mișcă din loc, rostind încet și lung:

— Așa-i.... și eși.

Adoa zi când intră femeea să-i
facă focul, fostul locotenent era căzut
in mijlocul odăii, într'un lac de sânge.

Se impuşcase.

CONU ALECU ZĂGĂNESCU

CONU ALECU ZĂGANESCU

Buhăenii era o moșioară de munte, pe malul Râmnei, între cele două județe: a Slam-Râmnicului și a Putnei. Drumul ce ducea la sat, mergea, parte pe prundul gârlei, parte pe malul ei, între două coaste groaznic de înalte și de sălbatice, până se'nfunda într'un părete de stincă seroasă. Pe maluri, umbra era deapururea stépăna drumului; nucii și gârnețele stufoase se lăsau a lene spre apă, slujind gaițelor de popas, pe când plopii înalți și nervoși își tremurau frunzele în vèzduhul curat al munților, stând la linie ca niște caraule credincioase.

Satului ei ziceau *Buhăeni*, pentru că în apropiere de dănsul erau izvoarele Râmnei, unde se adăpau cerbii. Seara, pe la sfințitul soarelui, vara, se auzea din sat o buhăială, o bombănitură surdă, de răsuna valea până spre Gura-Caliți. Și poate bieții buhăineni n'ar fi vrut să li se tragă numele tocmai dela niște boi cornorați, dar dacă gura lumii e a dracului.... Cei dela Gura-Caliți or dela Resvad, cum auzeau seara mugetul buhailor de la izvoare își începeau glumele :

— Ian auzi bre, cum geme Nea Stoica. Mă, săracu, parcă i-a făcut muierea trei copii deodată!...

Și așa trăgeau bieții oameni ponosuț boilor.

De alt fel buhăinenii erau frumoși nevoe mare! Poște întregi de primprejur veneau flăcăii să pețească fetele din Buhăeni, și la măritișul lor nici că se pomenea de zestre, că zestrea și-o stringe omul, dar chipul e dela Dumnezeu.

Drept e însă că buhăinenii nici nu

prea erau avuți. Ce bruma munceaă vara, deabia deabia ajungea de gură până la vremea urzicilor și a șteviei. Dapoi și ce să muncești!... că de venea vara o bură mai deasă, spăla ale corhane de parcă nu mai fusese arătură pe ele de când lumea.

Noroc numai că nu le prea trebuiau multe. Două trei oi și o vacă, mai niște doage la pădure, mai niște țipari din gărlă și'ncolo, slavă domnului, sarea era in stincă, malaiul la tirg și banii la negustor.

Stăpănul tuturor acestora, sau mai bine *boierul* — cum îi ziceau țëranii prin ironie — era Coconul Alecu Zăgănescu.

Natura lasă câteodată, așa, de-o pe-trecere, suflete fără șart, care se duc pe lume cum se duce o roată, fără osie potrivită, pe drumul Bărăganului: ia așa parc'ar fi beată.

Conu Alecu Zăgănescu era acū om cam de vre-o 45 de ani. La trup se alcătua precum urmează: nalt, uscățiv,

bărbos, purtând deapururea un surtuc eșit de soare, al cărui buzunar dela piept, fiind in dreapta, dovedea că era intors; cu o pălărie moale, de *fetru* îi zicea el cu mândrie; cu o umbrelă imensă ruptă, soioasă, din care eșeau covergele țăpușete, ca niște dinți de pieptene găsit in gunoiu. Această umbrelă era cunoscută la 10 poște departe de Buhăeni, fiindcă Conu Alecu Zăgănescu avea o manie, foarte nevinovată de altminteri, dar foarte nefolositoare: aceea de-a fi avocat. In vecia veacului era pe dremuri, alergând dela o judecătorie de ocol la alta. Cu cine se'nătălnea, se oprea să stea de vorbă.

— Ce mai faci, Coane Alecule?

— Ce să fac frățioare, ia cu procesele astea.

— Ai multe, ai?

— Slavă domnului, tot sunt.

Și indată te întreba de ce se mai sună in politică, ca nu cum-va să-l întrebi d-ta de lucruri mai pămentești și mai personale, bună-oară: cât po-

rumb ai făcut anul ăsta Coane Alecule? fiindcă atunci îți răspundea cu o vădită silă: tot am făcut frate, — și ca să te impiedece de a-l mai descoase mai departe, adăoga: ear cât despre preț, zău nu știu cu cât l'am vëndut, să'ntreb pe coana Marghiolița. Coana Marghiolița era soră-sa.

Politica forma a doua hrană a vieții sale. Căt apăruse *Binele Public*, avea și dănsul o programă (fiind-că lesne se poate pricepe că un om ca Conu Alecu nu se ocupa de neînsemnat'a politică locală), sau mai bine avea ce să'nvețe pe de rost; de când incetase *Binele Public*, nu mai știa esact ce să spună. Că liberalii fuseseră lăsați de Dumnezeu pentru nenorocirea acestei țări, nu mai încăpea vorbă; dar și asta mai trebuia variată. Dintre jurnalele cestelalte nu prea bătea cu nici unul. Când venea la Râmnic, se uita peste toate cu răceală și se punea să tragă cu urechia la cei ce vorbeau politică in cafenea: că Europa se duce dracului; că Bismark e un

șiret și jumătate; că... ăla, cum ăi zice, de, Boulanger, e un *clachior*, or un *farsior* și că tot la *nașu-brat* este *pol-imperial*. Atunci Conu Alecu se alipea binișor de cel ce i se părea mai pehli-van și-l întreba în taină:

— Da Vernescu cu cine merge?

— Vernescu?... cu opoziția.

— Da unde mai scrie el?

— Ești înapoi, Coane Alecule. Vernescu scrie la *România*, da facem o tablă?

De îndată ce se convinse că d. Vernescu scrie la *România* începù a învăța revistele acestui ziar pe de rost.

Patima lui pentru acest bărbat se explica printr'o pretinsă legătură de rudenie, pe care avea aerul de-a o ține ascunsă. Singurul om căruia i-o destăinuia era căpitanul Ciupagea, șeful punctului.

La suflet era nu se poate mai bun creștin.

Când ai fi întâlnit vara vreun nor de praf rostogolindu-se de-a lungul dru-

mului, erai sigur că'n mijlocul lui trebuie să fie Conu Alecu. Cu doi cai suri, bătrâni și stătuți, el se tărăia toată zioa de colo colo, cufundat într'o brișcă hodorogită, al cărui coș de nuele era spart. Privind pe stăpân, cocărjat și cu capul pe piept; pe vizitiu, adormit și plecat înainte; gloabele dela trăsura dihăinate și blegi, — îți păreau cu toții născuți spre a trece prin lumea aceasta strins uniți, ca niște suflete pribege, care simt nevoia de-a se ajuta reciproc. Caii nu eșeau din *trei trei* pentru nimic in lumea asta.

Conu Alecu Zăgănescu locuia in casele părintești dela Buhăeni, pe o corhană de pe malul Râmnei. Deși de piatră, casele, ca și trăsura, și trăsura ca și stăpânul, se țineau pe picioare printr'un fel de bună-voință a vânturilor, cari treceau pe lângă ele fără a le supăra. Aci trăia Conu Alecu, și avea drept tovarășe a singurătății sale pe Coana Marghiolița, sără-sa mai mare.

Coana Marghiolița era aidoma Conu Alecu, doar că în locul surtucului purta rochie și în locul bărbei niște dungi nemiloase ale vârstei, din care eșa ici și colo câte un smoc de păr, răsucit și surghiunit de Coana Marghiolița par'că n'ar fi ținut de barba dumisale. Acuma... de ce-or fi fost ei, unul cătră altul, *Conu Alecu* și *Coana Marghiolița*, dumnezeu știe.

Dar când Conu Alecu n'avea procese, Coana Marghiolița ținea locul tuturor judecătorilor de ocol ai județului Râmnicu-Surat, care nu trebuie uitat că are trei plăși și patru plaiuri. Coana Marghiolița deabia știa să citească, și cu toate astea înghițea pe fie-care zi câte cincisprezece coloane din *Binele public*, se'nțelege, când Conu Alecu n'avea procese. Căci în zilele când avea, nu l'ar fi ținut acasă nici inundațiile, nici viforul, nici nenorocirile... Dis de dimineață se scula, da o raită pe la grajd, se mai sucea prin curte, până se deș-

tepta soră-sa, și atunci se da pe lângă dănsa :

— Coană Marghiolița, ia vezi mata de ciau mai repede, că azi am o opoziție la Cucu.

Se'nțelege că opoziția era făcută de partea adversă, căci Conu Alecu de când pribegea pe drumuri între cele două județe: a Slam-Râmnicului și a Putnei, nu lipsise o singură dată dela ceea ce numea el *datorie*. De aceea nu îngrijea mai de loc de petecul de moșie ce-l avea la Buhăeni. Adevăratul proprietar era Coana Marghiolița.

Cam acesta era Conu Alecu Zăgănescu.

Era într'o zi, după prânz, pe la începutul lui Septemvrie. Soarele cădea pieziș în geamlicul străvechiu al caselor dela Buhăeni, încălzind lăuntru bătrân și rece al sălei și dând un ton de viață nouă tuturor vechiturilor din lăuntru. În fund, spre răsărit, un pat nemiș-

cător, acoperit cu o nemărginită saltea și cu scoarțe, făcea față unei mese grele de stejar, peste care sta deapururea întinsă o pinză de casă, albă și groasă. În capătul celalt al cerdacului era o canapea de nuc, incrustată cu fel de fel de bibiluri, ale cărui droturi eșeau ca bulgării în urma plugului. Nimeni decât pisicile n'avea curagiul să-i înfrunte glodurile. De un părete sta atârnată o cușcă cu un mierloiu, ear de altul o cadră eșită de soare, care vrea, dragă doamne, să infățișeze pe Adam și Eva isgoniți din raiu. Sub cușca mierloiului era o măsuță albă de lemn, pe care sta deapururea o cutioară măslinie, de mărimea unei rișnițe, care nu era altceva decât profesorul merloiului. Coana Marghiolița întorcea în toate zilele musica, care cânta de cinci-sprezece ori pe rând marseilleza, iar mierloiul o rupea și el de la început:

Allons enfants de la patrie

dar la întorsătura *de la pa-tri-e-e* își da totdeauna în teapă, luând'o peste câmp.

În zioa aceea Conu Alecu și căpitanul Ciupagea jucau amândoi, unul de-o margine a mesei și celalt de cealaltă, tablele, ear Coana Marghiolița umplea un coș de pernă cu puf. Conu Alecu mustruluia zarul în mână câte cinci minute, uitându-se la pietre printre niște ochelari strimbi, care-l stringeau de nări, făcându-l să vorbească fonfăit:

— Să te ferească dumnezeu, Ciupagio, să dau un *epiec* că ești *marț*.

— Ba că să zici Coane Alecule; ai mai da mată și un *dubeș*.

Epiec, dubeș, Conu Alecu învărtea zarul în mână, când, uitându-se la geam, zări potcapul popei care urca scările gata să intre.

— Na, imi ese popa înainte! mi-ai scăpat, căpitane.

Și pe când zicea vorbele astea se uita la popă, care căuta clanța ușei la țîțină.

— Ear s'a imbătat popa Vasile; fii bună, Coană Marghiolițo, și deschide-i mată.

Se scula Coana Marghiolița, plină

de puf ca un haham jidovesc, și se duse să deschidă popei, dar care nu-i fu mirarea când vèzù pe popă intrând în lăuntru cu o traistă de cal în gât.

— Dar asta! zise bătrâna mirată.

Popa, nici una nici două, scoase traista din gât; o puse mătăhăind jos; cotrobăi printr'ênsa cu mâna nesigură a unui bețiv și scoase din lăuntru un fel de mototol de petecă, învilit în'to basma popească galbenă-verde. Indată ce-l scoase, îl puse jos, desvelindu-l de basma, și zise deabia rësufând:

— Eacătă ispravă!...

— În acelaș tim, și ca o protestație a năbușelei de până aci, un țipet pëtrunzător și rotund eși de sub pe-tece, ear Coana Marghiolița făcù un pas înapoi, incremenită, pe când Conu Alecu se întinsese cât era de lung peste masă, ca să se asigure de forma dihă-niei care chiuia cu atâta îndemănare. Numai căpitanul rămase rece.

Popa începù indată să se bocească:

— Ia te uită, Coană Marghioliço,

ce mi-a păstrat Dumnezeu pentru bătrânețe!... Aoleo!.. Coane Alecule!... de ce nu ți-a fost milă de casa mea să mi-o necinstești așa!... Mi-ai înșelat fata... atâta copilă am avut și eu și mi-ai mâncat-o friptă!... Pedepsi-te-ar Dumnezeu, Coane Alecule!.... Aoleo! Aoleo!...

Bietu Conu Alecu schimbase șapte rânduri de fețe, până să se oprească popa, și vorbele nu-i eșeau din gât cu niciun preț.

— Părinte... se'ncercă el să zică, eu?... Coană Marghiolișo!... Eu, frați-oare?

Popa vroi să'nceapă din nou:

— Dapoi știu că eu nu! Nu ți-a fost milă, Coane Alecule...

Atunci căpitanul, supărat, se ridică de pe scaun, nalt și poruncitor:

— Destul părinte! isprăvește odată! Te-ai îmbătat fără de rușine și umbli pela ușele oamenilor cu copilul încărcă... Ia-ți copilul și dute de te culcă!

Popa ca orice om beat, se supuse

fără voe vorbelor poruncitoare ale căpitanului, și, apucând pruncul în brațe, îl ghemui din nou în desagă și eși. Pe scări era cât p'aci s'alunece.

— Vai de mine, iacătă-l cade cu copilul 'n brațe, zise Coana Marghiolița; și se repezi după dănsul să-i ajute să se dea jos.

— Nu vă temeți de nimic, zise căpitanul celor doi frați, cari stau incremeniți, privindu-se unul pe altul, — popa e beat mort: a venit și pe la mine și am pus soldații să-l dea afară. Este adevărat că fică-sa a născut, dar ce ne pasă nouă!

— Măriuța? întrebă Coana Marghiolița. Părea o fată de ispravă.

— Ei, de ispravă, da știi mata... adăogă căpitanul, subliniind intenția vorbei cu o mișcare de șiret.

În urma popei se încercă căpitanul să mai spue glume, să ridă de popă și de fică-sa, dar nu știu de ce parcă nu avea sarea de totdeauna. Țipetele copilului le rămăsese în auz, atât Coanei

Marghioliței cât și fratelui său. Vrurē ei să mai joace tablele, dar Conu Alecu muta tot anapoda. Căpitanul simți că amēndoi frații intraserē fiecare in a-fundul firii sale, și pentru dēnsul nu mai remăsese decât acea tremurare a-parentă a cuviinței și a obiceiului. A-tunci își luă chipiul și eși. Conu Alecu vroî, ca intotdeauna, să-l insoțească până la poartă. Aci era o mititică baratcă de scânduri, unde sta noaptea caraula. Cu cât se apropiau de poartă cu atăta li se părea că aud sgomot in partea aceea, și, in adevēr, trecēnd pe lângă baratcă, pricepură că sgomotul venea deacolo. Popa lepădase pruncul. Căpi-tanul incepù a ride.

— Trimete-i-l acasă, Coane Alecule, nu fi copil.

Conu Alecu însă o luă la fugă ina-poi in curte și urcă scările găfăind.

— Marghiolițo, greși el a zice, Coană Marghiolițo, ia vino, vino; popa ne-a lăsat... ne-a lăsat... ni l'a lăsat la ușă...

Coaoa Marghiolița coborî iute scara

plină de fulgi, și alergă la poartă, urmată de frate-seu. În adevăr copilul țipa în gheretă, acoperit pe ochi cu basmaua popei. — Ea-i luă basmaua de pe obraz și se uita la el de aproape. Copilul era zdravăn și frumos, cu niște ochi verzi, cu o guriță mititică și harnică care țipa cât patru și trebuia să mănânce cât șapte.

— Ptiu, bată-te norocu de copil! ei zise Coana Marghiolița, sărutându-l pe obraz, pe când Conu Alecu se uita peste umerii ei cu o privire minunată și aproape aproape duioasă.

Copilul, de îndată ce simți pe cineva lângă dânsul, tăcù ca prin farmec.

— Vezi dumneata țincu cum te-a cunoscut, zițe Conu Alecu. Ei comedie!...

Și după aceea se bărzilui el să apere bunele moravuri:

— Să-l trimitem numai decât acasă Coană Marghiolița. Ce vrea să zică asta!.. auzi popa dracului!..

Coana Marghiolița însă luase copilul în brațe și se uita la el, vorbindu-i

intr'o limbă molcomă și păsărească, pe care chiar copiii de două zile par a o înțelege.

Ba eu zic, Coane Alecule, să-l ducem deocamdată înăuntru.

După aceea uitându-se în ochii lui lung și cu bunățate:

— Leit poleit!...

El începù a ride cu hohot și atingându-i brațul cu mâna:

— Bată-te, Coană Marghiolițo, că minunată mai ești câteodată!

Poate că avea și el oarecare drepturi la ris, dacă nu egale cu ale căpitănelui, totuș ca valoarea lor proprie.

Apoi urmă a se ține după dânsa până ce urcară scările și prin casă până așeză copilul într'o scufundătură a canapelei. Se'nvârtea Conu Alecu prin cerdac fără de niciun scop, întrebând pe soră-sa lucruri fără șir:

— Poate i-e sete, Coană Marghiolițo... Ce-o să-i faci... Om și omi...

— Ia mai bine zi lui badea Avram să pue caii la brișcă...

— Să-i pue, Coană Marghiolița.

— Și să se ducă la Gura-Caliți, să aducă pe Rada Tunsului; să-i spue c'o chem eu să vie cu copilul până la noi.

Badea Avram era vizitiu lui Conu Alecu. E destul să spunem că semăna cu uneltele carierii sale: era rupt ca trăsura și domol ca gloabele. Până să inhame caii trecu un cias. În vremea aceasta Conu Alecu se duse de vreo zece ori să mai vadă copilul, și de câte ori se'ntorcea zicea vizitiului:

— Hai, bade Avrame, hai!

— Eaca gata, boerule.

Când fu în adevăr gata, Conu Alecu se strecură și el în trăsură, dar tocmai la grajd, ca să nu'l vadă soră-sa, și porniră la Gura-Caliți. După vreo trei ciasuri se întoarseră cu Rada Tunsului și cu copilul ei.

Când intrară înăuntru, Coana Marghiolița cutreera cerdacu în lung și'n lat, cu băiatul în brațe, care țipa cât îl lua gura.

— Haide, Rado, că ne-a sosit un

mosafir. — Copilul Radei, auzind pe celalt țipând, se puse și el pe plâns, așa că era o larmă în casă de-ți venea să-ți iei lumea în cap.

— Aoleo!... strigă bietul Conu Alecu, astupându-și urechile, ce-i asta?

De îndată însă ce Rada îi dăde sinul să se hrănească, copilul cel găsit tăcând și se puse pe supt. Conu Alecu se apropiă cu frică și pentru întâia dată putu să-l vadă bine.

— Vezi dumneata, ai era foame săracu. — După aceea își permise să-l atingă cu degetul pe obraz și să-i vorbească. Copilul lăsă sinul femeii și apucă cu gura degetul lui Conu Alecu.

— Coană Marghioliță, zise el rizând și ținându-și degetul cu mâna stângă, m'a mușcat diavolul de m'a prăpădit.

— Că doar n'o fi puiu de veveriță, Coane Alecule, ei zise soră-sa, să se nască cu dinți.

El ridea cu o nespusă plăcere.

— Ba te-i pomeni! urmă el, cum e născut diavolul cu noroc... și sdravăn

și sănătos... Să'l facem militar, Coană Marghiolița, că prea e chipeș!

— Ba aia-i vorbă!... ca să-mi ducă băiatul din târg în târg și din casarmă în casarmă, până mi l'o prinde turcii la Plevna...

Pentru Coana Marghiolița toată istoria, trecută și viitoare, se incheia la Plevna.

— Ori avocat să-l facem. Ba zău, cum țipă el de tare, chiar avocat se face, zise Conu Alecu.

— Și-i leit boierul, se simți datoare să adauge și Rada.

— Aia-i treaba mea. Ce-oiu vrea eu, aia se face băiatul, adaogă foarte serios Coana Marghiolița.

— Bine, Coană Marghiolița, zise frate-su, așa este: fă mată ce-i vrea dintr'ensul...

Și'nsfârșit noul mosafir încăleacă, tocmai ca uncheșelul lui Sevah din *O mie și una de nopți*, pe gâtul părinților săi adoptivi, încât aceștia nu se mai ocupau de nimic decât de el. Ii deteră o doică,

sănătoasă și sdravănă, dela Gura-Caliței; il botezară cu pompă și saltanat; îi aduse Conu Alecu leagăn dela Wärtan din Focșani, care era cel mai nobil negustor din orașele imprejmuitoare; îi impletî Coana Marghiolița scufițe și botosei de lână țigae; tot făcură pentru el, iar el, in schimb, da niște țipete de'ți lua auzul. Conu Alecu zicea atunci că băiatul pledează, pentrucă el tot păstra speranța ascunsă că advocat o să se facă. — Afară de țipetele sale, copilul dăduse încă ceva caselor dela Buhăeni. De unde până aci cerdacul era putred și bătrân, — de când venise copilul, intinerise. Par'că chiar lucrurile se gătiseră de sărbătoare și erau mai vesele. Când se deștepta copilul din somn și incepea să gungunească singur in leagăn, mierloiul se simțea obligat să-i răspundă cu marseilleza, pe care o invărtea bine până la *patri-e e*, dar de acolo o lua peste câmp. Neînțelegere mare se ivea intre doică și mierloiu când acestuia îi venea poftă să'și stu-

dieze partitura tocmai când aceea voia s'adoarmă copilul. Doica se supăra.

— Arză-te focul lighioană, stai tu, că-ți dau eu *marsoleză* acum!...

Și îndată lua un *Binele-Public* și-i invelea cușca de jur împrejur, așa că bietul cântăreț nu mai videea nimic, și de ciudă se punea și el să spargă hărția cu ciocul.

Se înțelege că mierloiul își perduse din importanță de când venise copilul, și cauza lui nu mai era apărată de nimeni față cu supremul jude: Coana Marghiolița.

Chestiune mare fusese la botezul *diavolului*, cum îi zicea Conu Alecu. El ar fi vrut să-i dea un nume de om mare, de erou, de musicant... I se învărteau prin cap tot prăpădenii ca *Caesar*, *Licurg*, *Napoleon*, *Washington*.

— *Licurg Zăgănescu*, bună-oară, ar fi foarte minunat, Coană Marghioliță; ha, ce zici?

— Ia taci omule, răspundea bunul simț al soră-sei; niște nume mai ome-

nești nu găsești? să-i zicem *Iorgu* bunăoară.

— Doamne ferește! striga Conu Alecu. După aceea, între dinți, cuvânta el: vezi asta-i că nu vrea să-l facă ad-advocat.... așa ști eu ce nume să-i pun... nume de om, nu de fleac!

— Ia ascultă, frățioare, eu zic să-i punem numele lui Alecsandru Machedon; Alecsandru să-i zicem. O să-l cheme și pe el ca pe tatăl său.

— Ha? zise Conu Alecu, holbând niște ochi mari, să-i zicem adică...

— Alecu, Alecu; ori Alecuță. Alecuță, dragul mamei, zise Coana Marghiolița, ducându-se spre leagănul copilului. Conu Alecu repeta și el cu mulțumire:

— Alecuță... ce e drept, nu e urit. Și insfirșit îl botezară Alecuță.

Astfel crescû copilul viu și sănătos, luminând zilele părinților săi cu o rază de bucurie necunoscută de ei până atunci. Conu Alecu Zăgănescu se mai lăsase de procese și i se întâmpla acuma

și lui să facă opoziție. Ii era drag să stea acasă, mai cu seamă de când băiatul începuse să se ție copăcel și să articuleze cele două silabe *ta-tă*. Toată ziua umbla cu el prin cerdac, ducându-l de subsuori, ori il purta în brațe pe la cușca mierloiului iarna, și vara prin curte, pe la cai; și alerga cu densusul Conu Alecu par'că ar fi fost el însuși numai de 20 de ani. — Când băiatul putu să lege două vorbe una lângă alta, doica și cu Coana Marghiolița il învățară să spue cum se numește, și când veni Conu Alecu o dată de la un proces, i-l deteră în brațe și Coana Marghiolița il întrebă:

— Ia spune tu mamei cum te cheamă?

Copilul răspuse cam peltic dar foarte lămurit:

— Alecuță Zăgănescu.

Conu Alecu începù a ride și a plânge tot deodată, stringându'l în brațe să'l înăbușe. După aceea se scotoci prin teate buzunarele căutând să-i dea ceva,

dar negăsind nimic, se așeză jos, cu copilul pe brațe, și descheindu-și cămașa la gât, își scoase din sin o cruce albă de sidef, pe care o atărnă la gâtul copilului.

— Eu o am de la mama; tu, micule, s'o ai dela mine, ca să fii cu noroc. — Apoi sărută gâtul moale și alb al băiatului și, in locul unde sărută, făcu cu mâna dreaptă cruce, cu gând ca să depărteze boalele dela dănsul.

Astfel crescù copilul, sănătos și iubit, până se făcù de vre-o trei ani.

Intr'o zi de Septemvrie, cam pe acelaș timp pe când cu trei tomni înainte, popa Vasile venise la Conu Alecu cu băiatul in desagă, — intr'o Duminică dimineața, trăsura șefului de punct se oprì in fața scării de piatră, și căpitanul Ciupagea se coborì, numai fir și zarpale de sus până jos. Era in mare ținută de paradă, cu toate suplimentele uniformei sale.

După ce se suì sus, sărută mâna

Coani Marghioliței și intinzând mâna lui Conu Alecu, zise cu un aer solemn :

— Iubite amice, dă-mi voie să-ți fac cunoscut un mare eveniment din viața mea: mă însor.... cu doamna Maria Vasilescu — adaogă cu oarecare sfială, — fiica preotului Vasile.... de aici din sat.

Conu Alecu il sărută, cu adevărată dragoste.

— Bravo căpitate, zise el; imi pare foarte bine.

— Vezi, dumneata, Coane Alecule trebuea s'o fac; sunt trei ani de când mă tot gândesc... O viață are omul... Tot hirbar, hirbar...

— Da mai incape vorbă, frate...

— Și să-ți spuiu drept, adaogă căpitanul, imi era rușine și de dumnea-voastră, care ați fost așa de buni...

— Da ce se potrivește, se grăbi să protesteze Conu Alecu, fără să știe tocmai pentru ce.

— Ba zău, urmă căpitanul, ați primit un copil in casă, care vă era cu

totul străin... pe când eu l'am isgonit, eu, care... de, aveam datorii către el... Dar v'asigur că voi ști să mă plătesc...

Acı se oprı căpitanul, privind la Conu Alecu, care incremenise cu gura intredeschisă spre a rostı o vorbă ce cu nici un preț nu se urnea de pe buzele lui.

— Voiam chiar să vă rog să-mi faceți o socoteală... de ce vă sunt dator... urmâ căpitanul.

— Dator!... isbutı să articuleze Conu Alecu; nu ne ești dator nimic. Pentru ce să ne fi dator?

— Bine, Coane Alecule, zise căpitanul, om bun ai fost intotdeauna, dar nu primesc... copilul e al nostru și trebuie să-l creștem noi: eu și nevasta mea.

— Copilul!.... strigă Conu Alecu, care copil?... de ce copil vorbești?... Ia să nu mai glumim, căpitane.

— Bine, dacă vrei; da eu nu glumesc de loc; băiatul e al meu; in toate casurile e al mă-sei.

— Ascultă, căpitane, zise Conu Alecu făcând un pas prin odaie și căutând să se liniștească, ai venit să-mi vestești o bucurie, ori să mă măhnești?... pentru că-ți spuiu drept că mă măhnești vorbindu-mi astfel.

— Așa este, Coane Alecule, dar ia gândește și d-ta la o mamă nenorocită, care nu și-a văzut copilul niciodată...

— Da d-ta, căpitane, de ce nu te-ai gândit? D-neaei n'are decât să vie să vadă băiatul când o pofti.

— Dar eu?

— Și d-ta. Dar dumitale ce-ți pasă?...

— Vra să zică copilul nostru să ni-l crești d-ta, ha?...

— Eu im cresc copilul meu.

Căpitanul Ciupagea se cam infierbântase la vorbă și ca să nu se iuțească mai mult, începù a ride, dar cu răutate:

— Iartă-mă, Coane Alecule ved că nu prea pricepi lucrurile. Mai întâi, ca fapt, nu este adevărat că copilul e al d-tale; despre asta nimeni nu poate

să te asigure mai bine decât mama lui. După aceea uiți că, stăruind a crede că ești tatăl copilului femeii mele, mă insulti. Eu te las să te gândești, adăogă cu oarecare violență. Sărut mâna Coană Marghiolița! și ești.

În urma acestei scene, pe cât de neprevăzută pe atât de dureroasă pentru ei, cei doi frați remaseră ca de piatră. Coana Marghiolița rupse tăcerea cea dintâi:

— Bine, frățioare, așa să fie?

Conu Alecu se roși măr și neștiind unde să-și fixeze privirea, clipea des, des, par'că ar fi suferit de ochi. El era un om cu desăvirșire fără voință și poate tocmai deaceea foarte bun și foarte milostiv. Știa bine că copilul nu era al lui, dar la drept nici nu prea pricepea ce vrea să zică a fi un copil al cuiva. Sfios, neștiutor de o mulțime de lucruri lumești, cu sufletul cinstit și fără cioturi, fusese incapabil să înșele pe fata popei, dacă n'ar fi știut dinainte ce se întâmplase cu dânsa, și

când soră-sa luase copilul în brațe și-i zise că-i seamănă, fusese incapabil de a-i spune verde: nu se poate să-mi sene, fiindcă nu-i al meu. În umbra de îndoială, ce relațiile lui cu fata popei de mai acum câțiva ani îi permiteau să aibă, își ascundea siguranța nepaternității, cum își ascunde un struț capul în nisip. — Mai departe, când copilul se făcuse mai măricel și-l luase cu brațele lui albe și mititele de gât, lui i se păruse că dincolo de această mulțumire nu mai e nimic. Nimeni până atunci nu crescuse lângă el; nimeni nu-i înveselise viața, greoaie și pribeagă după judecăți; nimeni nu-i zisese tată. Și când acest copil se lipise de el, ca un vlăstar ténér de haragul ce-l sprijină, ce-i mai păsa lui dacă un alt individ își rėcorise setea vieții, și întâmplarea închegase din faptul aceluia zilele ființei pe care o înfiase el?... Copilul era al lui și s'a isprăvit.

Cam asemenea gânduri umblau prin

mintea lui Conu Alecu, când băiatul intră în casă, urcând scara ca un ied, și veni drept la el, spre a-i încăleca pe genunchiu și a-l face cal. Copilul simțea par'că cât e de drag lui tată-seu, și de aceea și tată-seu ei era lui mai drag decât toți ceilalți ai casei.

Printr'o inriurire însă pe care o produc totdeauna impresiunile puternice asupra noastră, lui Conu Alecu i se părû pentru prima oară că băiatul seamănă cu căpitanul Ciupagea, și, fără voia lui, își intoarse ochii de la el și se duse spre cușca mierloiului. Copilul îl apucă de pulpana surtucului strigându-l:

— Tată, tăticule... calu...

Și cum el n'auzea, băiatul se încolțaci pe piciorul lui și-l pupa pe genunchiu, chemându-l mereu. Coana Marghiolița, simțind ce se petrecea în frațele său, se sculă și luă băiatul în brațe.

După câteva minute, Conu Alecu se intoarse spre ei: ochii ei erau plini de lacrimi. Coanei Marghiolița i se mu-

iară și ei genele, și, pe când el întindea mâinile să ia băiatul, ea îl săruta, udându-l cu plânsul oboșiților săi ochi.

— Gândeam că nu mai sunt, băta-le pustia lacrimi, zise ea, punând băiatul jos. Apoi, venind lângă fratele său, care sta rezemat de masă:

— Nu mai plânge frățioare și spune-mi adevărat e?

Conu Alecu dete trist din cap.

— Atunci trebuie să le dăm copilul. Dumneata ce zici?

— Da eu știu, soro? răspunse Conu Alecu, ridicând din umeri.

Și tăcură amândoi. Copilul, simțind par'că că se petreceau lucruri serioase împrejurul lui, se puse liniștit să se joace cu pietrele dela table.

Cei doi frați se mai sfătuiră și hotărâră împreună că era o nelegiuire a mai ține copilul la dănșii.

— N'a vrut dumnezeu cu noi... n'a vrut!

Și când căpitanul, peste câteva zile, veni împreună cu logodnica sa la dănșii,

Coana Marghiolița le spuse că pot să-și ia copilul. Conu Alecu nu era acasă.

Și timpul, care mereu curge, curse mai departe...

La Buhăeni casele stau acum singuratice în malul Râmnei, bătute iarna de vergile vântului, deșteptate primăvara de cântecul cucului, mângăiate și încălzite toamna de blândele raze din soare, și deapururi cu gărla alături. Zidite cu totul din piatră și vechi ca pământul, lepedele lor se intrupaseră una într'alta și se înveseliră într'o pojghiță mohorită, pânza vremii, care întindea pe ele un fel de umbră a unor timpuri trecute. Lângă case, un șir de odăi de gard, tupilate și sparte; mai în fund o velniță de rachiu; la spatele lor, într'altă curte, niște leși căzute, — și apoi cele două mari grădini, în cari ddaele și pārloagele crescuseră mai nalte decât pomușoara și piersicii.

Aici trăiau, cu desăvirșire singuri, urmașii Zăgăneștilor, afundându-se din

ce în ce mai mult în adâncul liniștei munților. — Slugile se duseseră toate; numai badea Avram mai rămăsese.

Conu Alecu eșea acum foarte rar. De unde era lung și slab, se făcuse și mai lung și mai slab. Chipu-i începuse a lua fața pământului, măcar că toată ziua sta în soare cu cosorul în mână să curățe piersicii de uscături. O pustie de tuse, pe care o avea de mult, îl întetise și mai tare.

De vreun an de când plecase copilul la Râmnic cu părinții săi, nu se mai vorbise în casă, la Buhăeni, despre dănsul, printr'un fel de înțelegere mută dintre frate și soră. Lui Conu Alecu însă îi era dor nevoie mare de băiat. Fiindcă din cauza tusei avea noaptea friguri, foarte rar dormea și toată vremea aceea o petrecea visând sau gândindu-se la el. A doua zi însă, când da cu ochii de lumină, îi era frică sau par'că rușine să istorisească soră-sei gândurile de cu noaptea.

Intr'o seară, pe când se sbătea în

pat de nesomn, i se părù că aude în odaia soră-sei de alături vorbă. Minunat, se sculă și se duse la dănsa. Bătù la ușă, dar nu i se respunse; vorba însă continua; bătù încă odată, aceeași tăcere. Atunci intră.

Coana Marghiolița, rezemată pe un cot, cu pieptu-i uscat desvilit mai tot, cu o păreche de ochelari cu drugi, prinși în vițele rare ale părului, cetea *România* în gura mare. Când auzi ușa deschizându-se își intrerupse lectura, uitându-se pe deasupra ochelarilor la frate-seu, care intra încet și mirat.

— Da ce soro, n'ai adormit încă? o întrebă Conu Alecu.

— Ia mă rog ascultă coala, Coane Alecule, dacă ai mai auzit așa posnă.— După aceea începù a ceti, rar și cu greșeli:

Isprăvile unui măgar. — „Măgarul, carele pe la noi este un dobitoc domestic, în America trăește în turme sêlbatece, fugind de om. Nu mai de mult decât în luna trecută, d. Fo-

otby, un cetățean onorabil din ținutul Kentucky, patria acestor măgari, a avut să susție o luptă tiranică cu un etalon încrucișat cu zebru, fost al d-lui Footby, și pe care stăpânul său, voind a-l aduce la grajd, nu l'a mai putut prinde decât impușcându-l, după ce măgarul mușcase pe d. Footby din diferite locuri compromițătoare. — Avis celor ce se slujesc cu asemenea dobitoace“.

— Să zicem lui badea Avram să se păzească de măgar, adaose Coana Marghiolița, ca morală a celor de mai sus.

— Al nostru e bătrân, zise Conu Alecu, așezându-se pe marginea patului și oftând.

Soră-sa, apropiind jurnalul de luminare, se pregătea se urmeze cu cetirea faptelor diverse:

Cum se înmulțesc caracatițele...

— Ia mai lasă politica, soro, și spune-mi mie ce e când visezi rându-nele?

— Te dorește cine-va, zise soră-sa,

vroid să afle cu orice preț cum se înmulțesc caracatițele.

— Ascultă, Coană Marghiolițo, să vezi ce-am visat: se făcea par'că o răndunica venise la noi în cerdac și-și făcuse cuibul lângă grinda cea mare... Ce să fie oare?...

— Ce să fie!... ia te dorește cineva.

— Cine să mă dorească?... zise Conu Alecu dând din cap; eu n'am pe nimeni să mă dorească... Doar poate băiatul..., dacă nu m'o fi uitat. — După aceea, uitându-se în dosul jurnalului cel cetea soră-sa, adaose cu vocea inecată de lacrimi: tare mi-e dor de băiat, Coană Marghioliță.

Soră-sa nu-i răspunse nimic. Ea părea că nu mai suferea de nimic. Atâta mai îngropase săraca și atâta i se rupsesse unul câte unul toate firele inimii, că acum rămăsese ca un fel de gândac blând care-și mișcă instinctele dela mâncare până la somn și deacolo me-

reu spre nesimțirea apropiată ce se găsește sub aripa caldă a pământului.

Conu Alecu însă nu putea să-l uite. Nu iubise pe nimeni și nu trăise pentru nimeni decât cu forța inițială pe care o primise dela mamă-sa născându-se; dela propriile sale puteri nu și luase nici un avânt personal: soră-sa era soră-sa; părinții, cât trăiseră, de asemenea; băiatul însă era altceva... Băiatul ei era drag, par'că și-ar fi sădit o mână a lui, a lui Conu Alecu Zăgănescu, în pământ, și ar fi așteptat-o să crească și să se facă om...

Și tocmai băiatul se dusesese...

A doua zi, dimineața, zise lui badea Avram să puie caii la brișcă, și plecă la Râmnic.

Era o zi duioasă de toamnă, în care lumina intră pînă și prin porii pământului, încălzind totul... Conu Alecu trase la han la Lupan și eși numai decât pe ulită, luând drumul spre casa căpitanului Ciupagea. Orașul era sărac dar vesel. Fie-care umbla după treaba

lui cu tragere de inimă, fiindcă în anul acela se făcuseră bucate bune.

Conu Alecu fù și el înriurit de mulțumirea obștească și prinse a zimbî la gândul că-și va vidè îndată băiatul. Într'adevăr, după vreo cinci minute, ajunsese la locuința căpitanului.

Fiind porțile deschise, curtea se putea vidè toată.

În mijlocul curții, jos, în nisip, băiatul se juca liniștit cu o cutioară de lemn, întorcînd spatele către uliță. Când îl vèzù Conu Alecu, îi veni să se repeadă la el să-l ia în brațe. Dar, ca să se bucure și mai mult de această plăcere, păși binișor pe nisipul moale, până ajunsese la spatele lui, și atunci îl auzi mormăind între dinți primele note ale mierloiului din *marseilleza*: *allons enfants de la patrie*, până la *pa-tri-e-e*, unde, întocmai ca mierloiul, o lua alături cu drumul. Atăta îi fu de milă și de drag copilul, că, îndoind un genunchiu, se plecà până la el și-l luà în brațe, sărutându-l de mii de ori.

Băiatul, apucat pe la spate fără veste, se sperie și căută să se smulgă din brațele care-l strungeau cu atâta putere. Când se întoarse și dete cu ochii de capul selbateg al lui Conu Alecu, se sperie și mai tare, și o luă la fugă spre bucătărie, plângend.

Il uitase.

Când văzù Conu Alecu că băiatul l'a uitat și-i e frică de dănsul, simți așa ceva par'că ar fi avut o inecătură în piept și o istoveală a puterilor, și, în loc să se mai urce sus să întrebe de căpitan, o luă înapoi spre han. Cum ajunsese aci, fù apucat de o tusă strașnică și se bolnăvi...

După ce se făcù bine, peste vreo trei zile, culese pe badea Avram din cărciumele vecine, și o luă înapoi pe drumul Râmnei, singur și necăjit, precum și venise...

SUB-PREFECTUL

SUB-PREFECTUL

I.

Tărgușorul *Vlădenii* era așezat în josul Cricovului, pe întinsul moșiei cu acelaș nume, tăcut, simplu și statornic într'o notă de tristețe, pe care nimic în lume nu i-o putea schimba. Din orice parte ai fi venit cu diligența, nu puteai niciodată ghici, scoborînd priporul Cricovului, că ai să dai de un târguleț, mai mult sau mai puțin locuit, care se lăuda pe sine fără măsură zicîndu-și *Comună-urbană*. — Strîns în toate părțile de dealuri, dormită în albia apei, uitat de lume ca un schim-

nic, și, cu toate că primarul știa bine că-și *reparase* casa de curând, ear consiliul comunal botezase bielele uliți cu pomposul nume de *strade*, nimic nu se schimbasese din obrazul ce-l avusesese cu cincizeci de ani mai înainte, și era mare siguranță, pentru conservatorii tirgului, că și peste cincizeci de ani tot așa era să rămăie generațiilor viitoare. Pîriul trecea la vale, călător fără sațiu, tot îngănând cu fiecare creșitură nu știi ce neisprăvită vorbă, pe care rămănea s'o urmeze creșitura viitoare; așa că tirgul părea totdeauna preocupat, și par'că sta plecat pe apă să asculte povestea ce-o aducea unda albă din munți. De aceea, când sosea diligența de două ori pe săptămână, oamenii eșeau in ușa tindei, mirați, iar vitele intorceau capul spre mosafir, cu acea privire untdelemnă și proastă, care pornește din toți ochii mari și fără viață. Atunci, la han la Voinea se făcea oarecare mișcare. Judecătorul de pace, cu ajutorul său, pomojnicul subprefecturei,

doi trei spânzurați de avocați, care chibzuiau procesele locului, luau pe telegrafist cu asalt :

— Ia vezi nene Dimiule eu n'am ceva...

— Amice Dimiule, dămi corespondența...

— Jurnalele mele, frate Dimiule.

Ear fratele Dimiu își lua un fel de piper în nări, de-l videai cât de colo că e *omul situației* în acele momente. Dacă avea pe cineva ciudă, atunci își resbuna :

— Lasă-mă în pace, domnule ! N'ai nimica ! Sau chiar dacă ai, așteaptă să ți-l aducă factorul la domiciliu.

Dacă i se făcea vreun neajuns între cele două zile de sosire ale diligenței, îl auzeai măriind între dinți :

— Lasă că ți-oiu arată eu când o o veni diligența...

În scurt, sosirea poștei era un eveniment, prevăzut și așteptat cu nerăbdare, care ajunsese aproape de se serbătorea. În zilele acelea autoritățile erau

inchise, sau mai bine se mutau la han la Voinea. In cerdacul hanului ce da pe *strada Ploești* primea pomojnicul jelbele; in cerdac se împărțea dreptatea de către domnul jude; in cerdac se intrunea sfatul comunei; cerdacul era palatul administrativ al locului. La vremea mesii se deschideau poftele... care vin pustiile lanț: pofta de mâncare aduce pe cea de băut; cea de băut pe cea de vorbă, și Romănu'i Român: poți să-i deslegi limba fără să n'o dea nițel și prin politică? Apoi când ajungeau la paragraful ăsta, dă doamne bine!...

Dar afară de aceste zile ale sosirei diligenții, târgușorul Vlădenii era deapururea somnoros.

In momentul în care începe această istorisire, diligența sosea in Vlădeni aducând cetățenilor mai sus pomeniți, ba chiar și celor nepomeniți, două știri menite ai neliniști pe multă vreme: 1) prefectul incunoștiința pe pomojnic că in locul vacant de sub-prefect se nu-

mise domnul Alexandru Dumitrescu, licențiat în drept; 2) proprietarul moșiei Vlădeni, domnu Maxențian, făcea cunoscut primarului și alror doi-trei fruntași din târg că se însurase la Paris și, după câțva timp, avea să se'ntoarcă cu nevasta la moșie.

Aceste două știri, cu totul deosebite, fură desbătute și scuturate în cerdacul cafenelei cu toată competența publicului știut. Trebuie să spunem însă, cu nepărtinire, că vestea cea dintâi îl mișcă mai mult. Cine era acest Dumitrescu, licențiat în drept, care primea să vie sub-prefect la Vlădeni? Era un prost că primea. Ba era un om prea cuminte... Trebuie să fie vreun cuconaș, ori vreo baccea. Ce fel de licențiat care nu se face procuror?

— Acuma să te videm nene Mitache, ei ziceau pomojnicului, cum ai s'o duci cu licențiatu!...

— Ia prea bine... Eu știu ce știu: *apa trece pietrele rămân.*

— O fi!... dar se duc curcanii dra-

cului.... Licențiații ăștia sunt cam ai ciorilor!

— *Mielul blând suga de la două oi,*
răspunse pomojnicul, care avea mania
proverbelor.

Și astfel le trecea vremea în cerdacul lui Voinea, așteptând să le vie noul sub-prefect. Despre partea însurătorii proprietarului nu se făcù pomenire, fiindcă le era frică să nu scape vre-unul vre-o vorbă și s'o afle *strigoiiul*, cum îi zicea lumea.

Maxențian era în partea locului un fel de pașe, care învățea județul cum îi plăcea lui, alegea prefectii și-i da afară, numea deputați, stringea mereu la avere și trăia ca un baron, bogat bine înțeles. Legenda îi pune pe socoteală câteva fapte urite: așa, bunăoară, nu se prea știa de ce murise nevasta lui cea dintâi și unde îi era fata ce-i rămăsese de la dănsa; apoi se șoptea că la castel (căci vechea casă a proprietății fusese prefăcută într'un palat cu turnuri) se petrec orgii groaznice,

la care nu lua parte nimeni decât niște femei ce soseau dela gară și Maxențianu cu vechilul lui; apoi avea obicei de impușca vitele străine ce le prindea pe proprietățile sale, lucru care virise spaima și deșteptase ura în țărani; dacă pe lângă toate acestea vom adăoga că era la chip om roșiu, fără pic de sânge în obraz, lesne vom pricepe de ce-i zicea lumea *strigoiiul*.

Se înțelege dela sine, că noul sub-prefect nu le știa toate acestea. El se întorsese de vreo câte-va luni din Paris, cu diploma în buzunar, și aștepta ca guvernul să facă apel la destoinicia și învățătura lui. Fiecărui tănăr i se pare că țara e încântată de sosirea lui și într'insul își pune toată nedejdea. Iluzia e puternică până la scara ministerului. Aci începe a face cunoștința obrazului realității, personificată deocamdată în mutra unui aprod galonat, care răspunde cu obraznicie: „domnu ministru nu-i singur!“ Și când domnu ministru e singur, tot nu-i singur, fiindcă are ală-

turi un pomelnic de postulanți, care se mărește cu numele noului ténér, viitor stălp de țară.

— Când vă va veni rândul, cu plăcere, domnul meu : sunteți al șaizeci și șasilea....

Adică : așteaptă murgule iarbă verde; fiindcă sistemul pomelnicului este temperat de acela al *intercalațiilor*.

— Pune-l mai la început, e băiat bun.

Calitatea băiatului stă într'un bilețel plin de blagoslovenie...

Ei, și apoi asta-i lumea. Noroc că între afectele stenice, cari reprezintă expansiunea și puterea, e pusă și speranța.

Și sub-prefectul nostru era vinjos în sperare.

Pe când se întărea el în acest nobil sentiment, intră într'o zi la dănsul un aprod, soios de altminteri dar vesel, care-l rugă să poftască la ministerul de interne din ordinul domnului ministru.

Era în anul acela ministru de interne

un om cu minte și cu prevedere, căruia îi intrase în cap să îmbunătățească soarta țăranului, începând cu îmbunătățirea administrației. Având credință că tinerețea este vîrsta în care omenirea este mai bună și mai harnică, se hotărîse să pue lângă vatra plugarului, ca să-l administreze, oameni tineri și luminați. Experiența, care în asemenea împrejurări este soră dreaptă cu știința furțișagului, putea să vie cât mai târziu, — nu era nici o supărare. — Dacă a eșit bine sau rău, asta e o altă chestiune, de care nu ne interesăm. — Faptul e că, între alții, ministrul chemă și pe Dumitrescu nostru și-i vorbi lung și drept; făcî să vibreze într'insul coarda iubirei de țară, arătându-i unde mergem dacă starea de astăzi a țăranului va continua; îl încântă și-l incurcă așa de bine, încît acolo, pe loc, fără multă formă se făcî sub-prefect...

Ii dete, spre a-l mulțumi, sub-prefectura pe care o vrea el: aceea a Vlădenilor, unde avea și o sfoară de moșie.

Și iată cum se făcù sub-prefect, spre a veni să trăiască la Vlădeni, cu cinstitele obrazuri de mai sus, cu *strigoitul* și cu alte chipuri asemenea...

II.

Trecuseră vre-o două luni de la sosirea noului sub-prefect în Vlădeni și lumea nu se schimbase de loc. Tactul sub-prefecturii era ceva mai insuflețit decât înainte. Pomojnicul, archivarul, copiștii și vătășii erau mai omenoși cu lumea, fiindcă le era frică de sub-prefect, care se pusese de-a binele să facă din tactul său o autoritate. Țărănimea începuse să vie la Vlădeni cu credință că e cineva care să-i asculte. Advocații prin urmare îi erau deja dușmani și vichilul de la curtea boierească trecea pe lângă el fără să-și scoată șapca : semn rău.

Ce-i păsă însă sub-prefectului? Nu-i spusese ministru să fie harnic și să

aibă incredere intr'însul? Harnic era și incredere avea destulă.

Dar cine uită împrejurările neprevăzute, uită o parte însemnată din viața omenească.

Ocupat cu trebile zilnice, sub-prefectul văzù intr'o dimineață oprindu-se înaintea tactului o trăsuriică cu doi cai mici, în care erau trei persoane, foarte nepotrivite una cu alta. Trăsura era ușoară, subțirică, lucrată numai în oțel, cu roatele mari și fundul numai în cațifea. Capra fiind înapoi, trebuia să măie stăpânul, și 'n adevăr stăpânul și mână, iar în coada trăsurii sta o slugă galonată și înjobenată, ca orice lacheu de casă mare. Stăpânii însă erau foarte ciudați. În dreapta, o femeie tână, elegantă, cu o pălărie de paie dreaptă, aproape bărbătească, ținea hățurile cu siguranța unui *gentleman rider*, mângâind cu capătul biciului gâtul încordat al cailor; în stînga, se ținea, cam plecat pe genunchi, un cioban cu căciula țurcănească în cap, cu bâta în mână, soios și hăr-

țăgos lucru mare; la picioarele lor, întinsă pe covorul trăsorei, sta trântită o oaie. N'apucase bine să se oprească trăsura, și sub-prefectul auzi pe cioban strigând în gura mare :

— Hai cu mine cucoană la judecată, să videm eu pe ce dreptate omori dumneata ghitele oamenilor, ha? și pui pe desmățatu ăsta de ciocoiu să mă bată, ha?

Și nici una nici alta, fiindcă venea pe partea cealaltă a trăsorei, încălecă peste hățurile întinse, își luă cu o mână oaia, iar cu cealaltă apucă pe femeie de braț, zicându-i cam răstit :

— Dă drumu hățurilor și hai cu mine la pomojnic.

Tânăra femeie se supuse rîzînd, și halaiul intră în năuntru. Lucrurile acestea se urmară așa de răpede, încât sub-prefectul de abia avu vreme să easă înaintea jeluitorilor. Cum îl văzu ciobanu, trânti oaia la pământ, care era cu picioarele rupte, și începui să se vaite, cu accentul transilvănean :

— Uite, domnuțule, cum mi-au ucis mioara, vai maica mea!... Ce mă fac eu acu?... Ce spui jupânului diseară la mulsătoare?... Și mă și bați ha?...

Și-și trecu măneca pe față, deacurmezișul căreia se videa o dungă roșie, cum il ajunsese sfircul biciului din fugă.

— Nu, bade, zise vinovata, devenind deodată serioasă, n'am dat eu: vizitiul a greșit... Iți vom plăti...

— Că nu-mi trebuie plată! adăogă ciobanul răstit.

— Iți vom da o oaie de la curte...

— Că nu-mi trebuie oaie...

Atăta era de indrjit și de mojic, încât sub-prefectul își perdu liniștea. Dete un scaun femeii și apoi se întoarse la el.

— Vorbește cum se cade, c'apoi schimbăm politica, ii zise răstit. Ce pretenții ai? Ce ceri?

— Că să-mi dea mioara la loc.

— De ce vorbești peste câmp? Asta știi bine că nu se poate. După aceea

se adresă căprarului de vătășei : cât face o oaie Dumitre ?

— De, boierule, zise căprarul, scărpinându-se după ureche și lovind oaia cu piciorul, o mioară ca asta să tot facă o jumătat' de pol... dacă o face... așa-i măi Stane, întrebă și el pe un alt vătășel.

— De la ce stână ești măi creștine ? întrebă sub-prefectul din nou pe cioban.

-- De la jupân Duțu.

— Foarte bine. Am să merg eu cu dumneata la jupân Duțu să-i spun întimplarea, ca să nu te mustre. Acuma, iată zece franci pentru oaie și dute cu Dumnezeu. Și viri mâna în buzunar spre a plăti ciobanului.

Tănăra femeie se sculă iute de pe scaun :

— Vă rog, îi zise cu bunătate ; n'am bani cu mine.

El nu-i respunse nimic, ci numai apropiindu-se de dănsa îi spuse încet :

— Permite-ți-mi să-i adaug încă

zece, pentru dunga de pe obraz. Face, vë asigur.

— Vë rog, zise ea.

Iaca și pentru supërarea dumitale, bade. După aceea eșind afară, zise vizitiului ca să-l audă toți vătășeii :

— Să nu mai dai altădată cu biciul in oameni, că pui de-ți trage 25 la spete, — ai înțeles ?

Țiganul se cam foia pe capră, făcându-se că nu poate ține caii.

— Dumitre, adăugă sub-prefectul intrând in năuntru, să te duci împreună cu Stan și să insoțiți pe doamna până unde va avea trebuință de voi.

Doamna remăsese pe scaun cam incremenită de fața pe care o luaseră lucrurile, și numai când auzi pe sub-prefect, se sculă, ii mulțumì ușor din cap și eșl.

Această formă cam rece lăsa in impresiile tënërului o urmă greoaie, cum iți lasă armonia unei orchestre de coarde care se sfirșește cu notele strigătoare ale unui instrument de aramă.

Dar sufletul t n r se scaldă mai bucuros in praful de aur al amintirilor ginga e dec t in negura celor triste.

Capul cel alb  i rotund al impricinatei se zugr vea pe paginele jelbelor sub-prefectului  i res rea intre filele de dosar cu acea putere cu care intilne ti discul soarelui in toate lucrurile, c nd ai privit mult la el.

De cunoscut n'  cuno tea, dar cam bănuia el cine să fie. Auzise vorbindu-se de intoarcerea proprietarului  i a femeii sale din Paris, de porecla ce-i da lumea numindu-l *strigoiu*, — dar halul de strigoiu cu a a strigoaică!  i avea ni te ochi alba tri inchi i, ca virfurile de liliac când plouă;  i o gură potrivită, surizătoare, din acelea ce vorbesc inainte de a se deschide;  i un arc de sprinceană de par'că-l gre ise firea pu in mai lung, ca să coprind  in cadrul lui toată mărimea ochiului.  i când intorcea  i cealaltă filă galbenă a dosarului, o videa toată, naltă  i mlădioasă ca o mătură verde, cu mijloce-

lul plăpând și sinul plin și ridicat ușor ca de un suspin...

Ei, și de geaba schimba dosarul, că în toate tot pe ea o cetea! Ar fi putut să răscolească archiva întreagă, de la unirea Principatelor, și n'ar fi găsit nici o pricină mai trainică la studiu decât pricina cu ochii albaștri. Atunci voi să faci o reacție asupra lui-insuș și sună clopoțelul :

— Să vie domnu archivar.

Imediat apărù în pragul ușei antica persoană a acestui demnitar, combinată din niște organe grozav de purtate : ochii stinși, nasul încălecat de ochelari, mustățile arse de țigară, obrajii lucrați *à jour* de vërsat și vre-o trei vițe de përceseau pe țeasta capului tocmai din regiunile occipitale.

— Panaitache, ia dă-mi dosarul toc-melilor agricole.

Aceasta era piesa de rezistență, dedalul, cum s'ar zice, în care se rătăceau toți sub-prefecții.

Se puse el pe cercetat dosarul toc-

melilor, dar, hotărit, acesta era un dosar teribil!... Mă rog, dacă de atâtea mari de ani se grămădeau contracte peste contracte... și oamenii nu le executau niciodată... și... și... și erau frate așa de tainici și de farisei ochii aceia, că, zău, îți venea să zici cu poetul :

Sunt umezi inforătorii
De lingușiri, de viclenii.

În vremea asta se'ntorsesese Dumitru vătășelul și cu celălalt tovarăș al său. Sub-prefectul îl chemă numaidecât la el.

- D'apoi, cum e Dumitre ?
- Cum să fie cocoane... bine.
- Ce mai e nou ?
- Ce să fie... bine.

Par'că era afurisit. Nu vrea cu nici un preț să dea în părția vorbei, și sub-prefectul n'ar fi vrut să-l descoase. Dumitru însă, cu acea temere a țărânului, care nu vrea niciodată să înceapă el, chiar când are ceva de spus, așteptă. Sub-prefectul se hotări.

— Până unde v'ați dus după trăsură ?

— Apoi... ia până mai in malul gârlei.

— Atât ?

— Ordonăți ?

— Numai până la gârlă ? De ce n'ați dus'o până acasă ?

— Apoi... ne-a poruncit dumneaei să ne intoarcem ; că zicea să nu afle boieru, că-i foc de cioban.

Sub-prefectul se legă de vorba vătășelului.

— Măi Dumitre, cum să se fi întimplat oare să dea cu trăsura peste oaie ?

— Ba că se prea poate, mânca-le-ar gălbeaza de oi ; că-i vită proastă, boierule : se duce oarbă de mal și n'ai ce-i face. Eu zic că oile treceau șoseaua deacurmezișu și ele nu se feresc ; caii de iuți iuți, ia te mir cum a apucat-o pe vre-una roata și i-a retezat picioarele, că's plăpânde bată-le vina lor...

— Se poate, zise sub-prefectul pe gânduri. Bine Dumitre, dute.

Căprarul de vătășei se duse, și sub-prefectul, ramas din nou singur, urmă a se gândi earăș la dinsa.

Când eși ca să se ducă acasă, se intilni in scară cu un om călare, care ii inmână o scrisoare. Doamna Maxențian îi mulțumea pentru serviciul ce i-l făcuse și-i inapoaia banii dați ciobanului. Scrisoarea era rece și demnă, dar slovele acelea, lungi și cam leneșe, aveau par'că parfumul mânei care le scrisese. Și urma și un „post-scriptum“!..

Inima sub-prefectului se mișcă mai cu putere la cetirea acestui supliment, care, la drept vorbind, era mai insemnat decât chiar scrisoarea. In supliment era rugat să completeze cu dënsa spre a nu afla bărbatul său intimplarea cu oaia, căci altfel era vai de bietul cioban! In josul postscriptumului era numele intreg: „Dadiana Maxențian“.

Dadiana...

Numele era frumos, dar părea luat din romanele evului de mijloc. Inșă cât de mult se potrivea cu chipul ei: o chema Dadiana, și așa și trebuia s'o cheme. Se mira chiar că nu știuse mai dinainte lucrul acesta. Cât de multă asemănare era între ovalul obrazului Dadianei și între numele ei... De ce oare la unele ființe, intimplarea se supune esteticeii și intră în liniile armoniei lor personale? Când o botezase mumă-sa, nu știa că fata o să crească așa de potrivită, de rotundă și de armonizată. Și vorba *rotundă* vine aici de bunăvoia ei; căci s'ar putea să se numească Dadiana o femeie uscată și unghiulară?

Se urcă în trăsură, cu scrisoarea în mână, și se duse cu ea desfăcută pe genunchiu pînă acasă.

Acasă îl aștepta Dumitru vătășelul, cu masa pusă. Acest Dumitru devenise încetu cu încetu un fel de *nevoie* pentru sub-prefect. Il înțelegea într'o mulțime de lucruri și'l sluja cu îndemănare și cu bunăvoință.

Am spus că sub-prefectul își avea moșioara, remasă dela mătușe-sa, in cealaltă margine a Vlădenilor. Casa bētrānei o păstrase așa cum era : cu sofrageria ei goală, cu policioare prin ziduri ; cu scoarțele de țară intinse prin toate odăile ; cu mirosul deosebit al lucrurilor vechi și curate ; cu sofaua cea de cit galben... Numai intr'o odaie își pusese un pat de campanie, care se intindea și se strîngea dupe voie ; niște rafturi albe de lem in care își virise cărțile ; o masă mare cu fel de fel de pipe și de unelte de vinătoare, și'n cole... pace. Ba intr'un unghiu erau vre-o trei șusanale, niște harabale de puști și de iatagane, găsite in casa bētrānei, dela unchiu-sēu, și pușca lui. O adevērată cameră de soldat in lagēr.

Inainte de a se pune la masă, sub-prefectu își luă o carte din rafturi, — obiceiul de student de a mănca cu ziarul alături. Dar in toate imprejurările vieții nu ne plac aceleași lucruri, — mai mult : nu ne mulțumesc aceleași mulțu-

miri. Intrând cu scrisoarea Dadianei în buzunar, lăsă jurnalele și se duse, printr'un fel de indemn firesc, către un volum legat cu scoarțe cenușii de pânză. Turghenieff îl chemă parcă către densu, sub aripa caldă a geniului său senin, și cu acest vechi prieten mănca în pace, cufundându-se în simțirile aceuia, ca într'ale sale proprii. Nu mai era la Vlădeni, ci la Francfort, în cofetăria fostului tenor *Spice bubio*, iar Dadiana se asemăna întocmai cu iubita romanțierului rus. Printr'o înlocuire ciudată și printr'o puternică aprindere a fantaziei, lumea de *acum* și lumea de *atunci* se amestecară așa de bine, încât topiră o atmosferă nouă din aerile vechi, în care sub-prefectul se pierdă cu desăvârșire, mai cu seamă când, după masă, se întinse cu țigara în mână pe sulurile moi ale divanului...

Când veni Dumitru să-i spuie că trăsura așteaptă, îl găsi cu ochii țintiți în podele. Ce vedea?... Ce vede ochiul marinarului în pânza spațiului?

Se duse la sub prefectură și se puse pe lucru. Impresia ce-i rămăsese de la Dadiana era prea puternică pentru ca celelalte s'o poată acoperi deodată. Dar timpul e ca o gărla de munte care aduce nisip și netezește toate albiele.... Azi una, mâine alta, și nimicurile umplu golul sufletului. De sigur că i-ar fi rămas capul Dadianei ca o aducere aminte, ca o fericită aducere aminte, dar numai atât, — dacă alte întâmplări nu l'ar fi purtat din nou în calea ei.

La vre-o săptămână după cele povestite mai sus, pe când deabia sosise la sub-prefectură, plin de praf și ostentit, în urma unei cercetări ce făcuse prin comunele plășei sale, întră pomojnicu la dănsu și-i spuse, c'un fel de aer misterios, în care se amesteca o dungă subțire de ironie, că „a aflat boeru despre istoria cu ciobanu și i-a tras o sfântă de bătaie de l'a lăsat mai mort...”

Cunoaștem pe Mitache și ușor ni-l putem închipui, conform proverbului lui,

credincios mai mult lui Maxențian, care era *piatra*, decât șefului său, care era *apa*.

La știrea aceasta însă, sub-prefectul se infuriă așa de grozav și așa de tare bătut cu pumnul în masă, în cât conu Mitache își lăasă linia de ironie la o parte.

— A!.. mișelul! strigă sub-prefectul, după ce am cătat să cocoloșesc lucrurile și să plătesc rana de pe obrazul omului cu bani, apoi acuma îl mai și bate!... Las că vorbim noi!... — După aceea dete poruncă să nu deshame caii, și adresându-se lui Mitachi:

— Domnule pomojnic, hai cu mine!

Pe drum, Mitache se făcuse numa cât un iepure de mic. Sub-prefectul tăcea, dar îl simțea cât de colo că e plin de indignare. El se gândea cum să urmeze mai bine, ca pedeapsa să vie sigură și dreaptă. Și, din gând în gând, ajunse până la intimplarea cu oaia, dela care purcedea toată istoria. Când își aduse aminte de asta, tresări, parcă s'ar fi deșteptat din som. Se putea să dea pe Maxențian în judecată

și să nu amestece și pe femeea lui? Și ea, la drept vorbind, nu era vinovată decât că nu știuse să ție caii, sermana. Doar nu ea dăduse cu biciul in om; ea nu era in stare să facă ast-fel de lucruri. Când are cine-va niște ochi așa de frumoși, cu o așa de limpede privire, e cu neputință să nu aibă suflet!...

Și așa, incetul cu incetul, indignația lui contra lui Maxențian se prefăcù in milă pentru dēnsa, incăt, când ajunserē la jupān Duțu, hotārirea de a da in judecată pe bătăuș se micșorase grozav. Dar, printr'o reacțiune firească, care se face in toate naturele oneste, când au conștiință că au fost un moment nedrepte, sub-prefectul, care știa că nu urmase ca un funcționar cinstit, când silise pe cioban să se mulțumească numai cu banii ce-i da niște boeri pentru dunga de sänge de pe obraz, se hotări de astădată să nu mai fie slab. — Astfel, intră in curtea Duțului.

Pe o sarică așternută pe pământul

jilav dintr'un coșar, sta intins ciobanul, cu ochii ingropați în orbite, cu gura întredeschisă în afară, cu fața vânăată, legat pe la urechi cu niște foi de pătlagină, iar prin prejurul gurei cu ramuri subțiri de rosmarin, ca morții; împrejurul lui un roi de muscuțe de câmp țineau un fel de ison supărător, mutându-se dela cap la picioare, și înapoi, fără să le gonească nimeni. — Se apropiară cu toții de densu și badea Duțu îl scutură de mână:

— Măi Ioane măi, scoală!...

Un gemăt surd, ca un vaet dureros, eși din pieptul bolnavului.

— Scoală măi Ioane, c'a venit domnu sub-prefect să te vadă... scoală măi!

Bolnavul își veni un moment în simțiri, și, cu toată durerea ce se videă că suferă, când auzi de domnu sub-prefect, se'ncercă să'și ridice capul de jos... dar nu putu.

— Să iertați, boerule, că nu poate, zise badea Duțu cu cuviință. După aceea ridică țolul cu care era acoperit

bolnavul și arată rănilile ce avea. Măna stingă atârna pe piept în jos, sgărcită și galbenă ca de ceară, cu margini vi-nete ca de cangrenă. Mai sus de cot se vedeau două urme roșiatice, pe unde-l strinsese frânghia.

— Pustiiu de virtej! zise badea Duțu: l'a strins până i-au eșit ochii din cap.

La vederea acestui corp omenesc, chinuit într'un mod atât de selbatec, sub-prefectul simți un nod de indignare urcându-i-se în gât, și fără voie i se umplură ochii de lacrimi.

— În viața mea n'am văzut așa lucru! Pentru o asemenea faptă nu există pedeapsă...

Cerù un condeiu și hârtie ca să-și incheie procesul verbal.

— Să iertați, domnule, zise badea Duțu, el nu face lăcrămație.

— Cum nu face reclamație? întrebă sub-prefectul mirat.

— Apoi, la ce să mai facă?... știe el că tot una e... Cu boieru nostru nu

se poate pune nimeni. Și-apoi l'a și mulțumit... i-a trimis prin vichil niște parale... Că nu te teme domnule, îl facem noi sănătos, adaogă, văzând pe sub-prefect că remăsese locului incremenit.

În acest timp pomojnicu prinse privilegiu și zise sub-prefectului:

— În materie de bătae, dacă pacientul nu face reclamație...

— Dă-mi pace, îi respunse acesta supărat. Haidem după doctor mai bine...

Pomojnicul nu simțea însă că în această hotărîre a sub-prefectului intră o cauză străină. Eșind, mai întrebă odată, ca de datorie:

— Va se zică nu vrea să reclame...

— Nu, domnule, nu...

— Și apoi, adăogă sub-prefectul, voi veni să-l întreb pe el, personal, când va fi în stare să-mi răspundă.

— Să poftiți.

Sub-prefectul se dete jos și-și luă drumul spre tact, printr'o pădure rară și bătrână, ce era în apropiere de stăna

Duțului. Pomojnicu se duse cu trăsură să caute pe doctorul plășii.

Ajuns la tact, se închise în camera lui și se întinse pe canapea, cu o durere de cap nespusă și o mare neliniște. Simțea că e arăși fusese nedrept, dar de astădată de o nedreptate strigătoare.

Tocmai ședea așa, când auzi clopotele unui poștalion ce venea de la deal și văzù pe fereastră o trăsură cu patru cai, ce se opri în fața tactului. Numai decât lumea pe afară începù să se miște; funcționarii săriră de pe la locurile lor; vătășei se așezară la linie și, după câteva minute, intră Panaitache archivarul, deabia suflând:

— Vă rog, domnule sub-prefect, vă poștește boierul până la trăsură.

Graba și emoțiunea se împărtășesc foarte iute. Sub-prefectul sări de pe canapea aproape fără voia lui și era să și pornească spre ușe, când tocmai auzi vorba „boierul“. Se stăpâni cât putù și opri pe archivar, care voia să alerge înapoi la trăsură.

— Dute de-i spune că cine are treabă cu mine mă găsește în biurou.

Archivarul se cam codea.

— Așa să-i spui, m'ai înțeles!

— Prea bine, zise bietul archivar, care se simțea împovărat de această grozavă sarcină.

În cele câte-va minute de așteptare ce urmăreă, sub-prefectul simți că urăște pe acest om din toate puterile lui. — În sfârșit ușa se deschise, izbită de părete, și un om gras, potrivit la statură, cu căutătura posomorită dar vie, intră în lăuntru. Acesta era *strigoii* de sigur. O față bronzie, fără sânge; o barbă rară, de un roșu tulbure; o frunte îngustă... El era.

Steteră amândoi câteva secunde, privindu-se drept în ochi. Maxențian rupse cel dintâi tăcerea.

— M'am supus la poruncile dumneavoastră, domnule sub-prefect, zise el indesaț, și am venit.

Sub-prefectul dete ușor din cap,

fără a răspunde nimic și remase în picioare.

— Am să mă plâng contra sătenilor... urmă Măxențian. Nu vor să iasă la seceră... conform invoelilor. Invoelile mele cu dănșii sunt... și aci voi să începă povestea socotelilor lui cu țărani. Sub-prefectul îl oprî.

— De prisos... Puneți tot ce voiți să-mi spuneți mie pe hârtie...

— Eu? îl intrerupse Maxențian cu grabă.

— Dumneavoastră.

— Eu, să fac jalbă în scris!...

— Da, da, întări sub-prefectul.

Aci Maxențian făcù o strimbătură de milă uitându-se la el, și, mai galben decât era din fire, adăogă:

— Nu mă cunoști... Ai să înveți să mă cunoști...

Și eși, lăsând pe sub-prefect singur, în picioare...

III.

Era pe vremea coasei, in cea dintăi Duminică ce urmă după intimplarea de mai sus.

Se ridicà soarele, tēnēr și prielnic, in vēzduhul rece al dimineței, pētrunzēnd, ca ochiul unui flēcău frumos, toate inimele. Ciocărlia de Bărăgan plutia in undele aerului, țipând a muncă; pitpalacul deștepta lanul de meu cu glasul său molcom și intrerupt; graurii pestriți treceau in bande sgomotoase spre apă, — pe când barza, cinstita și harnica tovarășe a plugarului, umbra elegantă și melancolică prin făneață, vēnēnd broaștele, rīmele și gușterii. Din palele fānului cosit se înălța cătră soare tāmăia cāmpului, ear mai 'nainte lanul de grīū desfășura ochiului pānza auritā a spicurilor. De marginea drumului, un pervaz de flori de cāmp alcātuia cadrul holdelor, intretāind monotonia verdelui cu vāpselele stinse dar așa de dulci ale corolelor lor. Sulfina, tristă și par-

fumată ca o văduvă tână; cicoarea, albastră ca cerul; măzărîchea, sprin-tenă ca o glumă; macul, subțiratec și nalt ca un hidalgo; ghizdeiul, laptele cucului, garofița sêlbatecă, cimbrul, siminocul, romanița, — toate creșteau una la umbra alteia, scoțînd capul la drum, ca niște blânde și curioase copile ce sunt.

Cu pușca în spate, sub-prefectul se ducea pe drum înainte, înseninat de rēcoarea dimineții, și se tot ducea mereu, țînîndu'și cāinele alături. Dacă ai fi vrut să urmezi calea apucată de el, ajungeai... la Maxențian. Dar neavînd dreptul să ne coborim în conștiințele oamenilor, nu putem bănuî nimic. Se ducea la vînat...

Ne mai putîndu-și ține cāinele, intră într'o fāneață, pe cositură, și se auziră în urma lui cāte-va descārcături de pușcă...

Pe cānd eșise din cositură și dase în drum, ca să meargă mai departe, — la o cotitură, printre porumu, își vîzu

calea tăiată de un front de călăreți, cari veneau la pas, vorbind și rizind în gura mare. La vederea sub-prefectului tăcură toți, privindu-l cu ochi minunați. El își scoase pălăria; toată lumea îi mulțumi, și astfel trecură: el la deal și ei la vale.

Erau poate vre-o douăsprezece persoane, bărbați și femei. Sub-prefectul recunoscă pe Prefect, pe Maxențian și pe Dadiana.

De când n'o mai văzuse!

Ca un aparat de fotografie, ochiul lui prinse imagina întreagă a tinerei femei, și se duse la deal uitându-se la dănsa parcă i-ar fi stat tot înainte. Cu chipul cam inclinat spre dreapta, ea se ținea pe cal cu acea eleganță caldă, pe care o dă creșterea unită cu frumusețea formelor. Mâna stângă sta ridicată până în dreptul sinului, stăpânind prin friu voiciunea murgului pe care umbla. Ochii priveau coama calului, iar gura zimbea ușor, la vorbele ce îi le spunea prefectul, un curtezan

răscopt dar încă plăcut. Când întâlnește pe sub-prefect, atât de pe neașteptate, se roșii pe văzutele, încât prefectul se opri din vorbă și-și ținti privirea pe obrazul ei, ceea ce o făcu să se roșească și mai tare. Nu îndrăznea să-și ridice ochii de pe coama calului, dar, fiindcă tăcerea prefectului se prelungea, căută să-și încordeze toată voința în privire și îi zise cu oarecare liniște:

— Ce-i?...

— Văd că vorbele mele te fac să roșești, îi zise el ironic.

— Ingrijeșteți-le, îi răspunse ea.

Prefectul însă, lup bătrân, dete ușor din cap zimbând, și-și întoarse privirea spre Maxențian. Acesta avea aerul că face curte unei doamne pe care o însoțea, dar ochii lui nu părăseau nici odată pe Dadiana. În minutul acela era palid ca un mort. Prefectul își mută earăși privirea pe chipul Dadianei, ai cărui obraji se decolorau puțin câte puțin, și apoi se uită în lungul spațiului, gândindu-se cum adesea câte un nimic

ridică pânza tainelor celor mai adânci. Societatea își urmă drumul mai departe.

Sub-prefectul rătăci pe câmp încă multă vreme și numai la masă veni acasă. Era dus pe gânduri. Prefectul acela nu prea era om hazliu, dar ori și cum... parcă i-ar fi venit mai la'ndemână să-l știe pe alte țărîmuri. După masă se culcă și dormi greu. Lucrurile din lumea reală se prezentau, izolat, cu formele lor proprii; dar, lipsind amintirea, ele n'aveau raporturi între dăsele, și astfel, se combinau într'un chip cu desăvârșire ciudat. Era, bunăoară Dadiana, și prefectu, și caii, și o prepeliță lovită în aripă pe care o alergase o grămadă, dar fără armonia realității.

Mai într'un târziu prin ultimele straturi ale somnului, simți mirosul dulce al unui mănunchiu de flori de câmp, pe care-l adusesese cu el, și astfel, nervul care adormise cel din urmă se deșteptă cel dintâi, chemându-l la viață.

Se sculă și-și aduse aminte de ciobanul bătut. Se gândi să se ducă să-l vadă. Stăna lui Duțu fiind aproape de castel, de care era despărțită prin pădurea rară și bătrână de care am vorbit, se apropia de Dadiana. Deși până acolo era o bucată bună, se duse pe jos. Era un senin frumos de seară, cu soarele care la apus se muia într'o mare de purpură, pe când la resărit luna, anemică și sfioasă, sta ca o rotocoală de hârtie pe fundul satinat al cerului albastru. Când ajunse la Duțu de abia mai era puțină lumină. Ciobanu se afla mult mai bine, deși mâna stingă îi remănea aproape paralizată. Il găsi tot acolo unde îl lăsase cu câte-va zile mai 'nainte, singur, încercând să-și lege rana cu pătlagină. Se chinuia să ție cu dinții un capăt al petecii, iar pe celălalt vroia să-l inoade, și nu izbutea.

Sub-prefectul, fără vorbă, își lăsă pălăria, puse un genunchiu în pământ și, desfăcând rana, căută s'o lege po-

trivit, ca să nu'î sugrume mânia și nici să lase aerul să pătrundă. Pe când sta ast-fel, auzi în curte o voce curată, care ridea cu o nespasă poftă, și în urmă, câteva sărutări, care pocneau cu acel sgomot gras cu care și sărută mamele tinere copii, și, aproape în acelaș timp, se ivi sub șopronul ciobanului Dadiana, ținând în brațe un copil de-al Dușului, și mai în urmă Dușuleasa însăși. Ea știa că sub-prefectul e acolo și se părea că vine cu copilul în brațe tocmai ca să aibă mai multe obrazuri prin prejurul ei. Când văzù pe sub-prefect în genunchi, la pământ, lângă bolnav, se oprì la câțiva pași și lăsă încet copilul din brațe... El se sculă de jos și o salută din cap, fără a-i întinde mâna; ea însă îl silì să i-o întindă și-l scutură voinicește, fără se poată zice o vorbă, dar vorbind atât de puternic prin mângăerea ce adaose cealaltă mână, cu care acoperise pe a sub-prefectului. Lui i se turburară parcă mințile...

— S'a făcut bine, nu'i așa? zise ea cu o inmuiere de glas duioasă, care vorbește mai mult decât toate mărturisirile.

— Acuma e bine de tot, răspuse sub-prefectul. Sunt foarte mulțumit.

— Dar eu!... zise ea cu grabă.

După aceea merseră de se așezare pe prispa casei, uitându-se cum se umplea curtea de vite, cari intrau să se culce. Copilul pe care-l ținuse în brațe Dadiana, venise iarăși lângă dânsa, rezemându-și capul bălan și creț de genunchile ei. Riseră puțin cu el, și după aceea ea se sculă.

— Trebuie să mă duc, zise rizind, ca să nu simtă că am fugit... Am o grămadă de lume, pe care am lăsat-o în grădină, sperând că fie-care, ocupați unii de alții, n'au să bage de seamă lipsa mea... comptez pe egoismul omenească.

Sub-prefectul și cu Dadiana se vedeau acum numai pentru a treia oară. Dar dacă faptul, în încheierea lui reală,

se intimplase rar, cât de des se intimplase el in mințile lor... Și cât trăim in noi, adesea e mai real și mai puternic decât cât trăim in afară.

Sub-prefectul se sculase și el și se indreptau impreună spre poartă. Din poartă se videa, la lumina lunei, cum se deschidea drumul prin pădure, larg și drept.

— Pe aici mergeți la castel? intrebă el cu oarecare indoială.

— Da, fiindcă e mult mai aproape... Nu știai acest drum? A!... e adevărat, zise tot ea cu grabă, dumneaveastră nu cunoașteți nici un drum care duce la mine.

El se uită la dēnsa cu părere de rău și rosti o banalitate oarecare.

Vorbind însă astfel, ajunseră aproape in marginea pădurei, și fiindcă ea tăcea, părindu-i parcă rău de observația ce i-o făcuse, el ii zise cu sfială:

— Drumul meu este in partea cealaltă; afară numai dacă imi permiteți

să vă însoțesc până ia marginea crângului...

Vorbind, se oprì locului. Ea părù că se gândește o secundă, dar, răpede, își trecù o mică haină ce o avea cu dënza din mâna dreaptă in cea stângă și-l luă de braț.

— Cu chipul ăsta poate să inveți drumul... Și iute, ca cum ar fi voit să nu-i lase impresia mai lungă a acestei vorbe, începù a istorisi de glumele societății, de petrecerile mosafirilor săi, de o mulțime de nimicuri, in care se amesteca des numele prefectului, — fără să știe cât de rău făcea tovarășului ei de drum. Dar, ca in totdeauna când vorbești singur, intr'o tăcere prea mare, ajungi de te ascuți tu însuși, și vocea ta te mișcă mai mult decât a altora. El, tăcënd, simțea că glasul ei inceptea să tremure, când deodată o oprì :

— Sit! îi zise stringënd-o incet de braț, imi pare că aud pe cineva prin pădure. Ea se oprì deodată și se înălță

in virful picioarelor, parcă ar fi voit să vadă mai afund in linia drumului. El, din potrivă, se lăsă jos, uitându-se parcă pe sub pânza umbrelor.

— De sigur, e cineva... Deabia văd... dar nu mă înșel...

După aceea se duse răpede pe iarbă și căzù tot la pământ, lipindu-și urechea de marginea drumului.

— Sigur!...

Tot atunci aduse echoul pădurei un resunet de glas.

— Sunt ei, zise Dadiana, pe când el se scula, eram sigură... și apucându-l earăși de braț il silì să incline puțin spre stînga, in pădure.

— Trebuie să-i lăsăm să treacă, zise ea. Și se afundarë mai înăuntru.

In pădure, pământul, acoperit cu frunze, era moale. Vișele de mure îi coprîndeaù până la genunchi, și ramurile, dese pe unele locuri, îi umbrea de lună. Lipiți unul de altul ei ascultau... Respirarea lor deabia se auzea și brațul lui drept, lipit de inima ei, o simțea

cum bătea cu putere. Liniștea era nețărmită. Când și când se rupea câte un gătej din crângile uscate, și pica cu resunet, sau câte un chiot de pe la stână venea stins și prelung. Prin rariștea copacilor pătrundea luna, lăsând rotocoale de lumină fosforică pe frunzișul de mure.

Dadiana, plecată puțin înainte, căută să pătrundă cu vederea până la drum. El se uita la drum, dar se uita mai mult la dănsa. O rază de lună, furișată de sus, cădea pe gâtul ei cu atâta farmec, încât, cum sta lipită de dănsu, fu luat de vraja caldă a amorului și-și lipi gura de raza trădătoare... Ea nici nu se mișca. Măna singură, care apucase pe a lui, îi răspundea incet, tainic, tremurând până sus...

Și spue cine ce va vrea. Nu e simțire care să intre în forma omenească cu o mai mare invoire a tuturor facultăților noastre sufletești, decât amorul, și nu e în același timp dușman mai

neimpăcat și nimicire mai desăvârșită a celorlalte facultăți decât tot el.

Lumea de acasă dela Dadiana trecu la vale; dar ar fi putut acum să treacă înapoi la deal și iar la vale, că pentru ea ar fi fost ca cum nici n'a trecut.

Și, negreșit, trebuire să plece de acolo. Braț de braț și făcând parcă o singură făptură, se duseră la deal pe drum. Înainte de-a eși din pădure se întâlneau cu un om. Era unul singur, deci nu putea fi din compania celorlalți; și-apoi acum chiar de ar fi fost... Omul trecu pe lângă ei, privindu-i bine. Sub-prefectul simți pe Dadiana că se stringe mai mult de dănsu, parcă i-ar fi cerut s'o apăre.

— Omul ăsta nu-mi e prieten, zise ea, după ce trecură.

— Cine e? întrebă el.

— Vichilul nostru.

Noaptea cea dintâi care urmează unei asemenea aprinderi sufletești este izvorul celor mai bizare și mai neînțelese simțiri, care ridică sfera noa-

stră lăuntrică, o umflă, o umple, până să revarsă în visuri ciudate, în chin și insomnie, în pagini scrise și chiar în lacrimi.

La castel, se stinseseră luminile una după alta și numai dela fereastra Dadianei pleca o lungă rază galbenă, care străbătea straturile întunecului, până în depărtare...

Jos, sub scara cea mare, în biroul intendentului, canaturile ferestrelor erau strinse cu îngrijire. Doi oameni, Maxențian și cu credinciosul său vichil aveau de lucru. Maxențian se plimba în lungul odăii, cu mânele la spate, tăcut, — pe când vichilul sta în picioare, rezemat de stâlpul ușei, așteptând cu respect să binevoiască stăpânul a-i spune o vorbă. Nu se auzea decât pasul apăsător al lui Maxențian și din când în când pocnetul lampei. Trist, un greier deștept suna a tăcere, deprins cu pașii lui Maxențian ca cu un ciasornic de perete. Acesta se oprea câteodată în fața vichilului și, preocupat, îl apuca

de câte un nasture al hainei, parcă ar fi vrut să-l facă atent... Și nu-i spunea nimic. Insfirșit, după mai multă vreme, se apropie de fotoliu și, lovind ușor cu capătul condeiului în biurou, întrebă pe vichil:

— Va se zică ești sigur?

— Vai de mine, cucoane! după ce i-am văzut cu ochii mei!...

— Foarte bine...

O lungă tăcere urmă iarăș acestei întrebări. Maxențian își rezemase capul pe mâni și părea dus într'o lungă alcătuire cu mintea. Vichilul, obicnuit, aștepta. Deodată stăpănul se ridică de jos, aprins la față și rinjind ca o scăfărlie de mort, și, izbind cu condeiul până să găurească postavul de pe masă, strigă din fundul gâtului:

— Am să-i mănănc!...

Vichilul, care era un vechiu hoț de cai, se găsea mai bine în această atmosferă aprinsă, decât în cea liniștită de pênă aci. El holbase ochi mari, gata parcă să se repeadă pe pradă.

— Să nu-ți iasă o vorbă din gură, ii adăogă stăpânul, mai înțeles? Când vei videa pe mișelul acela pe aici, să te faci că ți-e drag. Pe dănsa să n'o mai urmărești!... Dute!

După aceea, pe când vichilul eșea, el, amenințând cu degetul portretul Dadianei:

— Lasă că ți-i trimit eu unde le șade bine!...

Și cu această sentință eși și se duse să se culce.

IV.

A doua zi, foarte de dimineață, sub-prefectul primi de la Dadiana o scrisoare.

Era o pagină caldă, plină de tinerete, de durere, de speranță. Ii spunea cum nu dormise toată noaptea, gândindu-se la el și dorindu-l; cum bărbatul ei ii făcuse o scenă groaznică, amenințând-o c'o va impușca dacă va dovedi că ceea ce-i spusese vichilul e

adevărat. Il ruga s'o iubească și să se păzească de curse; să aibă încredere în ea și să nu-i scrie decât printr'un om foarte sigur, fiindcă slugile erau toate cumpărate. Insfirșit, tot ce capul cel aprins al unei femei care iubește poate să spuie, tot era în scrisoarea aceea.

Sub-prefectul o ceti dela prima literă până la cea din urmă, dintr'o dată, cum ai bea un pahar de apă rece și limpede când ți-e sete, și, plin de ființa ei, îi respunse, descărcându-și tot sufletul în foile albe ale hârtiei. Naturile mai concentrate scriu mai lung și mai cu patimă decât cele expansive. Îi spunea cu sălbătăciune tot ce simțea pentru dēnsa; îi propunea să-și vândă moșioara și s'o ia cu dēnsu în lume, ca să n'o mai vadă decât ochii lui și ochii celor nepăsători; îi mărturisea că e nenorocit fiindcă e gelos; era gelos de bărbatul ei, de prefect, de toți tinerii cari îi sărutau mâna, și navea

nici o putere ca să o ascundă vide-
rilor lor...

A doua zi Dadiana îi respunse, lung
ca și dănsu, pe aceeași scurtă dar e-
ternă temă a dragostei. Ca și în scri-
soarea dintăi, îi repeta să se păzească,
căci i se părea că plicul lui fusese des-
chis. Îi făgăduia că la cea dintăi lipsă
a bărbatului său va veni să-l vadă.

Lucrurile urmară ast-fel vre-o două
săptămăni, cu scrisori în toate zilele
și din când în când cu intilniri. Despre
partea lui Maxențian se părea că e li-
niște, și ar fi fost în adevăr fericiți,
dacă dănsul nu era ros de gelozie. O
rugă în toate scrisorile și ori de câte
ori o videa să depărteze pe prefect
din casă, lucru la care ea respundea,
atât din puțină cochetărie femească
cât și din cauza absurdității bănuelii,
rizind. — De altminteri prefectul părea
că se instalase la Maxențian pentru
toată vara.

Intr'o zi, pe la sfirșitul lui Iulie,
sub-prefectul se pomeni cu Maxențian

la dănsu acasă. Când îl văzù de pe fereastră, i se părù că nu-i mai bate inima de loc, așa de tare era mișcat. Iși aruncă răpede ochii pe arme ca să vadă unde e revolverul, și-l primì. Inșă, spre marea lui mirare, Maxențian intră plin de cuviință și de sficiune, și-l luă de mână cu bunătate. Ii spuse c'a venit să-i mulțumească de un mare serviciu ce i-a făcut, și-i povestì de intimplarea cu ciobanu, adăogându-i că dacă n'ar fi fost el, care să potolească lucrurile, afacerea era să devie publică și... „in ziua de azi, cu jurnalele astea... n'ai cap să mai dai o palmă unui om“. —

Sub-prefectul era foarte mulțumit de întorsătura pe care o luau lucrurile și reținù pe Maxențian să mai stea de vorbă. Acesta lăsă curs liber grijilor sale, vorbi prietenește, se arată cu totul sub o altă lature decât aceea sub care era cunoscut, și plecă vroind să ia pe sub-prefect cu orice preț la masă. — Sub-prefectul, cu toată dorința ce avea de a se apropia de Dadiana și de a'i

apărea astfel ca un om foarte ghibaciu, știu să se oprească și nu primi invitația decât pentru Dumineca viitoare, în care restimp se duse să-i vadă, după cuviință. Duminecă, Maxențian veni execuție pe capul lui și-l luă vrënd nevrënd la dënsul.

Găsi pe Dadiana în mijlocul unei societăți întregi, care venea Dumineca la Vlădeni din toate părțile țării, atrasă de frumuseța locului și de însemnătatea politică a lui Maxențian. Fu încântat de a o vedea sub forma aceasta, elegantă, simplă, mândră, complicată la suflet ca toate femeile care știu să trăiască în lume, și numai câteodată, când vreunul din domni și în special prefectul sta cu dënsa mai lung de de vorbă, îl apuca un fel de descurajare de parcă-i venea să fugă din mijlocul lor. — După masă, Dadiana se apropiă de el și, după ce vorbiră tare mai multe banalități, îi spuse încet că a izbutit însfirșit să-l aducă.

— Am făcut tot ce mi-a stat prin

putință, ca să te poți asigura prin dumneata însu-ți, ce rol are prefectul în casa asta.

Și trecu mai departe. El remase cam nedumerit și chiar poate cam nemulțumit. Credea că fusese meșter și și că venirea lui era să-i producă o surprindere plăcută... și când colo, ea îl adusese. Fiind, ca toți oamenii amorezați, foarte susceptibil și foarte personal, aceasta îl supără în loc să-i facă plăcere, și, sceptic asupra scopului pentru care îl adusese, vorba Dadianei mai mult îl întări în bănueli, decât să-l liniștească.

Lucrurile se urmară ast-fel încă vre-o lună de zile, el iubind'o și chinându-se, ea iubindu-l și rizind de dănsul. Maxențian trecea în toate zilele pe la sub-prefectura, și sta regulat câte un ceas sau două de vorbă cu sub-prefectul. Afaceri, politică, glume, de toate vorbeau, și incetul cu incetul, sub-prefectul putu să se asigure de deșteptăciunea firească a acestui om și să-și explice

ast-fel înalta situație ce ținea în societate. Ba îi descoperi chiar un fond de puternică și dreaptă filosofie a acestei lumi, cu o mare inclinare către a ierta pe dușmanii sei; din când în când cetea în ochii lui vii o urmă de melancolie și în zimbet o dungă de bunăătate.

— Cine știe, își zicea câte-odată singur, de câte o fi ros și acest om... Și atunci îi părea rău cu tot dinadinsul că-l înșelă.

Intr'o zi, Maxențian, din vorbă în vorbă, zise sub-prefectului:

— Doamnule Dumitrescu, ne cunoaștem amândoi foarte bine și, crede-mă, te stimez foarte mult. Vreau să-ți fac o propunere, care poate să te mulțumească și pe dumneata și să-mi facă și treburile mele: n'ai primi să fi numit prefect la Muscel? E locul vacant și-ți cunosc principiile politice...

Sub-prefectul se uită la el cu nedumerire. Parcă tocmai acum își ex-

plica toată purtarea lui Maxențian: vroia să-l gonească deacolo.

— Mulțumesc, zise el cu oarecare răutate, nu primesc.-

— Frate, adăogă Maxențian, să-ți spui drept: eu nici nu m'am gândit la asta. Imi ești prea bun prieten și eu prea singur ca să caut să te depărtez de noi, dar... mi s'a părut că pentru viitorul dumitale Dadiana avea dreptate... Dar dacă nu primești să nu mai vorbim.

Și, in adevăr, schimbară vorba. Sub-prefectul răspundea preocupat. A!... va să zică Dadiana făcuse propunerea, ca să rămăie singură cu prefectul!...

După ce plecă Maxențian, el remase pe gânduri, in prada unui virtej de durere. Era oare cu puțință ca atăta răutate și atăta prefăcătorie să insoțească atâtea grații și atăta bunătate! Și-și aduse aminte de toate romanele și toate piesele in care femeia era zugrăvită ca un monstru de minciuni și de prefăcătorie...

Se duse acasă și se puse să-i scrie o scrisoare plină de insulte și de invinui. Umplu vre-o patru foi și iscăli, apăsând condeiul cu reutate pe hârtie. Excitat și aprins până la exces, recetî scrisoarea și i se părû că nu-i spusese tot ce voia. O rupse și se apucă să scrie alta; dar, în neputința de a-și vîrsă focul pe hârtie, aruncă condeiul și luându-și capul în mâni se rezemă de masă, apăsându-și bulbul ochilor închiși cu pumnul, ca să n'o mai vadă, sau să-i strivească imagina în nerv. După aceea se sculă și se plimbă prin casă cu pași mari. Era mai bine să nu-i scrie nimic și să se stăpănească, să nu-i spue nimic, ca să vadă până unde merge mișelia sufletului omenesc.

Dormi ca vai de el și a doua zi se duse la tact disdedimineată. După prânz Maxențian veni să-l vadă ca în toate zilele. Și el era preocupat. Cum intră înăuntru, se trânti pe un scaun, fără a zice un cuvînt. Sub-prefectul sciea.

— Un moment, și sunt liber, zise el.

Maxențian se uita lung la dănsul, cu o privire piezișe și rea.

— Se vede că și dumneata, ca și mine, n'ai dormit.

— N'am prea dormit, răspuse sub-prefectul isprăvind; da ce ai?

— Ce am eu, zise Maxențian ducându-și mânele la cap, e groaznic... Nu-ți doresc niciodată să te afli in asemenea împrejurare. După aceea ridicându-se cu furie de pe scaun, sbărlit ca o hienă, blestemă cu pumnii in aer:

— A!... femeie mizerabilă!..

Apoi, potolindu-se puțin, veni și se așează cu cotele pe biurou in fața sub-prefectului.

— Mă inșeală!... zise el apăsător, Da-diana mă inșală!

Sub-prefectul se făcuse galben și se sculase puțin câte puțin in picioare. Se apropiă sfârșitul.

— Și ce vrei dela mine? zise el incet și tremurându-i glasul.

— Iartă-mă; nu voiu nimic, dar trebuia să spui cui va, că muriam. In-

țelegi, adăogă el, scandându-și cuvintele, să te înșele o femeie pe care o iubești!... cu un amic!... Prefectul este amicul meu din copilărie... Ah! și nu am putere să-iucid pe amândoi.

Căzù cu capul pe masă, parcă fără să mai știe ce face. Apoi se ridică ușor, cu ochii injectați de sânge.

— Ce mă înveți să fac? întreabă el, blând ca un copil.

— Domnule Maxențian, poate te înșeli...

— Nu mă înșel, răspuse el cu siguranță. Am aici dovada, adăogă, bătându-și buzunarul cu mâna. Eat'o!...

Și, în adevăr, scoase un mic bilet, a cărei hârtie părea cam veche, scris de mâna Dadianei, în care nu erau decât două linii:

„Vino diseară să-ți dau cuvântul meu. Te aștept până la zece ore — Dadiana.“

— Se vor întâlni diseară, la zece ore în grădină, Adăogă Maxențian. Ei știu că eu trebuie să plec peste un cias.

Ajută-mă, zise el după o mică pauză; învață-mă ce să fac...

Sub-prefectul nici nu-l mai asculta. Se uita, crunt, pe fereastră, muncindu-și degetele dela mână dreaptă, pe care le strîngea mereu în pumn. — După câteva secunde se întoarse către dînsul și, palid, îi răspunse:

— Nu știu ce să faci, dar dispune de mine.

Maxențian se sculă răpede de pe scaun și-i strînse mîna cu putere.

— Peste un ceas eu trebuie să plec. Dă-mi voie să vii la dumneata să stau până deseară. Apoi te rog să mă însoțești la mine acasă, ca să vezi infamia... A!... zise el eșind, sunt de plăns!

În urma lui, sub-prefectul plecă acasă. Părea liniștit și limpede la gânduri, deși, în adevăr, rîndurile scrise de Dadiana îi ardeau mintea.

Petrecù restul zilei singur, umblînd, fără ros, pe la grajd, pe la finărie, prin

grădină. Maxențian îi ceruse voie să se culce.

Pe la opt ceasuri se urcară amândoi în trăsură. Înainte de a pleca, Maxențian se căută în buzunar, și scoțând un revolver, se uită la el ca să se asigure că-l are. Sub-prefectul se pipăi și el pe deasupra buzunarului... Pe la nouă ceasuri ajunseră la castel și intrară în grădină pe o porțiță dosnică. Merseră încet, pe la umbră, până în apropierea unei bănci.

Luna trecea prin rariștea unor nori cenușii, luminând grădina ca un felinar prăfuit. Adia ușurel vântul, ca în nopțile de August, tămăind aerul cu parfumul celor din urmă rozete din brazde. Era răcoare. Sub-prefectul tremura ca o frunză. Așteptarea, gândurile, vântu îl înghețaseră. Peste vre-o jumătate de ceas se auzi în fundul aleii o voce rîzind, și îndată se desinară pe nisipul alb două umbre, cari înaintau spre bancă. Erau Dadiana și prefectul. Ei ve-

neau la braț, vorbind parcă incet și plecați unul spre altul...

Maxențian îndată ce-i zări, apucă pe sub-prefect de mână:

— Ei sunt! zise el înăbușit, și'n acelaș timp sub-prefectul auzi: țac! căzând cocoșul revolverului, fără ca însă să plece lovitura.

Imediat și ca și cum Maxențian ar fi continuat să tragă, o detunătură puternică urmă și o secundă nu se văzù nimic în norul de fum. Când însă se limpezì drumul, două răcnete se auzirè din umbra pomilor și'n acelaș timp doi oameni eșirè alergând... Dadiana căzuse.

Maxențian și prefectul strângeau pe sub-prefect de gât cât ce puteau, cerènd ajutor ca să puie mâna pe omoritor. El însă se scutură de amèndoi, alergă până la dènsa, care zăcea întinsă la pământ și căzù cu brațele pe capul ei:

— Nu murì.. îi zise ca un nebun.

— Nu-i nimic, rostì gura ei incet, te-am iubit mult... foarte mult.

STRABUNII NOSTRI

STRABUNII NOSTRI

ANUL 104 DUPĂ CHRIST.

CARTEA I. — PĂDUREA BERSOVIA

CAP. I.

Pe riul *Streiu*, altădată *Sargețiu*, care și astăzi curge pe lângă vechia capitală a Dacilor *Zarmizegethusa*, astăzi *Grădiștea*, se întindeau surde păduri de goroni, de fagi, de paltini și de gărnează, printre cari numai piciorul sprintenului muntean putea străbate.

Pe o întindere ca de cincisprezece pogoane și mai bine, în inima pădurii, stă tăbărită oastea dacă. La depărtări aproape regulate, dărvarii, sub porun-

cile Regelui, daseră câte-o proaşcă prin hăgiul nepătruns şi scoseseră cu mare muncă rădăcinele din pământ, spre a face astfel luminişuri, in cari se adăposteau taberele la vreme de războiu.

In fund, oamenii poporului sau ostaşii de rând, comaţii, cu capetele goale, cu piepturile desfăcute şi përoase, cu pletele pe umeri, se exercitau la mănuirea armelor. Cuţite lungi, infipte in mănere de lemn or de corn de vită, tăioase, inţepătoare ori intoarse la virf; spada subţiratecă a călăreţilor; sabia scurtă cu două tăişuri; pumnalul drept; lancia lungă; suliţa; arcul, — ţăcăneau, isbindu-se de scuturi, ori se ştirbeau unele de altele, insoţite de scrişnirea dinţilor, de urlete şi grele blăsteme pe capul Romanilor. Unii se luptau cu dreapta şi se apărau cu stînga; alţii atacau cu stînga şi cu dreapta ţineau scutul; alţii ear se duceau orbeşte, ţinënd câte o falcă de zimbru sau de cal deasupra capului şi dănd cu toporul ca cu o bardă. Scuturile lor aveau

forma ovală şi la cei mai chiaburi erau decorate cu alte scuturi mai mici (*peltes*), cu arabescuri şi simboluri siderale, precum: semilună, stele, coroane cu raze, etc. Nobilii se deosebeau de ostaşi prin aceea că cei mai mulţi purtau un fel de căciule indoite, un soiu de bonet frigian mai greoiu, de la cari erau numiţi *pilophores* de către Romani. Ei nu se băteau cu armele de piept, ci trăgeau din arcuri, purtând pe umărul stâng tolba săgeţilor, ori aruncau cu lănci, ori cu prăştii. Diregătorii cei mari ai statului, din care se alegeau totdeauna 13 boieri-raşi, erau în preajma Regelui, căutând să-i asculte poruncile.

Toată armata era împărţită în cinci regiuni sau cinci corpuri, după cum erau şi despărţămintele teritoriale, şi fie-care corp în trei divisiuni, după numărul triburilor, aşa încât erau peste tot cincisprezece divisiuni, după cele cincisprezece triburi mai mari. Locul pe care-l ocupau ei în tabără corespundea cu locul cel ţineau, în făşii

lungi, de la Munți spre Dunăre, pe pământul Daciei. Ast-fel, spre Nord, lipite de tuiurile oastei, veneau cele trei triburi mai selbatice: *Anarții*, *Teuristii* și *Cistobacii*, cu tarabostul lor, vajnicul *Bărhală*, din orașul Porolison care avea sub dînsul alți trei oficeri nobili, șefi de trib; indată după dînșii, in linia a doua, veneau: *Prendavensii*, *Patachensii* și *Cauchensii*, care soseau de prin cetățile *Napoca* (Clujul), *Patavisa* (Turda) și de pe la gurile Nistrului și ale Dunării, sub comanda tarabostului *Mucapar*; apoi, *Befii*, *Burindensii* și *Cotensii*, de prin orașele *Sermizirga* (Cicman), *Apula* (Alba-Iulia) și din câmpie, de la Gura-Siretului, sub comanda lui *Scorylo*, prinț care avusese un strămoș in tronul Daciei; după dînșii, in mijlul taberii, veneau *Albochensii*, *Potulatsensii* și *Sinsii*, cei mai numeroși și mai bogați, din orașele *Zarmizegethusa* (Grădiștea), *Archidava* (probabil Slatina), de pe valea Argeșului, sub ordinele lui *Diige*, fratele mai mic al Regelui, care

și avea ca cea mai înaltă misiune paza balaurului oastei, și ca atare era generalisim, — și înfirșit *Saldensii*, *Keia-gesii* și *Piefgii*, de prin cetățile *Tierna* (Orșova), *Drobeta* (Turnu-Severin), *Tibiscu* (probabil Karansebeșul), de pe la gura Tisei, de pe Jiu și de pe Olt, veteranii și eroii armatei, puși deadreptul sub comanda lui *Decidav*, propriul fiu al Regelui.

Fiecare trib avea și câte un *Budala*, un fel de nebun idiot, vecinic flămând care sbiera cât putea, și la războiu soldații sbierau după el.

În mijlocul aceluia loc se ridica o movilă de țeste dușmane, ear din ea răsărea o prăjină lungă, în virful căreia filfia *draco* sau steagul armatei dacice. Dintr'un ciot de lemn, astfel cioplit încât să pară că e o gură de dihanie, se întindea trupul balaurului, alcătuit din stofe cu fel de fel de culori, care tremura în vânt și se încovălea ca un șarpe. Dragonele Regelui

avea capul de bronz sau de argint și corpul de lemn ușor, învăluit în stofă. Când se repezeau Dacii la atac, stegarul, un uriaș cât Goliat, biziia printre buze ori șuera printre dinți de se părea că chiar balaurul flueră. În jurul lui se grămădeau muntenii fanatici, alergând cu cuțitele în vânt, cu pletele săltărețe în jurul capului, cu opinci de mistreț în picioare, ori desculți, ca să nu carecumva să pună mâna dușmanul pe steag. — Balaurul regesc fluera singur.

În dreapta și în stînga movei din care eșea *draco*, ardeau două ruguri și stau infpte câte trei sulițe, fiindcă se pregătea o slujbă bisericească.

Dincoace de ostași, mai spre fața luminișului, se ridică un foișor de ramuri, pe patru stejari, în care stau 13 fecioare, cu Dochia, fiica Domnului, alcătuiind corul.

Jur împrejurul câmpului acestuia erau tăbărite cotigă cu boi, ori, la unii, cu bouri, sprintene și ușurele, care la

loc șes mi-ți trănteau țepuși la carămbi și încărcău ca in vremea cea bună.

Tot jurul taberii era insemnat prin prăjini lungi, ascuțite, in cari putrezeau săngerate capetele frumoase ale legionarilor romani.

Căci Decebal era sëlbatîc...

Eată-l.

In colțul din stînga, la o parte, se vîd doi bolovani de cremene, rîsturnați unul peste altul așa încît să formeze ca un tron, ear la picioarele lor un trunchiu de stejar trîntit jos. Peste bolovani și stejar sunt intinse trei piei de urs negru.

Decebal, cu plete lungi pe spate, ras in frunte, cu două coroane de frunze pe pe cap: una de aur bătută cu grante, alta de stejar, infiptă in cealaltă, stă pe tronul de bolovani, cufundat in gînduri. Mîna dreaptă a prins, hălăciugă, lunga lui barbă și sprijine capul intr'insa. Brațul, vinjos, e gol pînă la umăr, căci intr'un minut de mînie și-a spintecat mîneca cămeși de in moale

de Pergam și a inodat-o tocmai sus. E om matur, mare la statură, cărn, cu sprâncene stufoase și crud la privire.

Imprejurul lui tac toți. Buzduganul, rămas în tronul Daciei din neam în neam, e de corn de cerb, cu o roto-coală în cap, cât e osul din fruntea dobitocului, scris cu feluri de chipuri și țintuit spre mâner cu pietre. E greu ca de fier. El stă trântit la picioarele tronului, pe pielea de urs, și împărțește pe din două scaunul Daciei cu stăpânul său.

De la *Burebiste*, căruia i l'a adus dar un pustnic dintr'o peșteră, a inotat de multe ori în creier de dușman sau chiar de dac, când Domnul era mănios. Sub *Duras* se mai muiase. Dar a vrut Zalmolcse să-l puie în mâna lui Decebal, și de atunci e bine. Nimeni nu are dreptul să-l atingă decât Regele Daciei.

La dreapta Domnului, stă fiul său *Decidav*, ténér crunt și sélbatic ca și părintele său, dar fără mintea aceluia.

În fața lui, înțeleptul preot *Vezinas*, om adânc în ale științei timpului, cetitor pe stele și inițiat de învățații din Frigia în misterele cultului Soarelui; el împreună cu Decebal și cu buzduganul aceluia, ocărmueau trebile Daciei. La spatele lui *Vezinas*, 12 preoți castrați, păzitori ai Cultului *Sulei*, îmbrăcați în stofe grele de Pergam și pălărieți, sunători din fluere și trîmbițe. În stînga Domnului, 13 boeri mari, cu *Diige*, frațele său, rași în frunte, îmbrăcați: unii cu zale metalice urzite din inele de fier, alții cu pieptare de bronz ca ale legionarilor romani, sau acoperiți cu solzi strălucitori, și purtând lângă dinșii scuturile. Această îmbrăcăminte o aveau însă numai ofițerii cari țineau de familia regală sau cari erau șefi de triburi. Ei se numeau în general *Zarabi*, iar nobilii ceilalți se numeau *Taraboști*. În spatele tronului, 13 femei cu copii, cari din poruncă erau aduse acolo, și nu îndrăneau să se arate ochiului stăpânitorului.

Deodată se auzi printre frunze glas dulce de fecioare, ridicându-se în văzduh până la soare. Corul din foișor cânta biruințele dace, chema sprijinul lui Zalmolcse și aducea laude lui Decebal, sfirșind fiecare strofă a acestei cantilene cu :

Călător peste hotare,
Vântule, abate-ți drumul,
Că te spulberă ca fumul
Cu o singură oftare.

Căci acum Domnul ofta!... De când dăduse piept cu Traian, par'că i se frânsese cerbicea; capul mai mult spre piept căta, de unde înainte sta vinjos pe umeri ca o buturugă de munte, și când acum se ridica în sus, era turbure, crunt și negru.

Pe când corul cânta, Vezinas strigă de trei ori pe Decebal:

— Doamne, Doamne, Doamne...

Dar Domnul era dus pe gânduri. Atunci Vezinas îl atinse ușor pe umăr. El tresări, și întinse mâna alături să

apuce buzduganul, dar buzduganul era trântit la picioarele tronului.

— Preot al naibei, zise Domnul crunt, ai noroc că ești tu. Piei din ochi!...

Dar Vezinas, in loc să asculte, întinse mâinile înainte, lipi palmă de palmă, le ridică în sus spre soare, le lăsă iar în jos și plecat spre Decebal zise:

— Ascultă muiere!...

Decebal ridică ochii scânteietori de la pământ și-și smulse barba. Vezinas urmă!

— Să se ducă doi drumeți pe lumea cealaltă ca să întrebe pe Zalmolcse, dacă vom putea ispiti pe Longin.

Domnul făcù semn din mână că să se ducă.

Indată mulțimea din juru-i se dete la o parte, și se văzură popii alergând să arunce în sulitele infipte în pământ doi soldați tineri. Dar, deodată, Domnul se sculă în picioare și strigă:

— Stăi!... În locul ostașilor să se trimeată la Zalmolcse doi popi.

— Legea lui Zalmolcse vrea doi soldați, zise Vezinas fără a se mișca.

— Ei, preot al dracului!..... strigă Decebal furios. Mie imi trebuesc flăcării!...

— Așa vrea legea, zise Vezinas tot nemișcat.

— Eu schimb legea!... răcnî Decebal.

Atunci Vezinas, care știa când poate infrânge porunca stăpânului, intinse mâinile din nou spre soare, le strânse la piept, căzû pe brânci, cu capul în țărână, și se rugă... Decebal se reazează. Corul cântă.

Vezinas se sculă de la pământ transfigurat. Zalmolcse se milostivise să-i vadă gândurile și-i poruncise să ardă de vie pe cea mai tînără și mai frumoasă fecioară din cor, față cu Longinus.

— S'o ardă!... se răstî Regele. Apoi

adăogă mărăind printre dinți: „fetele nu-mi fac trebuință.“

Și se deteră porunci să vie *Longinus*.

. II.

In acele timpuri de mărire romană, cel mai puternic și mai vestit om din monarhie, după însuș Impăratul, era nobilul cavaler Cassiu Longin.

Născut ca și Traian in provincia spaniolă *Brutium*, el crescuse in castre alături de viitorul Impărat și învățase a-l iubi și a onora inaltele virtuți, blândețea de caracter și talentele marelui său amic, care, când fû chemat de sórtă să ia frânele lumii, își aduse aminte că prietenia nouă este cu atât mai falsă cu cât omul se urcă mai sus și că un vechiu și bun pieten este ca o a doua conștiință a noastră. — Astfel Longin se apropiè de treptele tronului, și nimeni, nici chiar Impărăteasa *Plotina*, nici ruda sa *Eliu Adrian*,

guvernatorul provinciei Siriei, care mai pe urmă avea să-i urmeze la tron, nici unul nu se bucură de o mai întreagă încredere și o mai caldă prietenie din partea împăratului ca Longin, și apoi învățatul architect Apollodor din Damasc.

Cavalerul însă o și merita.

Desinteresat, sobru, bun cu cei mici, demn cu cei mari, amicul Impăratului era una din cele mai nobile figuri ale acelor timpuri, în cari, după pilda împăratului, părea că virtuțile republicane renăscuseră mai splendide încă.

De trei ani deja, de la întâiul războiu cu Dacii, Longin însoțea pe Traian la Dunăre, și nu fusese zi, nu fusese minut, în acest greu și obositor războiu, în care să nu-și expue viața pentru a apăra pe a stăpânului și amicului său. Deaceea acesta îl și onora atât.

Când regele Dacilor, Decebal, se supuse pentru prima oară la anul 102,

Longin fû acela care, in numele Impăratului, impuse condițiunile de pace.

Dar n'apucase bine să se depărteze Impăratul, și Decebal, nu numai că nu rase întăriturile de lem și pământ ale Zarmizegethusei, Pelendavei și Patavisei, nu numai că nu dete prinșii inapoi, dar încă se apucă, cu știința lor, să-și facă întărituri de zid, să-și pregătească castre de apărare ca Romanii și să măcelărească legionarii rămași ca să execute condițiunile de pace.

Când se intoarse a doua oară Traian, Longin era de la sine generalisim al oastelor, căci el învățase in parte și limba dacă, și locurile și năravurile lor; dar, din prima ciocnire, furia romană vèzù că de astă dată avea să lupte cu un leu hotărit să-și apere pustiul până la picătura de sânge, ba, mai mult, cu un leu care învățase și reteniile oamenilor minunat de bine, și le intorcea acum in contră-le.

După întâia ciocnire, Romanii inaintară până aproape de Zarmizegethusa:

Decebal cerù un armistițiu și trimise pe nobilii *Bărhal* și *Scorylo*, care însoțeau pe fiul său *Decidav*, să solicite de la Traian trimiterea unui om de încredere, care să cunoască limba și să desbată cu el, în persoană, condițiile de pace.

Mărinimia lui Traian nu-l făcù să bănuiească un minut măcar că regele dac îi întindea o cursă, și după cum el liberă pe *Decidav* cu boierii săi, tot asemenea credea că Longin va fi cinstit și liberat de Decebal.

Dar Decebal urmă altfel: văzând că Traian îi trimitea pe cel mai mare și mai iubit general al său, crezù că și-a găsit scăparea într'o faptă urită, și nu mai dete drumul lui Longin.

Eata cum apărea acum Romanul în poiana din pădure, nalt, mândru, falnic...

De când venise, trăia într'un fel de leasă de scânduri, pe un picior de stejjar, un fel de porumbar, ca toate locuințele Dacilor de la țară, de unde nu se da jos de cât când vroia să se plimbe.

Mai întâi Decebal îl trimise în Zarmizegethusa, ca pe deoparte să sperie pe Traian, ear pe de alta să încante pe Longin dăn tot feliul de serbători în cinstea lui... Dar cine avea inimă de serbători! De cătăva vreme îl aduseră ear în tabără.

Longin venea pe o cărare din pădure, urmat de un singur sclav al său, un cubiculariu, și de patru soldați daci. Chipul lui mândru și bărbătesc, se ofilise de neliniște. Cu părul tras pe frunte, cu ochiul trist, venea încet spre Decebal, purtând sus pe piept armura heraldică, toga scurtă, sandalul slab pe picior, și, cu toată repulsiunea ce i-o inspira Decebal, ajuns înaintea lui, întinse spada de lemn ce-o ținea în mână și o plecă în jos, în semn de închinare. Toți ceilalți se daseră la o parte. Decebal ridică capul.

— Ce vrei? îl întrebă răstit.

— Ce vrei tu cu mine? răspunse Romanul liniștit.

Decebal își aduse aminte de vorba lui Vezinas :

— Porunca lui Zalmolcse, adăogă el mai blând. Apoi, fără a se uita, făcând semn să se aducă jertfa, și îndată slujitorii se răped la frunzar și după câte-va minute, *Dochia*, ținută de doi preoți și urmată de alți doi, înaintează spre ei... Corul fetelor vine în urmă.

Cum din povești a răsărit numele ei și a ajuns până la noi, așa dintre femei se înălțase ea până la mărirea unei zine. Bălae, cu ochii mari, venea între cei doi preoți, ca luna între doi nuori negri, și venea privind speriată înainte-i, par'că ar fi fost ruptă dintr'un basm. Cu părul atârnat pe spate și amestecat cu bice de argint și țorțuri de roze, ea străbătea mulțimea curtenilor, galbenă ca însăși frica, neștiind pentru ce o duc la rug, dar totuși mergând cu statornicie. Când privirile ei întâlneau pe ale Romanului, o ușoară strălucire i se aprinse în ochi,

și pe obrazul alb răsări deodată ca o roză a sufletului. Il cunoștea. În grădinele palatului Zarmiz-Edanului, când Longin, prins, se odihnea sub măreții nuci, văzuse chipul tinerei fete... și acum o recunoscù și el.

Dar preoții se pregăteau s'o urce pe rug, ca de acolo s'o arunce în țeapă.

Longin le făcù semn să stea, apoi vorbi lui Decebal:

— Dacă zici tu că ești stăpănitor al văzduhurilor și apelor carpatine, și ești om ear nu ești fiară, implinește dorința unui dușman pe care l'ai înșelat...

— Spune ce vrei, răspuse Decebal, fără a se supăra, dar fără a ridica capul.

— Dăruște-mi zilele jertfei.

La aceste cuvinte, Regele deschise ochii mari, se ridică iute de pe bolovani și se apropiè de Longin:

— Ale tale sunt, zise el indesaț, dar spune!...

Această vorbă i se repetase de ne-

numărate ori. Decebal îi cerea să-i destăinuiască secretele armatei romane și să-i spue cum se putea ajunge noaptea până la Impăratul Traian.

La această nouă întrebare Longin își lăsa ochii în pământ și amuți. Regele se trânti din nou jos și, supărat, strigă :

— Să se sfirșească odată cu rugurile!

Preoții începură a urca pe Dochia pe grămada de lemne. Longin, neputându-și stăpâni mânia, se apropiă de tot de tron și zise mai la urechea Regelui :

— Ai îmbătrănit căne, și vei muri ca un căne! Zeii nu iartă să ingropi de vie atâta frumusețe. Ridică-ți ceața de pe ochi și uită-te!

Fără voie, Decebal își întoarse privirile spre locul țepelor, și văzând pe fiică-sa, sări de pe tron cu buzduganul în mână și oprî pe preoți. Apoi apucă pe Dochia de braț și, ducend'o până în fața lui Longin, o trânti la pământ :

— Imi pare rău... rinji el. Inchină-te la dușman, muiere, că ți-a scăpat zilele.

Și-și intoarse privirile. Longin o ridică de jos și o incredință preoților, cari o reconduseră și o lăsară singură în frunzar. Ca un soare ce se uită înapoi peste munți, ochii ei cătară lung la el peste umerii popilor, și când și-i muiè în jos și plecă, soarta ei se hotărise...

Furiosul rege apucă pe Longin de braț și ncepù a-i vorbi, ca prins de spasmuri:

— Ții minte pe Burebiste? El a fost Rege dac. El a bătut pe împăratul vostru *Metian* cu generalii lui. El a făcut din Dacia o țară mare și glorioasă... Pe mine, mă vezi? Eu sunt Rege, așa-i? Am bătut pe *Bastarni*, am bătut pe *Buri*, pe *Boi*, pe *Geți*, — chiar pe voi v'am bătut! Am bătut pe *Sabin* și l'am ucis; am bătut pe *Fuscu* și l'am ucis; am scăpat *Zarmizegethusa* de mâna lui *Iulianus*... V'am bătut de

patru ori, și m'ați bătut o dată, o singură dată! Ei!... și pentru această singură dată, aș vrè să vă crăp capul în bucăți, aș vrè să impung cu virful suliței în ochii Impăratului vostru!... Tronul meu este el cel mai mândru sub soare? Eu, sunt Rege?

Longin dete lung din cap:

— Tu ești Rege, — dar tronul tău nu este cel mai mândru sub soare.

— Este! Ei, acest tron ți-l dau ție. Eu mă scol să șezi tu, dacă-mi vei spune ce gând are Traian cu mine.

— Eu am venit să incheiu pace. Nu ți-e rușine, Rege?

Dar Regele Decebal nu se mai stăpănea. Ca o vulpe săngerată dar încă șireată, voea să mușce, și se umilea, se tira la picioarele lui Longin.

— Eată nobilimea mea, zise el, uitându-se roată în juru-i, fecioarele dace, mamele dace vin la picioarele tale. Zi că vrei!

Și până să se desmetească Longin din furia de vorbe a Regelui, cele 12

fecioare (afară de Dochia) căzură în genunchi la picioarele lui. Ele erau îmbrăcate: cu haină ușoară de lână albă și subțire, cu mâneci, și lungă până 'n pământ, cutată, deschisă puțin la gât și strinsă la mijloc cu colan. Pe deasupra o manta colorată, fără mâneci, scurtă și cu talie. Unele, după portul tribului, aveau pe cap mahramă subțire, altele nu aveau. — Erau acolo: *Andrada, Bricena, Dada, Surata, Comosicena* și alte fice de nobili. *Bricena* lui Bărhală, copilă albă și nesărutată, grăi lui Longin, cu palmele lipite ca de rugăciune :

— „Ești mândru ca stejarul și nalt ca munții, fie-ți milă de Dacia și scap'o!“

Decebal, care sta la o parte, crunt, tresărea din când în când :

— Nu să scape Dacia, răcnî el. Dacia o scap eu, dar să scoată ochii cănilor !

Longin le rugă să se ridice de jos și le vorbi cu glas blând, ca un roman curtenitor ce era :

— Am venit să incheiu pace. Dacă aș vinde Roma pentru rozele voastre, ce s'ar face ele în mânele unui trădător?...

— S'ar vesteji, zise fără să se gândească Bricena.

— S'ar vesteji repetă Longin.

— Inapoi cu muerile, strigă Decebal, pe care toată această invirtire de șiretlicuri, la care'l supusese Ve-zinas, îl bolnăvea.

Dar și Longin se deștepta câteodată din lungile gânduri ce-l apucau, și, pe când Decebal făcea un pas spre fecioare, el i se puse în cale, nalt și liniștit, intinzând spada de lemn ce purta totdeauna în mână:

— Deci, Rege, să dărâmi zidurile Archidavei, Buridavei, Patavisei și Zarmizegethusei...

— Mai de grabă va cădea capul lui Traian și al tău, de pe umerii lor, decât o scândură din Preajma Zarmizegethusei, zise Regele sêlbatic.

— Să dai înapoi Romei...

Dar tocmai atunci, cei 13 preoți se apropiară și căzură la picioarele lui Longin, afară de Vezinas, care, rămas drept, întinse mânilor în vânt și chemă puterea lui Zalmolcse asupra lui Longin, dacă va avea gânduri bune pentru Daci, ear dacă nu, il afurisi. Apoi se întoarse către boeri și le făcū semn să vie.

Boerii căzură și ei în genunchi, afară de doi, cu barbele albe, care trecură la dreapta și la stînga lui Vezinas. Acesta vorbi:

— Romane, ai cunoscut pe Burebiste, căci el ți-a bătut neamul.

— Tocmai de aceea Traian vrea să vă ia pe toți șerbi, răsputse Longin.

— Zi că nu! strigă Decebal.

— După Burebiste, urmă Vezinas, Burebiste, biciul *Tatălui*, Zalmolcse a chemat să domnească peste Daci pe *Duras*, dar mîna lui înțeleaptă i-a luat busduganul, căci era muere, și l'a dat stăpînului nostru Decebal.

La vorbele acestea fecioarele cîntară..

— Astăzi, urmă Vezinas, gloriosul

nostru stăpănitor, leul munților, groaza dușmanilor, Decebal, se duce de bună-voia lui, după ce a ridicat Dacia la mărire. El îți dă tronul ție, Longine, dacă vei jura să bați pe Traian!...

— Bătrâne, zise Longin, ai văzut vreodată *Istrul* curgând spre apus, ori *Aluta* fugând la munte?...

În acest minut preoții și boerii se dau la o parte, și cele 13 văduve cu copii se apropie de Longin și-i cad și ele în genunchi, sărutându-i picioarele. Copii se prind de el, unii goi și sprinteni, alții plângând. La această privești Decebal își întoarce capul. Una din femei, ca și fecioara din cor, întinse mâinile și-i vorbi:

— Ne-am lăsat leșile pustii; ne-am lăsat ogoarele înțelenite. Ne-au murit păsările, ne-au murit juncii, ne-au murit bărbații, — și am venit cu pruncii la tine, mărite stăpâne, să ne plecăm capetele în pulberea picioarelor tale: ajută-ne!

La această vedere sălbatecă, dar

care ar fi induișat și pietrile, inima Romanului se mișcă. El își plecă mâna cu incetul pe capul unui copil și, trist, rămase pe gânduri. Departe, în fundul minții, văzù drumul Spaniei unde era crescut, își văzù copilăria, văzù umbra Romei, imensă, colosală... și, în acea tăcere de așteptare, mâna i se ridică de pe capul copilului, și cu ea întinsă, rosti profetic:

— Roma!... Roma!...

Apoi desfăcându-se din grămada femeilor, se apropie de Decebal:

— Nu se poate, Rege! Vrei pace? Sunt venit aici să închei cu tine pace. Tu m'ai chemat, nu Roma m'a trimis. Pregătește-ți topoarele să-ți dărâmi turnurile Archidavei, Drobetei, Patavisei, Zarmizirgei și Zarmizegethusei! Chia-mă-ți boerii plaiurilor și zi-le să trimeată gonaci după meșterii cei mari zidari, ca să-i dai Romei îndărăt! Stringe șerbii ce ai luat legioanelor noastre, și dă-i Romei îndărăt! Strânge armele și aquilele ce ai luat flamurilor noastre și

dă-le Romei îndărăt! Desgroapă-ți aurul din albiile apelor și adu-l Romei. Leagă-ți chica, tae-ți-o, și trimite-o Romei! In-
toarce-ți busduganul in jos, moae-ți ge-
nunchile, și cazi inaintea Romei!...

Decebal, cu busduganul sub brațul sting și cu pumnul drept sub barbă, asculta... După câtva timp, își intoarse fața de la Longin și plecâ incet spre tuiurile oastei, lăsându-l singur. O dată cu el se mișcară toți cei de față. La câțiva pași Regele se oprî:

— Te las să te gândești, zise el, și plecâ cu toți curtenii spre partea cealaltă a pădurii, unde ii era locul de popas. Toată ostășimea se indreptă in-
tr'acolo, părăsind cu totul pe Longin, care, chiar dacă ar fi vrut să fugă, n'avea incotro, fiindcă se rătăcea.

III.

Peste un cias apunea soarele. Ra-
zele sale lungi străbăteau prin frun-
zișul tremurător al mesteacânilor, atăr-
nând, de plasele străverzii cu care pa-

injinii țesură tot vîzduhul dintre trunchiuri, o pulbere de lumină aproape rece, ca cea de iarnă. Era liniște. Nu se auzeau decît buhăii de la cotigi mugind prin codru, la pășune, or semnalele de oaste sunând unele din cornuri resucite, altele din tuburi și buciume, altele din scînduri uscate de stejari în care se lovea cu ciocane de lemn.

Longin se așeză pe trunchiul de la picioarele tronului lui Decebal, pe cînd cubiculariul său sta la o parte, așteptînd să-i zică stăpînul o vorbă. Sărmanul Roman, dacă acum făcea serviciul unui sclav pe lângă Longin, el de născut era născut om liber și număra în a patra armată consulară, în legiunea Ruliană ca *hastatus* sau pedestraș. Fusese dat de Impăratul pe lângă Longinus, ca unul ce se deosebise în lupta dintăi cu Dacii.

Din locul unde ședeau ei, se vedea, printr'un găt de limpeziș, fundul taberei dace.

— Hei, Picene, Picene, scumpă-i libertatea!... zise Longin cu durere.

— Scumpă, stăpâne... Dar putem să fugim...

— Nu putem, respunse Longin. Mai întâi nu putem, fiindcă nu voiu să fug; și apoi nu putem, fiindcă nu putem... Numai-decât te-ai rătăci prin păduri, și selbatecii aceștia te-ar ajunge de pe urmă...

— Ca necazul, zise soldatul.

— Hei, Picene, dar ce deosebire!... ia privește-i, zise Longin, arătând cu mâna spre tabără...

— In câte patru armatele Impăratului, in 40,000 de oameni pedestrime, n'ai găsi nici unul, stăpâne, așa de neputincios...

— Nu zice vorbă mare, Picene... Sunt selbateci și goi, dar nu sunt neputincioși. Pielea ta poate își aduce aminte...

— Nimic, zise soldatul cu dispreț. Nu au ajuns încă selbatecii să m'atingă.

— Ești mândru, Picene, și mă bucur... „dar Impăratul ar trebui să atace!“ zise Longin cu oarecare putere, urmându-și un alt gând... Din ce legiune mi-ai spus că ești? întrebă el din nou pe soldat.

— Din a patra armată consulară; Legiunea Ruliană, sau a XXII-a imperială; Despărțământul al doilea; Manipula treia; Centurionul Papiriu Cursor...

— Papiriu Cursor... din ginta marelui Cursor? întrebă Longin.

— Nu știu, stăpâne, dar uite-i..... zise el arătând departe, în tabără: *Manii* infernului n'ar fi mai hăzi!... Eacă și steagul lor, adaogă el dând din cap, ce departe e de vexilariul nostru!...

— Dar sunt tineri... și noi îmbătrănim... Oare să mai videm noi Roma vreodată, Picene?...

— O s'o videm, stăpâne, zise soldatul plecând ochii în pământ.

— Tu vrei să mă îmbărbătezi, dar nici tu nu crezi... Picene, cine ne-ar da

un grăunte de otravă ne-ar face un mare bine...

Și pe când ei vorbeau, se auzi pe frunzele uscate fășiind pasul cuiva. Amândoi se întoarseră deodată.

Cu grijă și cu temere venea Dochia, ușoară ca o căprioară și albă ca o zină. Invăluită toată într'o stofă subțire de Pergam, ale cărei colțuri, tivite cu purpură de Tyr, se prindeau de umeri cu paftale zimțuite, și cu piciorul prins în coturn de lemn de cedru, ea înainta sfioasă către Longin, care se sculase în picioare și o aștepta. După roșeața ce i se vedea în față și după nesiguranța portului, lesne se putea pricepe că se petrecuse o luptă mare în sufletul ei: să vie... să nu vie... Când Decebal și cu ai săi plecară spre partea dimpotrivă a pădurii, ea remăsese singură în foișorul de stejar, și când văzù pe Longin la câțiva pași, numai cu sluga sa și atât de trist, nu se putù stăpâni, și dorul de a-i arăta că nu-l uită, birui frica și rușinea, și veni...

Mlădiindu-și trupul ușurel, ca un crin, se apropiè de el, se roși ca rozele din pèru-ì și, apucând mâna lui Longin, i-o sărută și apoi și-o lipi de frunte. După aceea remase inaintea lui, cu ochii in pământ.

Longin se uita la ea, ca un om deșteptat dintr'un vis urit la lumina zilei.

— Zeii nu mint, zise el. Când am plecat, augurii mi-au spus că voiui intineri.

— Și mie rândunica din peștera Zbrandurei mi-a spus că voiui muri..., respunse Dochia.

— A greșit rândunica, îi tăiè vorba Longin.

— Că voiui muri fată, adăogă ea, ridicând ochii spre el.

Amëndoi acești oameni tăcurè, și in tăcerea lor, gândurile amëndurora își găseau sprijinul cel mai puternic. Necunoscătoare precum era ea de o mulțime de-ale meșteșugirii sufletului roman, îi venea pe buze să-i spună că i-a bătut inima tare când l'a văzut, și

i-ar fi spus-o dacă ar fi știut cum. Ear el, Romanul, trecut prin popinele și băile Romei, remasese mut în fața acestei curate fecioare dace, care venise să-i spună ceva și nu știa cum să-i spună.

— Ce-mi ceri?... Cere-mi ce vrei, să-ți dau... zise Dochia.

— Ce să-ți cer? n'am ce, response Longin. Tu ești dacă, eu pentru tine sunt dușman.

— Cere..... se rugă ea, cu ochii umezi.

— Noroc pentru tine, fecioară, zise Romanul după o pauză.

— Asta nu stă în puterile mele, response ea. Mama noastră cea de colo, adăugă, uitându-se în văzduh, ține norocul.

El însă părù a-și aduce aminte de ceva, și deodată, făcând un pas către dēnsa:

— Vrei să-ți cer... Imi juri că-mi vei da?

— Tot ce stă în puterile mele, răspunse ea cu voință.

— Dă-mi... să-mi dai otravă, isprăvi el cu greu.

Ea făcù un pas înapoi și ridicând capul se uită crunt la el.

— Să-ți dau otravă... întrebă ea lung; vrei să-ți dau otravă?..... Dar dacă n'am?

Vorbele îi eșeau greu din gură și cădeau apăsate în auzul lui.

— Dacă n'ai... zeii să-ți dea zile bune, răspunse Longin.

— Nu, spun minciuni, am...

Și deodată căzù în genunchi, cu capul pe piept, cu virful degetelor unite înainte și îndreptate către Longin în semn de iertare, și rămase astfel în tăcere, până se auziră țuiturile și trâmbițele popilor din tabără, care arătau că Decebal se întorcea.

La acest semnal ea se sculă deodată și fugi ca o umbră în foișorul din care venise.

Longin se repezi la soldat și apu-

cându-l de mână, îi strigă cu o selbătecă veselie :

— Suntem scăpați!...

IV.

Alaiul se întorcea, cu Decebal în frunte. Cum dete cu ochii de Longin, Regele îl întrebă :

— Te-ai gândit?

— M'am gândit.

— Primești?

— Nu primesc.

— Nu? întrebă regele supărat. Să vie șerbii, porunci el, — și apoi se așează pe pieile de urs.

O mișcare de frică se făcù în toți cei de față, fiindcă de astădată Domnul părea de tot turbure. Cu un picior rezemat de un buștean ear cu stingul întins, ca de umezeală în ciolan, ținea busduganul de coadă și învirtea ochii aprinși de mânia pe întreaga adunare.

Nu trecù mult și dintr'un colț de

pădure se ivire vre-o 20 de legionari, ferecați cu funii de teiu. Abătuți și slabi la chip, ei intrau drepti și vênjoși. Dacii cari îi însoțeau le făcură sem să ingenuchie, dar ei, în fața lui Longin, remaseră în picioare. Atunci păzitorii lor, cu ghionturi în cap și lovituri de ciomag peste fluere, îi siliră să cadă la pământ.

— Vorbiți! strigă Decebal, rugați-vă pentru zilele voastre să-mi spună tainele lor...

Unul dintre legionari, lovit tare peste fluere, se încearcă să zică lui Longin:

— Stăpâne, fie-ți milă...

Dar îndată vecinul lui se sculă pe un picior și grăi verde:

— Stăpâne, noi o să murim; lasă să murim: pentru asta am și venit să ne batem cu Dacii, — dar voi să trăiți și să biruiți! Trăiască Roma!...

Dar n'apucase să zică vorba din urmă, că fluera deodată prin vënduh groasnicul busdugan și sburătui în bu-

căți capul legionarului care vorbise. Trupul lui căzù greu la pământ, lăsând lac de sânge in juru-i. Era tăcere ca in templu. Decebal, in picioare pe trunchiul de copac, fulgera in juru-i ca un nor aprins. Barba lui tremura, luată ca de vijelie, dinții clănțăneau și cu spume la gură:

— Unde ești mișelule? răcnì el. Unde e muierea care i-a schingiuit și nu le-a tăiat urechile și nu le-a scos ochii?...

Din rândurile păzitorilor eși un dac mărunt și vânjos, cu privirea de furie speriată, vëzënd soarta ce-l așteptà.

Pe busdugan nimeni n'avea dreptul să pună mâna. Atunci Decebal făcù o săritură de pe buștean, și, cu un groasnic pumn in față, ii mută falcă din falcă.

— Căne!... rănji el, și venì de se așeză din nou pe peile de urs.

Pe păzitor il podidì sângele.

La această scenă sălbatecă, care se petrecù cât te-ai șterge pe frunte, Lon-

gin simți că ura în el nu mai avea margini și se uită la busduganul de jos cu un adevărat ochiu de șarpe flă-mând. Și cu cât ură mai mult pe Decebal, cu atât îi fû mai milă de Romanul mort și de Dacul plin de sânge.

Atunci, sub stăpânirea unei puternice porniri, își apucă un capăt al togei, mușcă cu dinții tivitura de purpură și, rupând un petec, se 'ndreptă spre legionari și păzitorii lor și le zise:

— Legați-l.

De cum sta în tron, Decebal, auzind această vorbă, se repezi la busdugan și venind în fața lui Longin:

— Să mă lege pe mine!...

Dar băgă de samă că Longin nici nu se uita la el, ci încerca a rupe alt petec spre a opri sângele rănitului.

Atunci... mâna îi se lăsă încet dealungul trupului; arma ucizătoare îi căzû; își plecă capul, rușinat și umilit, căci faptele drepte au mai mult resunet în sufletul unui om crud decât al altuia—;

işi luă cununa din cap, o aruncă jos şi cu un picior pe dēnsa:

— Eu sunt un găde; tu eşti un om. Pace, Romane!

Şi ii intinse mână. Longin se uită cu mărire la el şi mână lui, şi vroind să treacă pe lângă dînsul:

— Spal-o întâi, ~~le~~ zise, şi apoi intinde-o.

Dar curtenii toţi ii eşirē in cale şi-l oprirē. Decebal se uită la dînsul cu asprime.

— Ia-o cât o ţin intinsă; când oi stringe-o, o string cu zilele tale in ea.

Lui Longin ii trecū ca un fulger prin minte că nu are încă otrava făgăduită, şi cu scărbă intinse mână.

— Pace, zise Decebal.

— Pace, intări Longin cu jumătate glas. Jură!

— Jur să-mi putrezească dreapta ca foile goronilor toama.

— Că vei implini condiţiile de pace?

— Că le voiu implini.

— Toate?

-
- Toate.
  - Jură-te pe Zalmolcse.
  - Mă jur.
  - Pace!
  - Pace!
-

CARTEA II

MUNTELE KOGEONULUI

CAP. V.

La o poștă și mai bine de Zarmi-
gethusa, la deal, în creerii munților,
albia Streiului curge pe o ripă neagră
ca o gură de iad, care, la o frântură
de deal, se surpă de o dată și se des-
parte în două ramuri, amândouă incin-
gând temelia unui virf golaș, ce se
duce în sus, ca un dinte. Apele Stre-
iului, ajungând aci, se prevălesc într'o
pulbere umedă și strălucitoare, care
colcăe până în fund și se preface în-
tr'un clăbuc închis, a cărui viltori gă-
uresc pământul până în inimă.

Nici fiarele pădurii, nici păsările ce-
rului nu îndrăsnesc să se apropie de
acest loc, vecinic muncit. Vulturii stră-
ini, rătăciți pe aceste plaiuri, se ridică

sus în naltul văzduhului, și ochiul lor străbătător caută să pătrundă întunecul ripei.

Acesta este muntele Kogeonului.

În acest loc, pe acest virf de munte Dacii și-au pus locuința *Tatălui*, căci, după tainele lui Zalmolcse și Sabazius, el stă între pământ și cer, ear *Mama* stă în văzduh și în pământ, și amândoi legați se pierd în mărirea Soarelui, care este isvorul luminei și căldurei, începutul vieții.

Ast-fel ascuns și desfăcut în două, cultul Soarelui avea nenumărați slujitori.

Cultul *Tatălui*, *Jupiter-Sabazius*, nu avea decât acest unul și singur loc de rugăciune și un unic mare preot, care însă era ajutat și reprezentat de o falangă întreagă de preoți mai mici. Din-sul era capul bisericii; posedă adâncile învățături grecești pe care le primiă din Ephes o dată cu teologia frigiană; își păstra sexul și, după credințe, se înrudea cu Zalmolcse și De-

ceneu, predecesorul său la pontificat, care fusese în urmă făcut zeu. El împărțea aproape pe din două domnia asupra Dacilor, atât prin tradiție, cât și prin numărul de cunoștințe ce avea, relativ cu mult mai întinse de cât ale Regelui.

Cultul *Mamei*, reprezentat prin zeița *Sula*, care, împreună cu *Tatăl*, alcătuiau simbolul Soarelui sau Mama cea mare, avea o mulțime de slujitori și diferite nume, după localități. Preoții care o serveau formau o sectă aparte, de cetitori pe stele, vrăjitori, auguri, cari trebuiau neapărat să fie castrați, — cu capul, barba, mustățile și sprincenele rase. — Romanii ar fi fost foarte mirați dacă li s'ar fi spus în acel timp, că ei, rasa nobilă și civilisată, aveau altare și adorau pe zeița frigiană *Cibele*, care nu este alta decât *Sula* dacică, adică *Mama cea mare*.

Apoi, în al doilea rang, Dacii se închinau zeului *Men* (luna) și unui *Marte* special, sau zeu al războaielor, pe care-l

credeau originar și chiar născut în Dacia; apoi unei zeițe blânde și fecunde pe care o numeau *Apa* sau *Âpa*.

Cultul acesteia, care era vechiu la orientali, la Daci era foarte popular. Ei aveau obiceiul, înainte de-a merge la război, să se coboare, chiar din locuri depărtate, la Dunăre, să bea apă, să se spele și să jure că nu se vor întoarce înapoi până n'or omori pe toți dușmanii. Tot astfel se explică că la mai toate imbucăturile riurilor în Dunăre era câte un opid dac. Locul devenea de două ori important: ca punct strategic și ca fiind apărat de zei.

Însfârșit, erau alte divinități locale, ca *Turmascada*, *Sarmando*, etc. și la Saldensi și Piefigi o divinitate locală importantă, pe care Romanii ne-a transmis-o sub numele de *Jupiter Cernenus*, protectorul Cernei și al Mehedințului de astăzi.

În resărirea dimineții, Vezinas coborâ ripa cea adâncă, ca tocmai a-

proape de fundul ei s'o treacă, pe o punte îngustă ce sta in bătaia stropilor Streiului. Această trecere primejdioasă era virită indestul de adânc, pentru ca pulberea lichidă să atingă trupul celui ce mergea pe Kogeon, și astfel să-l purifice, prin puterea și blândețea zeiței *Apa*.

In zioa aceea, Regele și întreaga sa familie aveau să vie să se roage pe munte.

După un urcuș greu, de un cias și mai bine, Vezinas ajunsese pe virful Kogeonului. Pe toată înălțimea lui, din depărtare in depărtare, trăiau pustnici uitați de ani, in niște morminte găurite in munte, in formă de chilii. Aceștia aveau sfânta sarcină de a ajuta pe Vezinas la împlinirea slujbei.

Sus, pe virful Kogeonului, era altarul. Intr'o poiană ca de un pogon se urca ceva mai sus creasta muntelui, și in virful crestei era infiptă o birnă mare de lemn, cioplită din cel mai mândru și mai nalt stejar. Cioturile lui erau lăsate cu îngrijire ca să se poată

cineva sui pe el, și tocmai în virf se despărțea o furcă cu trei dinți, în mijlocul căreia se putea sta cu înlesnire. Aci se făcea rugăciunile cele mari la soare, și în acel virf postise toți pontificii în zilele grele ale Dacilor. Toată birna, de sus până jos, era arsă cu diferite semne de fer. Astfel, se distinge bine *urma de cal* sau *potcoava*, simbolul cavalerilor călători; *cornurile* sau *luna nouă*, pentru ajutorarea plugarilor; mici *șerpi* de casă, protectorii mormintelor; vase emblematice de la cele 15 triburi, și capete strimbe și sucite, cari reprezentau pe *Zalmolcse*, pe *Sabazius* și pe *Deceneus*. Toate aceste săpături se impleteceau în spirala unui imens balaur ce se lăsa de la virf spre temelie și a cărui cap de lup, lucrat tot de aur, cu ochii de argint își căsca gura pe un buștean de piatră ce sta lipit de basa stejarului. Aici, pe această piatră, se întindea cartea sfântă a Dacilor, un papyrus frigian, scrisă într'o limbă aproape neînțeleasă.

De erau cumpătați și desprețuitori de moarte, Dacii datorau aceasta în mare parte religiunii lor. Crezând în nemurirea sufletului cu un fanatism neegalat de alte popoare, ei considerau viața ca o întârziere trecătoare pe lumea asta, făcându-și o țintă deapururi dorită din viața viitoare: de aceea și mergeau la moarte cu atâta nepăsare. Cumpătarea și abținerea de la carne în timpuri anumite era poruncită cu asprime. Respectul datorit șefului familiei se impunea prin moravuri și se menținea prin religie. Iubirea părinților pentru copii și grija ce trebuia să le poarte, semn de rădicare morală, era tradițională, și când împăratul Traian hotărî să se scrie pe piatră luptele sale uriașe cu acești sêlbateci, nu uită să pună, pe lângă fiecare mamă dacă, câte un copil de mână.

Dar dacă această religie, care ridică sufletul Dacului până la extase, făcea din fiecare om un erou, ea pune în sufletul celui biruit o prea mare su-

punere la starea deacum, aceasta fiind considerată, după cum s'a spus, ca deșartă și trecătoare. Ceeace făcea eroismul lor într'o stare, aducea peirea in cealaltă.

VI.

Când ajunse pe înălțimea muntelui, deadreapta și deastinga trunchiului de piatră pustnicii aprinseseră, pe cele două capace de bronz cu zimți, ce se ridicau pe două scăunele, nalte in picioare, rășină de brad și rădăcini uscate de ierburi, precum *mantiă*,¹⁾ *dracilă*,²⁾ *mozulă*.³⁾ Vezinas suflă binișor deasupra cărbunilor spre a curăța fumul, prinse mai multe rotocoale in gură, și apoi, intorcându-se cu fața spre cer, le dete drumul in vėzduh, spre soare. După aceea ingenunchiè inaintea pietrei, pe care sta invălătucită *cartea*

---

1) Zmeură.

2) Dracilă.

3) Cimbru.

pergamentală; întinse mâinile înainte, deasupra ei; își rezemă capul pe lungul brațelor, și se rugă în tăcere, ca Zalmolcse să-i dea putere a deschide cartea tainelor... Căci exista credința adâncă, că altul, afară de unsul și urmașul lui Deceneus, nu putea deschide pergamentul, și că chiar acesta nu l'ar fi putut deschide dacă n'ar fi vrut Zalmolcse. După câtva timp, ridică capul, suflă deasupra pergamentului, și-l desfăcù...

Era strălucită și lungă puntea pe care se duceau gândurile pontifului, căci, după fiecare poruncă ce citea, ochii lui rămăneau mari, extatici, infipți în palele de lumină ale aerului, și omul, ghemuit cum sta, se micșora, ear capul lui se rotunjea par'că tot mai mult, creștea, devenea univers, primind prin ochi, clarul de la *Tatăl* și gândurile de la Zalmolcse și Deceneu, și, greu, cădea încărcat de puterea luminei pe piatră.

Dar, deodată se auzi sgomot prin poiană...

Decebal sosise.

Neindrăznind să se sue pe altar, el remase în picioare, cu statura-i obicî-nuită, adică brațul sting sub cel drept, ear cel drept ridicat spre gură și sprî-jinind capul.

Așteptă el cîtva timp, dar vîzînd că Vezinas nu se întoarce, îl strigă :

— Zivindide!...¹⁾ Zivindide!...

Vezinas nu-l auzi.

— Părinte! strigă Decebal ceva mai tare.

Vezinas tot nu-l auzi.

— Popo!... răcnî Decebal, ce? n'auzi?

Vezinas își ridică capul de pe biblie, și-l întoarce spre Domn, se uită la el fără să-l vadă, și ear căzî în rugă-ciune.

Atunci Regele, supărat, se urcă pe altar cu pasul hotărit; dar, or cît era

---

1) Nume care se da nobililor Traci.

el de rece și puțin mistic, la vederea acelui om atât de pétruns, se făcù sfios, și, atingându-l deabia pe umër :

— Hei?... il întreba.

Vezinas ridică capul de pe pergament și făcù un semn puternic de ne-gațiune, lucru care nu mulțumì pe Rege, căci el adăuga :

— Da spune odată! Ce vrea Zalmolcse? Mă iartă?...

— Zalmolcse nu iartă niciodată pe cei ce-și calcă jurământul, zise Vezinas.

— Nu l'ai rugat destul, coadă de topor ce ești tu !

— De ce ai jurat ? întreba Vezinas cu glasul înăsprit. Numai muierea jură. Bărbatul dă cu spada !

Acuma venise rândul Regelui să tacă. El își luase statura obicinuită și se uita în pământ.

— Zalmolcse nu-ți dă înapoi jurământul, adaogă Vezinas, decât dacă-ți vei străpunge mâna dreaptă cu un cuțit și vei ține-o 13 zile sucită la spate.

— Bine, zise regele mulțumit, străpunge-o ! imi rămâne mâna stângă.

— Dar pentru Longinus... de ce te-ai jurat să-l dai inapoi și-ți calci jurământul ? întrebă preotul.

— Aici nu te-amesteca, Zivindide, zise Regele lung, că mă superi!... M'am jurat, adaogă el cu putere, fiindcă mi-e dor să-mi resbun și fiindcă Dacia așa vrea!... Tu ceri să-mi străpung dreapta, pentru că de bunăvoie am jurat pe dinsa, și mi-am călcat jurământul, — dar uiți să mi-o deslegi ca să-mi pot călca jurământul pe care l'am făcut de nevoie. Să te rogi... zise el mai blând, să te rogi... și Zalmolcse are să mă erte... trebuie să mă erte ! intări cu o mișcare poruncitoare. Acuma coboară de pe altar și vino jos !

Ei coboriră incet, Decebal cu neastempăr în suflet, Vezinas calm. Regele îl duse până pe marginea Kogeonului, pe prăpastie, din care se înalță sgomotul surd al apei ca un glas din altă lume.

— Am un gând... un gând negru! zise Regele cu hotărîre. Roagă-te pentru acesta mai bine să mă erte Zalmolcse.

— Ce este? întrebă Vezinas.

— Tu știi că am doi copii: un băiat și o fată.

— Pe Decidav și pe Dochia.

— Au să vie îndată, zise grăbit Regele. M'am hotărît. Am s'o jertfesc. Am jertfit-o!

— Zalmolcse a cerut-o; ți-am spus c'a cerut-o, respuse Vezinas mulțumit. Faci bine stăpâne. S'o ardem!

— Pe cine să arzi? întrebă Regele cu mânie. Pe Dochia? Ești nebun slugă! Ți s'a 'ncovrigat mintea!

După aceea pornî furios prin poiană la vale. Apoi deodată se întoarse.

— Ascultă!... Cănele, îl știi, e căne, — și eu sunt om. Cănele și-ar apăra cățeii. Eu voi să-mi dau copii în gura lupului, dar... ca să-lucid! Voi să arunc pe Dochia în brațele lui...

Și par'că-i fù rușine să urmeze. Vezinas își muiè privirile in pământ.

— Faci rău, zise el.

— Ba fac bine! întări Decebal. Voiu să-mi răsbun.

Vezinas tăcù, și Decebal, frământat de indoeală și de mânie, simți trebuință de a fi imbolbit, mușcat de ceva. El apucâ pe Vezinas de mână și-l scutură cu putere :

— Tu n'auzi că vreau să-mi răsbun! Nu pricepi că dacă voiu afla cum stă oastea romană și unde se ascunde... cerbul, mă scol asupra lui și-i vir junghiul între coarne?... Ori tu ești popă nebun și te-ai prostit?...

Și când tocmai Vezinas, liniștit, vrea să-i răspundă, Regele îi făcù semn să tacă :

— Vine, zise el.

VII.

In adevăr, in muchea dealului se arăta Dochia, îmbrăcată ca mai înainte,

dar de astădată cu mahramă albă pe cap, roșie de osteneala drumului și urmată de fratele său Decidav, care și el, ca tatăl său, purta acum căciula de nobil.

Ea nici nu se uită la Vezinas și Decebal, ci se duse de-a dreptul la altar, se urcă sus, ca una ce era fecioara zeiței *Sula*, se lipi cu fruntea de piatră și rămase astfel mai mult timp. Fratele său o aștepta jos, în aceeași statură ca Decebal, obicinuită Dacilor.

Când își ridică ea capul de pe piatră, Vezinas era alături.

— Zalmolcse să-ți vază gândurile, o binecuvântă el. Ne chiamă stăpânul.

Ea nu zise nimic, trecu înainte și, câteși trei, ajunseră lângă Rege.

Decebal se așezase jos, pe o stâncă de pe ripă, cu picioarele atârând în gol. Dochia aștepta.

— Tu nu vrei să stai lângă mine, fată, zise el cât putu de blând, fiindcă ție ți-e frică de prăpastie. E neagră

nu-i așa? și adâncă cât vîzduhul întors pe dos. Vino mai aproape și uită-te.

Dochia mai făcù un pas cu frică. El urmă:

— Mie mi-e dragă. Ea seamănă cu mine, și dacă aș sări acuma într'insa, nu m'ar durea.

Dochia ridică spre el ochii ei mari, cari acum erau umezi de milă.

După o tăcere de câteva minute el urmă:

— Dochio, ce-ai zice tu, dacă un lăncer cam nebun... bunăoară Budulaua Cistobacilor, ar intra în vizunia unei ursoaice cu pui?

— De bunăvoia lui? întrebă Dochia, care cunoștea parabolele tatălui său și știa că el nu glumește niciodată.

— De bunăvoea lui, întări Decebal.

— Aș zice că ar face bine să-l mănânce.

— Nu-i așa? întrebă repede Decebal. Dar dacă lancea ar fi lungă și omul voinic, urmă el, și n'ar pute să-l mănânce, ce s'ar întâmpla?

— Ursoaica ar fi ucisă, răspunse fără întorsături Dochia.

— Ucisă?... o întrebă regele mai aspru. Dar puii? apăsă el.

Ea înțelegea acum și stete câtva la indoeală.

— Ar muri lângă mama lor, răspunse.

— Nu! strigă Decebal, ar mușca din carnea omului! Dochio, adaogă el repede, sculându-se de jos și virindu-se în sufletul ei, tu nu urăști pe Romani!...

Ea făcù un pas înapoi și cu o raișcare indignată:

— Eü!... întrebă ea lung.

Și era atăta putere în această simplă vorbă, încât Decebal recunoscù numai decât că această femeie avea sângele lui în vine, — și mândru și bucurios îi răspunse:

— Așa este, fată. Tu ești fiica mea și nu poți să nu-i urăști. Eu m'am cam aprins fiindcă mă doare! rinji mai departe. Mă doare! Căinii au intrat în casele noastre, în templele noastre, în

inima Daciei. Ii voi uicide sau... voi muri eu!

Ea aștepta, uitându-se speriată la el.

— Tu ești fiica mea, ii adăogă el blând, luându-i-o mână... și stai cu mine lângă tron, intări mai aspru.

— Ce trebuie să fac? întrebă Dochia nemișcată.

— Să pui foc... unui șerb, lui Longin, respuse Decebal cu greu.

— E șerb? întrebă ea cu hotărire.

— E căne, ii respuse tatăl său.

— E șerb? întrebă ea încă odată.

— E căne! îți zic. N'auzi! se răstî el, dând drumul mânei ce o ținea.

Ea plecâ ochii în pământ și un moment de grea tăcere apăsă pe toți. Dochia ridică ochii și întrebă:

— Se cade să pui foc acelu ce ți-a scăpat zilele?

— Nu ți le-a scăpat el, ci Zal-molcse, zise Vezinas.

Decebal se uita la ea cu mânie. Dar apoi, ca și cum o hotărire nouă ar fi luat deodată, își imblânzi glasul și îi zise:

— Dochio, tu ești copila mea, și trebuie să m'ajuti. Nu vei pune foc. Un om care te scapă de la moarte, chiar când e căne, nu mai e căne, vorbi Regele. Dar trebuie să m'ajuti.

— Ce să fac? Intrebă Dochia cu o neliniște groaznică. Apoi deodată, cu un gând nou și luminos, adăogă : Doamne, otravă !

— Va să zică il urești? Ai vrea să-i dai otravă?

Ea făcù semn că da. Atunci Regele bucuros și cu incredere se apropiè de ea din nou și-i zise :

— Nu otravă. Deocamdată trebuie să aflăm de la dinsul cum stă oastea romană și unde-i Traian. El ție-ți va spune dacă vei vrea. Femeea e porumb de scăpare. Ai ochii mari și frumoși. Ești zină. Mama cea mare te vede și te apără. El îți va spune. Ajută-mă Dochio!...

Și vorbele curgeau din gura lui par'că ar f fost prins de friguri.

Domnul găfăea, așteptând respun-

sul ei ca pe a unui oracol. Insfirșit, după o scurtă gândire, Dochia răspunse încet de tot:

— Primesc porunca, Doamne.

Și obrajii i se roșiră, par'că ar fi mințit sau ar fi auzit o insultă.

Domnul, vesel, se îndreptă răpede spre fiul său.

— Vei merge chiar astă seară și te vei ascunde în grădina palatului Zarmiz-Edanului, îi zise el, la scaunul de lângă peșteră, spre a veghea asupra surorii tale. Romanul va veni. Vei asculta, și de nu va spune nimic, îl vei ucide!

La aceste vorbe, Dochia incremenî cu ochii țintă pe fratele său.

— Pricep, răspunse Decidav.

Atunci ea făcî un pas cătră Rege, care tocmai se gătea să plece.

— Doamne, o rugăminte: Am zis că mă duc, și mă duc, dar... singură.

— Nu se poate, hotărî Decebal devenit ear Domnul Daciei, selbatec și poruncitor. Nu se poate. Ești muiere...

Du-te de te roagă *Tatălui* pentru izbândă.

Și plecâ, urmat de Vezinas.

Când Dochia remase numai cu frațele său, luci o rază de speranță in ochiul ei, și, blând, se apropiè de el cu mânele unite :

— Tu auzi mai lesne, inima ți se deschide mai ușor, îi zise ea. Tu știi bine că eu urăsc pe Romani... Nu știi? îl întrebâ cu neastempër; și fiindcă el nu răspundea, ea urmâ: ca și tine sunt Dacă, și ca orice Dacă, nu mi-e frică... Voi vreți să înșelați, adăogâ ea cu putere, să înșelăm, pentru a scăpa Dacia. Dar eu sunt femei.... și mie nu-mi trebuie marturi!

El se uita la ea cu răutate. In căldura gândurilor ei, ea nu-i înțelese cugetul, și-l rugâ mai de aproape:

— Crede-mă, imi va trebui să.... spui... lucruri... neadevërate, să mint, și sunt femei... repetè ea încă odată.

El își ridicâ capul răpede in sus:

— Minți! Acuma minți, femeie ticăloasă! Tu-ți inșăli neamul. Vrei să mergi singură la roman, fiindcă... romanul ți-e drag! A!... gemu el ca o fiară, Regele nu știe nimica; eu însă te-am înțeles. Vrei să-i spui secretele noastre; vrei să te vinzi dușmanilor țării tale. Am să viu și am să-lucid!...

Dochia își înălțase fruntea, și era par'că mai naltă decât era.

— Iți aduc aminte că vorbești ficei Regelui. Cine ți-a dat dreptul să crezi că voiu fi trădotoarea neamului meu, chiar dacă mi-ar fi drag.

La această vorbă însă, Decidav își eși din minți, și, turbure ca un nebun, se repezi la gâtul ei. Intr'o secundă ea fû la pământ, în genunchi, ear el cu un pumn în aer, stând gata s'o sfărâme.

— O vorbă să nu-ți mai easă din spurcata gură, că uit că-mi ești soră!..

După aceea se întoarse de la ea cu scârbă, și arătându-i altarul cu degetul, se coborî de pe Kogeon.

VIII.

Incremenită în genunchi, cu mânele frânte de ură, ea își ridică capul.

Înainte ei, la cățiva pași, ripa neagră și adâncă deschidea altarul eternității... Acolo era pacea de apoi.

Se sculă, făcù un pas și se uită în ea. Vuetul apei se înălța cătră razele soarelui, ca o plângere. Era par'că un semn.

Dochia își întoarse privirile umede către *Tatăl*, și el îi șterse lacrimile, îi trimise o șoaptă caldă la ureche, și pentru cea dintâi dată simți ea mărirea fără început și fără sfârșit a celui de sus, fiindcă pentru ităiași dată gândul ei se simți legat de al altuia, și inima îi bătù...

Într'oa disperată și selbacă mișcare, întinse ea brațele în văzduh, uni mâinile și gemù :

— Ajută-mă!...

CARTEA III

GRĂDINA PALATULUI ZARMIZ-EDANULUI

CAP. IX.

Noaptea venise de mult...

Palatul cel mare al Regelui era așezat în mijlocul capitalei sale, care ea însăși era înconjurată de codri. Cioplit jumătate în piatră, jumătate în lemn, turnurile lui resăreau din mijlocul unei adevărate păduri de brazi și întreceau, cu virfurile lor, cele mai înalte sfircuri ale pomilor.

În aceste timpuri, un drum mare, lucrat după arta romană, ducea, cu multe cotituri și bariere, la Zarmizegethusa, după ce se învîrtea de mai multe ori în jurul capitalei, prin vecinice păduri. Alte drumuri mai mici, înguste deabia încăpeau cotigele, erau cu-

noscute numai de locuitori, și se întâlneau și se încrucișau prin văgăunile muntelui, ca niște urme de rimă.

Dacă ai fi luat calea cea mare, care tăia Streiul de mai multe ori ajungeai în zidurile Zarmizegethusei la ultimul vad al apei, care intradins n'avea nici o punte pe el, spre a pune capitala mai ușor în stare de apărare. Zidurile Zarmizegethusei, care înainte erau numai de lepșe de stejar, începuseră, de pe vremea lui Burebiste și Deceneus, să se ridice din bolovani și var, cu șanțuri adânci.

În lăuntrul cetății nu erau decât două sau trei uliți mari, pe care se grămădea lumea. Aici se întâlneau negustorii timpului. În baratece mari de scândură, sau în mici bolte de piatră și de pământ ars, sau sub corturi de piele de cămilă, neguțătorii de îmbrăcăminte și de gâteli femeiești își întindeau tarabele lor. Stofe bogate, covoare, cărți și doctorii din Pergam, gugiumanuri de Pergam și Ephes pen-

tru nobilimea bărbătească, piei mai groase de Halchedon, brăciere, conciuri, pieptare, colane, verigi de urechi, paf-tale de Tyr și de Sidon pentru femei, erau vândute de străini, și în particular de Greci. Apoi aurărie și bronzărie, lu-crată în Asia mică; fierărie, groasă și subțire lucrată în țară; armurieri pen-tru nobili și popor, cari vindeau coarne de cerb de făcut mănere la cuțite și busdugane, coarne de bou pentru ar-curii, scuturi de piele groasă de bivoli, lănci de fier, cremene și amnare și în-sfârșit tot ce se cade să ție un arse-nal dac.

Pe a doua uliță însemnată se întin-deau dughenele de abagii, blănări, țe-sători, vopsitori, — vinzând lucruri de țară, precum : sarica mițoasă, ițarii, tes-timelele, lâna văpsită, opincile, pieptenii de corn, cari toate stau scoase mai mult în drum decât sub acoperământ și foarte adesea erau atirnite prin pomii ce creșteau, ca din apă, până și sub streșene.

Pe a treia uliță, care ducea în tirgul vitelor, se întindeau cărciumele și băcăniile, foarte cercetate pe vremuri. Pe tarabele scoase scoase în mijlocul drumului, sarea, peștele afumat, strugurii, făina de meiu, oalele, castroanele, căușile, lingurele, trăiau într'o înfrățire cu adevărat patriarhală, iar lângă unul din cărciume sau al bordeiului era bine udat pe jos și servea de altar lui *Bachus* și celor două menade *Mimallone* și *Clodone*, pe cari Dacii le adorau cu plăcere, aducându-le fertfă peste jertfă. De la Deceneus însă, care poruncise să se scoată toate viile din Dacia, partea aceasta da înapoi. Acum trăeau mai bine băcăniile. Aci, untul de nucă sau oloiul, vișinele uscate, rădăcinele de *Polpom*¹⁾ și *radizidă*²⁾, smeura păstrată în vin vechiu, brinza de oi și de vaci, stau alături de fructele țărilor calde ce puteau suferi lungul drum de mare, precum erau măslinile, smochinele, hur-

---

1) Mărar; — 2) Ochiul boului.

malele, roșcovele, venite din Tyr și Sidon, orașe feniciene foarte comerciale, ale căror corăbii, chiar după cuceririle lui Alexandru cel Mare și ale lui Pompeiu, erau tot cele mai agere din mărilor Levantului.

Afară de aceste trei părți comerciale, mai era, un fund, tirgul de vite și de herestrea și apoi quartaluri populate cu case de cetățeni avuți și de preoți, și altele sărace, cu bordeie, case ridicate într'un par ca la sate, chilii, etc.

În general forma locuințelor era simplă, cu un singur cat, de peatră sau de birne, și erau caracteristice prin înaltele lor învelitori aproape cilindrice și țuguiate. Erau și unele cu două caturi: cel dintăiu de peatră și celalt de scândură. Palatele erau cu trei și chiar cu mai multe rânduri, cu turnuri nalte, cu fel de fel de adaose și ștreșine cioplite, căci în timplărie știeau foarte multe. — Peste tot grădini mari, locuri virane și cișmele din belșug. Temple deasemeni.

În mijlocul tuturor acestora se înălța marele palat al Regelui: *Zarmiz-Edanul*.

Pus într'o grădină de brazi, el era de jur împrejur înconjurat cu plopi subțiri și lungueți, la rădęcina cărora, pe o urzeală de scânduri, se întindea laurusa și edera cu o rară imbelșugare.

Toate eșirile palatului dau în această grădină.

Tot ce arta timpului știa să alcătuească mai măndru și mai nădravăn se desfășura aci cu prisos. Cărările și cărăruile erau așternute cu nisip roșu, mărunt și moale, scos de sub albia Streiului și bătăturit pe un fund de cenușă, ca iarba să nu incolțească niciodată pe ele. În dreapta și în stînga, se urmau, schimbându-se, pălcuri de brazi, prinse în *jururi* de lemn-căinesc ca în niște vase verzi, și brazde întregi de crini, care de margini erau strinse de câte un rând de stînjinei. Apoi, pe nenumeratele pîrae ce veneau din munții vecini și din apa Streiului, treceau punți de lemn acoperite de colo până colo

de ederă, și pe micile lacuri ce formau creștea nufărul cu priință, ridicând capul galben spre crângile de răsură, ce cădeau încărcate de flori spre fața apei. In fundurile grădinei trăiau libere capre selbatece, cocoși și găini de munte, cocori, bibilici (meleagridele), șoimi, etc. și pe lacuri tot poporul bălților dunărene: lebede, cucove, baghițe, pescari etc. Aici trăise Longin, când fusese pentru întâia dată adus in Zarmizegethusa, mirat și incântat de splendorile acestui raiu, și aici avea să reintilnească pe Dochia, care-i făgăduise să-i aducă o travă, seara, după resărirea lunei, lângă peșteră.

X.

Noaptea venise de mult, și luna lumina, rece și gânditoare, turnurile Zarmizegethusei. Albă ca de marmură, ea sosea pe cerul Daciei dintr'o depărtare polară, in care ghețurile păreau a-i fi sorbit toată căldura.

Era ceasul de odihnă al naturei. Intreaga fire muntenească adormise, și împărăția liniștei adusesese un fel de solemnitate de pustiu, care oprea avântul în inimă și graiul pe buze. Umbrele se ascundeau pe după lucruri să nu le prindă lumina și apele deabea mai sunau în albiile lor prunduite. Nu adia vântul, nu pica frunza. La rari intervale câte o lebădă pe lacuri tresărind, își scotea capul de sub aripă și, intinzându-și gâtul, țipa... Un fior lung trecea prin vietățile deșteptate și curând earăș totul reîntra în tăcere.

Singură, Dochia apărură la o cotitură, de drum, în bătaea lunei, mergând cu pasul încet și sfiindu-se par'că să nu deștepte firul de iarbă ce-l atingea cu haina. Era învăluită toată în cuta unei țesături de cânepă subțire și fir pe care și-o stringea pe umeri, ca să n'o pătrundă umezeala serii. Ea se oprea aproape la fiecare pas și asculta...

Pornise intradins mai de vreme, ca să fie înaintea lor la peșteră; dar își

cunoștea fratele: de sigur, el era acolo cu mult înaintea ei. Ajunse înșfîrșit unde trebuia să ajungă. Celalalt nu venise.

Atunci se așeză pe scaun și așteptă.

Privi la lună și luna se uita adânc în ochii ei, cu privirea ei clară de astru. Zeul *Men* era zeul tainelor, și în senina lui simbolizare îl înțelegea și-i era mai drag decât chiar Soarele.

În sufletul Dochiei era o piclă ne-străbătută de minte. Ură pe un om și-l iubea. Iubea pe altul și-l ură. Fusesse scăpată de la moarte de un străin și ea îl atrăgea în gura morții. Longin și Decidav...

Și ca și cum ai lăsa lumina unei făcle în întunerecul nepetrunș al ripei Kogeonului și ai vedea chinul apelor torturate, așa raza lunii pătrunse în sufletul ei și i-l lumină.

— A!... îi fu frică.

Dar când se apropie desnodământul ori cărei tragedii omenești, inima, prin-

tr'o ultimă licărire de viață, prinde un fel de seninătate momentană și hotărăște într'o secundă ceea ce n'a înțeles și n'a hotărit ani întregi. Atunci, de la o vorbă la o crimă nu mai e tranșiție.

Era fată de selbatec, și era selbatecă ea însăși, dar dacă și selbatecii au inimă și iubesc, e cu atât mai nedrept să le strimbi firea întorgându-o cu fața spre patrie.

Patria e mare, și omul e o mână de lut, dar el arde pentru ce arde.

Și acum i se limpezi pentru intaia dată și i se desgardină capul Romanului din țesetura stranie de fapte întunecate. În el și prin el trăia. Și i se făcu de o dată cald în minte și un fluid străbătător de viață îi trecu din firele părului până în tălpi, și-și strinse brațele mai tare de ea. Neînțeleasa vrajă a amorului, care pătrunde odată prin ori ce inimă de om și o face închipuită de sine, căci ceea ce tremură acolo este voința altuia, schimbă jude-

cata despre lucruri, supunënd-o acelei simțiri.

Ast-fel, Decidav, fratele ei, sbirul care-o ingenuchiase sub amenințarea pumnalului lui, ii păru un vierme tiritor, și pe deasupra lui, in spațiu, luci ceva care semăna... cu luna bună-oară, și era Longin.

Și ast-fel tot mai tare se insenina, și trăia in năua ei simțire de o minută toată durata anilor din urmă.

Ceva se mișcă in spatele ei, spre peșteră. Era desigur, Decidav.

Atunci sări ca deșteptată dintr'o adormire de zeiță. Realul lucrurilor tăie firul destins al patimei sale și ear vèzù turbure căci vèzù drept.

Luna era tot sus și tot senină.

Ah, și atunci ce adevărată și mare ii apèrù învățătura din cartea credinței care zicea că viața este un nimica dureros, și că dincolo de acest nimica este scăparea...

I se oprì gândul intr'o bătae puternică de inimă, căci ii auzise pasul.

Era în adevăr Longin. El veni drept la dinsa. Părea agitat.

— Ai adus-o nu-i așa? îi zise el, întinzând mâna.

— Ce s'aduc? întrebă ea, zimbînd ca o floare ce se deschide.

Longin tăcù și se uită la dinsa lung. Ea privi o secundă înapoi își întoarse capul repede:

— E greu să te întreb, dar ții să mori? îi zise ea cu sfială.

El dete trist din cap.

— Cunoști vreun mijloc de-a mă face să trăiesc?

— Libertatea poate, zise ea încet și cu temere.

— A, da!... Dar ar trebui să fug, adăugă mai pe urmă cu descurajare.

— De ce să fugi? Poți deveni liber fără să fugi, zise Dochia rar și cu greutate.

— Cum? o întrebă el repede, apropiindu-se de ea.

— Spune... isbuti ea să articuleze.

La această vorbă brutală și neaș-

teptată, Longin făcù un pas inapoi și trist, par'că i-ar fi sburat din suflet ultima și cea mai dulce iluzie, îi zise încet :

— Și tu?...

Dar n'apucă s'o întrebe bine, și o auzi izbucnind de-odată într'un hohot de plâns dureros, sfișietor, care resuna în tăcerea nopții ca o lungă notă de jale.

— O nu!... nu.... putu ea să zică. vroind să se scoale în picioare și căzând ear pe bancă.

Longin remăsese unde era, uitându-se la dinsa, și, înțelegend ce luptă puternică se petrecea în ea, își simți sufletul plin de milă și vroî să se apropie de dinsa. Ea însă sări deodată în sus, și, apărândul cu mâna, strigă.

— Fugi!...

În acelaș timp fiul Regelui eșise ca din pământ înaintea lor. Fața lui rinjea și în mâna dreaptă stringea prăselele unui pumnal, al cărui tăiș lucea la lumina lunei.

Longin făcù cățiva pași inapoi și se oprì cu spatele de trunchiul unui arbore. Fiul Regelui inaintà pe furiș ca o vulpe, *rinjind* mereu ca *Risul* de munte.

Atunci ochii Romanului văzură o groasnică faptă : in urma lui Decidav venea, ușoară, soră-sa, și când acesta fu la cățiva pași, gata să se repeadă asupra lui, mâna ei căzù, teribilă, și un junghiu puternic intră până in mâner intre spetele tinărului; el se doborì greoiu la pământ.

Un minut ea remase in picioare la lumina de lună, naltă, puternică, mănioasă, ca zeița resbunării. Apoi, rupëndu-și un șir de mărgele ce purta la gât :

— In cea de la mijloc, zise și fugì.

CARTEA IV. — CELE DE-APOI.

CAP XI.

În zioa următoare, în tabără, toate căpeteniile triburilor erau strinse în jurul Regelui în consiliu: venise un nou sol de la Romani, care cerea răspunsul din urmă al lui Decebal și liberarea lui Longin.

Toți *Zarabii*: Diige, Scorylo, Bărhală, Mucapar și bătrânii căpitani ai veteranilor: tarabostul Tiernei, al Drobetei și Tibiscului, precum și șefii de prin localitate, capii Albokensilor și a Sinsilor, împreună cu preoții cei mari, — erau de față. Avea să se hotărască în acea zi de soarta lui Longin și poate chiar de soarta Dacilor.

Era o lumină de dimineată, rece, și un aer tare de munți, — era o mișcare măreață de deșteptare, — sunete

de cornuri, renchezări de cai, tilince sgomotoase, zarvă și larmă ca în orice tabără. Domnul și toți curtenii așteptau resărirea soarelui, a cărui lumină înainte-mergătoare începea să gonească ceața nopții.

Decebal își trăgea mâna ușor prin barbă.

— Tot n'a venit? întrebă el pe fratele său Diige.

— Nu, doamne, n'a venit încă.

Decebal tăcù și așteptă earăș. Cele dintăi vërfuri de raze începeau să scape dincoace de dunga orizontului. Nerăbdarea și mirarea cuprindeaă pe Rege. După câtva timp, el întrebă din nou, supărat :

— Tot n'a venit?

— Nu încă, respunse sfios Diige. Atunci Regele se sculă în picioare.

— Bărhală! strigă el.

Indată eși din rangurile nobililor un om bine legat, potrivit la statură, îmbrăcat cu pieptar de aramă și se pironi țapăn în fața Regelui.

— Să-i dai bătaie la spate ca să-l inveți să umble! porunci el. Apoi păși înainte pe o cărare de pădure, urmat de întreaga curte, care rămăsese incrementă de porunca ce o dedese Regele lui Bărhală de-a bate pe fiul său Decidav.

Se indreptară cu toții spre apa Streiului. În resărirea Soarelui se spălară cu toții pe ochi, unii mai aproape și alții mai departe de Rege, și fiindcă nu se mai putea duce la Dunăre, făcure jurământul cel mare să nu se întoarcă nici unul acasă până n'or ucide pe toți dușmanii patriei. Apoi reintrară earăș în tabără.

Curtea întreagă simțea că Regele e mândru de noul sol ce-l trimitea Traian, dar îl vedea neliniștit din pricina lipsei lui Decidav. Curtenii nu cunoșteau cauza acestei neliniști, căci ei nu stiau tocmeala care se urmase între Rege și copii săi, cu privire la Longin, — și lui Decebal îi trebuia neapărat să afle,

înainte de-a vorbi cu solul lui Traian, dacă Longin a destăinuit ceva sau nu.

În culmea neastâmpărului, Regele chemă pe Vezinas și pe fratele său Diige și trecură într' o poeniță dealături, după ce Bărhală, cu căți-va călăreți cistobaci, se așezară de pază.

— Zivindide, zise regele, apucând pe Vezinas de sfoara cu care acesta își lega haina la gât, ce crezi?...

— Eu, doamne, cred că nu a spus nimic.

— Crezi?... zise Regele iritat.

— Așa îmi pare, răspuse Vezinas. Acest Roman era mai bine să fie Dac : știe multe și spune puține.

— Viră-ți pumnul în gură popo, și nu vorbi dacă te-ai păcătoșit, îi răspuse Regele.

Și după aceea plecă de lângă el și se apropiă de Diige, încet și pe gânduri. Dar abia ajunse lângă el, și-i întoarse spatele numai decât, fără a-i zice nici un cuvânt. Apoi se oprî în poiană, singur, și părû a se gândi. Fra-

tele său era șiret și nu-l iubea. Vezinas era singurul bărbat în fața căruia sumeția regească se potolea. Deaceea Regele, după câteva minute de gândire, se apropiè ear de preot și, nesigur, cu mâna pe haina acestuia, îi zise încet:

— Imi pare că am făcut o greșală.

— Știu, răspuse Vezinas.

— Cum știi? întrebă Regele răstit.

Dacă știai de ce nu mai oprit?...

— Fiindcă Zalmolcse m'a făcut numai popă, nu m'a făcut Rege.

— Ei, te-ai prostit!... zise Regele restit. Și voi să plece, dar earăș se opoi.

— Fiul meu e cam iute... îl va fi omorit dacă nu va fi spus nimic.

— Și va fi făcut un lucru rău și zădarnic.

— Ba va fi făcut bine! strigă Decebal supărat.

Vezinas se uită la el cu milă. Toți cunoșteau pe Decebal, dar nimeni nu-l înțelegea mai bine ca bătrânul preot. Decebal era adesea căinos și nedrept; ucidea și spânzura fără multă chibzu-

ință. Dar... înaintea ochilor lui alerga umbra cea mare a Patriei! Era făcut din acea schijă de oameni care de vii se îngroapă până în brau în pământul ce i-a născut și crescut, cari trăesc și mor cu o singură idee între tîmple: țara! Preotul îl înțelegea: era strins bietul leu în lanțurile nevoii, și se sbătea să scape. Supărările și grijele îl făcuseră mai rău decât în adevăr era... Și preotul veni binișor lângă Rege și-i șopti la ureche:

— Putem, Doamne, afla prin chiar Longinus...

— Așa... zise Regele, uitându-și mânia, putem...

— Să se trimită oameni după el. Dacă va fi adus viu e semn că a spus.

— Dar dacă nu va veni? întrebă Regele posomorit.

— E semn rău... Atunci vom chema pe Dochia și ea ne va spune.

— Așa este, să-i cheme, să-i cheme pe amândoi, să vie și ficămea. Barhală! strigă Regele către comandantul

Cistobacilor, să te duci la tirg să aduci pe roman, mai înțeles? și totodată să dai știre corului fecioarelor că am băgat de samă lipsa lui de la rugăciunea de dimineață. Mergi!

Comandantul Cistobacilor, însă, rămase pe loc.

— Mergi! am zis, strigă Regele. Bărhală căzù pe brânci.

— Ce vrei să-mi spui? Ți-ai ales rău timpul. Spune răpede.

— Romanul, Doamne, e aici. Corul deasemenea a venit.

— E aici? Vra să zică e viu? Vra să zică a spus? întrebă Regele nerăbdător. După aceea se iutoarse iute cătră Vezinas:

— Părinte, a spus! Căinele e al meu! Mă voi duce eu singur și-l voi ucide!

Apoi se intoarse către soare inviorat și măreț:

— A Tată!... dă-mi zile și putere!...

Și fără a mai asculta nici o vorbă porni și reintră în tabără.

XII.

Curtea intreağă fu mirată când vèzù pe Rege mergënd atât de sprinten și de voios, și mai cu samă când il auzi poruncind să se aducă scaunul regal din cort și să se pue alături cu tronul de bolovani.

Inadevër servii implinirë porunca. Deasupra jilțului, Decebal dete ordin să se intindă un acoperiș de piele, cel mai frumos și mai inflorat ce-l avea in tabără și apoi porunci să vie Longinus.

Toți cei de față erau minunați de ceeace avea să se intimple. Ei se așezară in rând, după rang, ca 'n zile de serbători.

După cât-va timp se ivi și Longinus.

Romanul inainta acuma nalt, cu fața posomorită, dar cu bărbăție in statură. In urma celor intimplate de cu sară, el se aștepta la ștreang sau la țapă; deaceea își ținea mâna pe cin-

gëtoare, sub care își ascunsese bobul de otravă, și ideia apropiatei morți il întărise par'că mai mult. Veni până in dreptul lui Decebal și-i făcù o inclinare din cap, atât de semețã că par'că el ar fi fost Regele și celalt Longin.

— Ce-ai hotărit cu mine? întrebă el pe Rege.

Decebal in loc de a-i respunde, ii arătã cu mâna scaunul, și indata doi curteni luarë pe Longin de subțiori și-l urcarë pe unica treaptă a tronului, silindu-l să șază. Picen, cubiculariul sëu, remase alături in picioare. Decebal făcù din nou un semn; curtenii se dară la o parte și Longin putù zări sosind din fundul taberi trei cavaleri Romani. Inima lui bătù mai cu putere, dorurile și speranța lui se intrupau par'că in acele trei piepturi de ostaș, și când se apropiarë mai mult, Longin se sculă cu totul in picioare și strigă:

— Sura!... Locinius Sura!... și voi să plece spre ei. Păzitorii insă il oprirë. El căzù ear pe scaun, și cu mă-

nile strinse una de alta, zise aproape în gând:

— Mulțumesc Zeilor că ochii mei îi mai văzură odată!

Erau în adevăr trei Romani, cei din urmă trimiși ai lui Traian: Tribunalul militar *Sura* cu centurionii *A. Iulius Candidus* și *P. Julius Quadratus*.

Decebal zise tălmăciului să-i întrebe ce doresc.

— Poftim pace și senin Domniei Tale, grăi *Sura*. Augustul nostru Împărat ne-a trimis la curtea Domniei Tale să întrebăm pe hotărîte: pace ori războiu?

— Pace, pace, răspuse Decebal; eată cum trăim cu fratele vostru, adăugă el cu șiretenie, arătând pe *Longin*. Va fi pace nu vă temeți.

— Noi trebuie să împlinim ordine auguste. Te întreabă Împăratul ce ceri Domnia Ta ca să ne dai pe *Longin*.

— Eu, ce cer?... întreabă Regele sculându-se deodată în sus, cer să-mi dați

țara 'napoi!... strigă, fără a se mai stăpâni.

Dar umbra lui Vezinas i se ivi în față, aspră, și Domnul se așeză din nou jos. El schimbă cât putu tonul și zise:

— Eu... nu cer nimica. Cavalerul Longin vă v'a aduce peste opt zile pacea!...

Cavalerul însă, galben, tremurând de mânie, se sculase pe scaun în picioare și deabea încăpea sub acoperișul lui. El strigă cât ce putu:

— Sura!... Licinius Sura!... nu te cunosc! Tu nu vii în numele lui Traian August! Impăratul nu se micșorează! El nu cere pace!... Du-te de-i spune că eu am murit!...

Și iute ca fulgerul își duse mâna dreaptă la gură și înghiți otrava ce i-o dăduse Dochia. Apoi, șovăind, întinse brațul cătră cubiculariul său, care se răpezi la mână, o sărută, o mușcă, ca să soarbă ultimele picături ce mai rămăseseră în ghioaca spartă. Cavalerul căzu.

Iute, toți din toate părțile alergară la el. Decebal îi dete la o parte și, ca un nebun, îl apucă de gât, parc'ar fi voit să-l impede de-a înghiți otrava. Măna murindului se incleștă de haina Regelui, ear gura deabea roști, cu vi-nete buze:

— Fiul tău... eu... eu... l'am ucis!...

Și par'că ar fi invocat o mărturie vîzduhului, tocmai atunci un păzitor al palatului, străbătù mulțimea, trecù sperios printre pasnici și se apropiă de Rege.

— Doamne, fiul Măriei Tale s'a găsit mort în grădina palatului!...

Deodată Domnul se sculă în picioare, selbatec, cu ochii mari, sângerăți, și ca un lup vroi să se răpeadă către trimișii Romanilor.

— Ucideți-i!... răcni el și se impletici, se invirti într'o parte și căzù jos.

În câte-va minute solii romani fură făcuți bucăți.

Toată nobilimea se grămădi în jurul Regelui, căutând să-l miște să-l deș-

tepte. După multe greutateşi Regele işi veni în simţiri. El se sculă pe un genunchiu, vroi să ridice buzduganul dealături şi deabea isbuti să zică:

— Să murim! Să murim cu toţi!...

Dar se părea că numai avea putere. Capul îi căzû pe piept, lacrămile îi veniră în ochi, şi acest căine, domn şi tată, plânse şi deabea grăi:

— S'a isprăvit!... s'a dus şi cel din urmă Rege al Daciei!

Apoi ca şi cum i-ar fi ramas o ultimă speranţă în greutatea durerii lui, grăi:

— Să vie fică-mea.

Servitorii alergară la frunzar, unde era corul, şi după câte-va minute se vèzu Dochia înaintând spre tată-său, galbenă ca ceara, cu privirea rătăcită ca de nebună, cu buzele tremurând... Ea remase în picioare, privind fără a vidè, auzind fără a înţelege, ear bêtrenul Rege se sculă de jos, o strinse la pieptul lui, şi-i şopti încet:

— Fată!... a venit ciasul din urmă!...

O să mor, o să murim. Fată, să mă ingropi la un loc cu toții... cu fiul meu... cu ai mei... căci poate... poate să ne deșteptăm vre-odată... și să fim împreună!...

SPRE MARE

SPRE MARE

AMICULUI MEU T. G. DJUVARA.

Manuscris străin:

„Mă mir și eu că încep să scriu. N'am scris de când sunt și poate nici n'am gândit mai mult. Cu toate acestea am avut de multe ori unele idei destul de limpezi asupra acestei omeniri încălcite și intristătoare, și, mai mult decât atât, am priceput în totdeauna cu o rară înlesnire durerea.

Eu sunt un om stins. Fac parte din acea mare tabără a tinerilor, care, lipsiți de o dreaptă măsură în înflorirea puterilor vieții, m'am lipit de împrejurări, fără ca să am puterea de

ale măna eu, ci fiind deapururea mănat și stăpănit de ele. Deaceea n'am ajuns la nimic. Sunt și voiu murì un om de rând, fără ca cel puțin să fi căpătat vreun titlu academic. Eu, la drept, nici nu prea țineam la asta, dar o spun fiindcă voesc să mă judec cu nepărtinire. Am rămas prin urmare student, dar nu student ca cei din romanele franceze, ci student de București, adică: un fel de nimic, lipit de mahalaoa Antimului, care mucezesc in archivele Curții de Conturi, fără ca să am cu toate astea cea mai mică tragere de inimă cătră aritmetică.

Am cetit mult și asta mă și mai ține; dar am cetit fără socoteală: câte n'am mai răscolit prin biblioteca Statului și de câteori, când mă hotăram să-mi trec examenele, nu mă pomeneam la mijlocul lui Faust, când se suna clopoțelul de eșire, fără ca să fi deschis măcar pe Démolombe; de câte ori nu uitam toate din juru-mi și, cetind pe Jocelyn, mă pomeneam cu ochii

pe cer, tăind cu gândul, în spațiul ce-l încadra fereastra, văile și munții bietului călugăr!... Pentru că eu tot mai cetesc pe Lamartine. Moda n'am urmat-o nici în îmbrăcăminte, necum în gusturile mele literare.

De felul meu sunt de la țară. Pe tata nu l'am apucat, fiindcă a murit pe când nu mi se întipărea nimic în minte, căci altfel nu l'aș fi uitat niciodată. Mama a trăit până mai acum cinci ani și a murit cu durerea în suflet de-a mă videa rămânând un om de rând. Știu eu bine. O cunoșteam ca și pe mine însumi. Era o femeie deșteaptă și harnică, care vroia să muncească ca să mă înlesnească să învăț. Inșă simțeam că avea o nedumerire mare în privința carierei mele. Ar fi dorit să învăț dreptul, ca să ajung sus de tot, fiindcă îmi zicea că am cap. Mamă, nu e?.. Pe de altă parte însă avea un fel de simpatie ascunsă pentru tot ce era istorisire fantastică, vers resonător sau dramă atin-

gătoare. Firea ei cea adevărată o puneă in rândul oamenilor aleși. Știu cum, ori de câteori venea la București, intra prin toate librăriile și cumpăra tot ce se tipărea in românește. Atăta limbă știa sermana. Pe Gr. Alexandrescu, pe Bolintineanu, pe Costachi Negruzzi și mai in urmă pe Alecsandri ii cunoștea aproape pe derost. Eu, când mergeam vara acasă și vreain să-mi aduc a-minte de câte ceva, mă duceam la dănsa rizeând :

— Mamă, ia deschide-ți almanachul și spune-mi cum incepe bunăoară fabula Toporul și Pădurea. — Iar ea numai decât :

Minuni in vremea noastră nu vèd a se mai face,
Dar că vorbeau odată lemne și dobitoace
Nu rămâne 'ndoială... etc.

Astfel că patima mea pentru cetit cred că mi-a rămas de la mama.

Cea dintăi și cea mai adevărată durere a mea a fost moartea ei. Trăiam in București intr'un hăitic de studenți bătrăni, cu care cutreeram ma-

halale, cafenelele și balurile mascate. Nu mă gândeam la nimic, dar absolut la nimic. N'aveam nici un fel de simțiment pentru lumea din afară, și cea din mine dormita, sau poate nu avea ființă. Stam în ulița Antimului, mâncam la un armean în ulicioara St. Nicolae și jucam tablele la Strobel. Aveam o mulțime de prieteni, deși nu-i căutam. Din fire nu prea sunt vorbaret, și când un om nu mi s'o potrivea nu-i pot lega trei cuvinte la un loc.

Partea maică-mei mă găsi în aceste împrejurări.

Nu pot bine cunoaște ce s'a petrecut în mine când m'am dat jos acasă, la Văleni-de-Munte, și am văzut pe mama întinsă în mijlocul odăii, galbenă și suptă de adierea morții. Știu numai că par'că s'ar fi rupt un zăgaz care îmi împrejmuia inima și o gălgăială de tremurare mi se urca în gât de mineca. Inghițeam cât ce puteam fără să dovedesc a-mi oprî nodul ce mă stringea de gât. Când luai basmaoa

dela gură, băgai de seamă că era plină de sânge. Cineva mă duse într'o odaie alături, unde mă silii să mă culc. Era mai presus de puterile mele să stau liniștit, și par'că sângele ce imi venise in gură mă descărcase puțin de greutatea care mă apăsa. Venii din nou in odaia unde era maică-mea moartă și mă podidi un plâns fără seamăn. Simțeam bine că cu dēnsa pierē singura ființă care mă iubise cu cea mai in-treagă și mai caldă desinteresare. O duseră la groapă și, după ce căzū țernă pe sicriul ei, ne intoarserēm acasă tăcuti și singuri: eu, proprietara moșiei pe care o ținea mama cu arendă, fata ei și satul intreg.

Șezui la țară atunci vre-o două luni de zile, sub cuvēntul de a-mi regula moștenirea, fiindcă mama imi lăsa ceva, dar in adevēr șezui fără să fac nimic. Marele meu cusur a fost in totdeauna lenea. Aci insă stam de milă. Mē apucase un fel de părere de rēu puternică că nu-i făcusem niciodată plăcerea

de-a sta, o vacanță întreagă cu dănsa. Mă rugase de atâtea ori!... Pe fiecare zi descopeream prin casă și prin hărțile ei chipul cum se gândea vecinic la mine, cum se scula dimineața cu cugetul de a-mi adăoga un grăunte mai mult la avere, cum se culca gândindu-se să-mi scrie și să-mi trimeată adouazi câte ceva de ale îmbrăcăminții sau de ale mănăcării...

Atâtea învățai și trăii în aceste două luni de liniște și de singurătate, că mă reintorsei la București aproape alt om. Părăsii cu desăvirșire cafenea și prietenii. Imi luai o casă mai bună și comandai tot felul de cărți de drept. Vre-o câteva luni de zile nu eșii în oraș, hotărit să-mi trec examenele, spre a împlini astfel dorința maică-mei cel puțin după moartea ei, dacă n'o făcusem cât fusese în viață. Mă și înscrisei la examen, fiindcă îl pregătisem destul de bine și așteptam numai să-mi hotărească zioa spre a-l trece.

Nu știu dacă altă lume o fi tot

astfel, dar eu n'am putut niciodată să infrunt, cu câștig pentru mine, o discuție cu oameni străini. Chipurile necunoscute cu care intru in vorbă mă intimidază. Așa că, deși inscris la examen, când veni zioa să-l trec, fugii din București. Deatunci nici nu m'am mai gândit la jurisprudență.

In cinci ani de zile am călătorit foarte mult. Am fost in călătoriile mele adeseaori mulțumit, dar deapururea rece, și chiar cu risicul de a intrebuița un cuvânt greu, nenorocit. Pentrucă nu e un nonsens de-a zice că cineva poate fi nenorocit și mulțumit in acelaș timp. Linia vieții noastre are atâtea cotituri singuratice, încât fiecare din ele poate ascunde căteo umbră izolată, deși in intreaga ei lungime e pustie.

E greu să mă judec singur, dar cred că nu sunt un om rău. Mai cu seamă de la moartea măică-mei, m'am învățat să iert foarte mult și, deși

adeseaori simt că lumea mă înșală, când pot să fac binele, îl fac...

Cu toate astea viața e grozav de tristă și de ostenitoare, iar oamenii nespun de triviali. Eu am astăzi aproape 33 de ani, și pot jura că n'am cunoscut o singură femeie care să ajungă idealul ce a răsărit în mintea mea nu știu de unde, ca o lună ce răsare târzie, dar blândă și albă, într-o noapte tăcută și posomorită. Poate că și neîndrăzneala mea m'a împiedecat de-a cunoaște bine femeile. Poate...

Dar de sigur, când cineva nu e născut pentru a fi don Juan, și poate chiar când e, adevărata mângăere a sufletului o găsește tot în lumea ideală. Voiu să 'nțeleg prin aceasta că impresiile noastre cele trainice și fără de nici un fel de amestec ordinar nu ne vin decât dela artă. Eu nu vreau cătuș de puțin să mă fălesc, dar cânt aproape din toate instrumentele. Cânt din toate slab, dar din toate isbutesc să produc efecte care să mă miște, și

mai cu seamă mă mulțumesc ȕitera, un instrument puțin răspândit, dar poate tocmai pentru asta foarte atinător. L'am auzit pentru întâiaș dată in Alpii Styriei, intr'un cătun dimprejurul Insbruckului, căntat de un țăran pe o masă de lemn, noaptea, dinaintea casei. Așa de duios mi s'a părut, atât de vorbitoare și de dureroase vibrau coardele, incăt ai fi zis că sunt intinse pe un piept omenesc care suferă. Se înălțau notele, plângënd, in tăcerea monumentală a noptilor alpești; se urmau, topindu-se, una intr'alta; se mângăiau impreună, par'că ar fi făcut un cor de glasuri blănde care veneau să plângă dimpreună cu dorul celui ce cănta.

Deatunci m'am apucat de ȕiteră și am isbutit până la un oarecare punct s'o 'nvăț.

Spun asta, pentrucă se leagă cu istorisirea ce are să urmeze.

După moartea maică-mei, precum am mai spus, cinci ani de-a rădul m'am

duş in străinătate. Niciodată nu m'am căutat de nimic, fiindcă de ceeace sufeream eu nu e doctorie: imi era urit. Şi nu m'am plăns la nimeni. Cine are vreme să-ţi asculte aiurările, când umbli, mănânci şi cânţi din çiteră, şi când mai ales n'ai o singură finţă in lume care să se neliniştească de insomniale şi uritul tău? — Anul trecut, cătră primăvară, m'a cam supërat o mână, şi doctorul, in treacët, m'a povăţuit să mă duc vara la Lacu-Sărat. Am zimit ş'am tăcut. Durerea însă repetându-se, se repetă şi povaţa:

— Trebuie să te duci neapărat la Lacu-Sărat sau la Mehadia, şi eu te-aş povăţui să te duci mai bine la Lacul-Sărat, fiindcă e aşa şi altminteri, imi indrugă el o mulţime de cuvinte, pentru care trebuia să mă duc la Lacul-Sărat.

Când mă gândii cât era să fie de urit şi de sëlbatec acesl loc, care, după cum mi se spunea, n'avea fir de munte sau de vale pe alătura, imi venea

să-mi uit durerea de mână și s'o pornesc incolo, prin lumea largă. Dar doctorul mă cicălea mereu:

— Dute la Lacul-Sărat, dacă vrei să te faci bine.

Mă hotării insfirșit să mă duc la Lacul-Sărat.

Am ajuns să cred că nu e nimic în lume, care să impresioneze pe om în prea mult bine sau prea mult rău, când sufletul ajunge să se desfacă de realitatea imediată și să plutească într'o altă atmosferă. Într'adevăr, sosind la Lac, lucrurile mi se infățișară destul de triste, dar cu puterea la care spuneam că am ajuns de a nu mă lăsa primelor impresii, imi făcui singur îndreptare, punându-mă pe drumul cel mai sigur al lecuirii: băile regulate și credința că ele imi vor fi prielnice. A istorisi tot ce era în Lacul-Sărat imi pare de prisos, pentrucă nu era nimic vrednic de luat în băgare de seamă. O mulțime de lume din București, pe care o cunoșteam și o prea cunoșteam,

deapururea nemulțumită de băi și de birturi; câteva capete străine fără de importanță; vre-o două trei tarafuri de lăutari; soare, praf — sau ploae, noroiu și miros displăcut dela Lac. Iată, în scurte cuvinte, la ce se reducea perspectiva unei luni întregi din viața mea. Spre petrecere aveam cu mine pe Jocelyn, pe Don Quijotte, ȕitera și uritul.

La lac se dau în toate Joile și Duminicele și adeseaori și'n celelalte zile, baluri. Vorba bal este mai mult o figură, fiindcă de fapt era o adunare de tot felul de lume, strinsă într'o șandrama, în care praful, amestecat cu feder-weiss și cu miros de lac și cu parfumul doamnelor, lăsa o impresie grozav de ciudată.

În prima seară în care intrai într'unul din aceste baluri, observând, printr'o mișcare naturală a bărbatului, capetele de femei ce erau înăuntru, recunoscui, nu fără de mirare, pe foașta stăpână a moșiei ce o ținuse mai-

că-mea multă vreme, însoțită de fiicăsa. Eu credeam că ele nici nu-și mai aduc aminte de mine sau că nu vroiau să-și mai aducă aminte, de vreme ce le intilnisem, în restimp de cinci ani, de vre-o câteva ori prin București și trecusem pe lângă dăensele, făcându-mă că nu le cunosc. Acesta este un alt păcat pe care-l am. Dar a cui e vina, dacă figurile străine care se uită la mine mă neliniștesc?.. Și apoi ea trăia într'o lume în care eu nici nu vream și nici nu prea puteam să intru. Fui însă foarte mirat, și, ca să spuiu drept, îmi făcù plăcere când d-ra Matilda, jucând cadrulul, îmi zise în treacăt:

— Bună-seara, domnule Haralamb.

Eu îngănai un bună-seara sfios și mă puseiu s'o privesc mai bine, așteptând minutul când trebuia să se oprească.

Cine n'a văzut femei, și femei frumoase? Toată lumea le caută pentrucă temelia esteticeii fiind chiar ochiul omenesc, subiectele cari vin să turbure,

prin comparație, noțiunea obiectivă a frumosului din noi, ne devin simpatice. Dar cine a văzut femei care n'au nimic din regulele primite ale frumosului, și cari cu toate astea plac, atrag la dăsenle ca niște primejdii? Oare ochiul meu este bolnav și uritul mi-a stins puterea de-a pricepe liniile?

Nu pot spune nimic cu hotărîre. Știu numai că după ce s'a oprit din joc, m'am apropiat de dănsa și am început să vorbim.

O fi sau n'o fi ceva dincolo de ochiul fizic, ori viața omenească pune în privire acea scăpărare a sufletului care n'are decăt ființa ce o are căldura în orice rază de lumină?... Explice cine va putea.

Când însă începù a vorbi și-și fixă pe mine ochii negri, a căror privire pornea cam de sub geana de sus, mi se părù că prin lumina lor se întinde dela ea la mine o punte străvezie, pe care gândurile noastre, de demult prie-

tene, se recunoșteau. Când mai vorbisem eu cu dănsa?

Imi spuse cum m'a intilnit dela moartea maică-mei de mai multe ori prin București și a văzut cu părere de rău că am o nespusă îndemănare de a-mi uita prietenii.

— Prietenii de nenorociri — fiindcă noi țineam grozav de mult la d-na Haralamb, imi adăoga — sunt mai adevărați decât ceilalți prieteni. . . Mă înșel ?

După aceea sculându-se, cu o mișcare îndemănatică, imi luâ brațul și mă duse dinaintea mumei ei.

— Vino să te present — sau mai bine să te *represent* mamei.

Aci deschisei și eu gura:

— Nu sunt comedie.

— Și nici eu actor, imi zise repede. Dar, oricum, dacă nu ești comedie, d-ta poți fi dramă, adaose cu o foarte ușoară nuanță de luare in ris.

Mă infățișă și mamei sale, și după aceea se duse să joace. Bătrâna era un

spirit luminat și bine deprins. Vorbea cu discreție și cu blândețe. Incercă să mă facă și pe mine să vorbesc, dar nu isbuti. Mi-am mărturisit păcatul; nu sunt în stare să leg două cuvinte cu oamenii pe cari nu-i cunos. Vecina ei de alături îi spuse nu știu ce, că se întoarse spre dânsa, și eu putui să privesc în tihnă pe Matilda, care juca. Era foarte mult înconjurată de tineri. Toți se grăbeau să-i facă câte un serviciu și deabia unul o lăsa, că îndată altul o și lua la vals. Ea părea că joacă cu plăcere.

N'am jucat niciodată, decât numai când eram tînăr de tot, în baluri mascate, cu femei necunoscute, de care nu mă lipeam. În lumea cealaltă însă n'am putut pricepe lucrul acesta decât într'o singură împrejurare: când perechea care joacă este alcătuită dintr'un om și dintr'o femeie care se iubesc. Alt-fel mi se pare o destrăbălare, ocrotită de societate și adese ori chiar impusă. Cu ce încredere își întindea bunăoară Ma-

tilda bruțul ei rotund și aristocratic pe umărul celui dintăiu nătărău, căruia îi venea chef să joace, și cu ce drept acesta venea să-i prindă mijlocul în brațele lui strimbe și îndrăznețe?

Dar ea, cât de elegant își purta trupul după măsura valsului și ce frumos îi alunecau picioarele, deabia atingând pământul!... Am stat acolo ca vreo jumătate de cias, cât a ținut muzica, urmărind-o cu ochii prin toate colțurile, până m'am pomenit că mă apucă o nespusă părere de rău că nu știu și eu juca!...

— Nimicuri!... zisei sculându-mă, maimuțării!...

O doamne! Astăzi când stau rece și mă gândesc, cine poate hotărî despre nimicurile sau adevărurile cari ne ating sufletul? Ce este și ce nu este cu putință? Dacă sunt oameni cari plâng de durerea de a nu fost priviți într'o seară de o femeie iubită, sau dacă o strângere de mână în fuga unui vals e în stare să te facă fericit, — asta

dovedește că aceste nimicuri ating inima omului; și tot ce ne atinge, tot ce ne face să suferim sunt lucruri grozav de serioase...

După ce musica incetă, Matilda veni lângă mamă-sa și prin urmare lângă mine. De mult ce jucase se'nroșise. Prin mijlocul obrazilor ii alergau niște dungi subțiri ca de opal, cari, in aprinderea chipului ei, ii dau aerul unei făpturi inspirate, din altă lume. Din pricina căldurei își mișcase părul de pe ochi la o parte și fruntea albă și rotundă se ivi, luminând chipul ca o idee curată. Încă odată: nu era frumoasă; și cu toate astea că de frumoasă părea!

— Cum vi se pare balul, domnule Haralamb?

— Destul de frumos... Ceva cam amestecat.

— Nu-i așa? Ești silită să joci cu toată lumea și să faci tot felul de cunoștințe.

— Cunoștințele de la băi nu sunt

asa de trainice, zisei eu cam pe furis, uitându-mă la dănsa.

— Atăta e norocul, imi răspuse cu simplitate și fără cea mai mică intenție.

Inșă șarpele ispitei mă mușcă de inimă și mé făcù să lungesc vorba cam anapoda, eu, care altădată nu vorbeam nici cât trebuia.

— Așa este, zisei cam ințepat, cunoștințele dela băi nu trebuie să trăiască.

Ea se intoarse răpede și se uită la mine cu mirare. Pe buze ii trecù o zimbire ușoară și aproape nebăgată in seamă, care se rostì ca judecata cea mai aspră asupra-mi.

— Domnule Haralamb, să vă spun: cunoștințele pe cari dorim noi să le facem și cunoștințele pe cari doresc alții să ni le facă sunt două lucruri deosebite...

Mi se părù că vrea să mai zică ceva, dar tocmai atunci venì un domn și o rugă să joace cadrulul cu dănsul.

— Mulțumesc domnule, l'am dat.

După câteva minute veni un altul, care se duse cu acelaș răspuns; după acesta un altul, și așa vre-o patru la rând. Eu tăceam și tăcea și ea. Când începù cadrilul, băgai de seamă că nu vine nimeni s'o ia la joc. Fără voia mea mă sculai in picioare și privii prin lume la întârziatul cavalier al Matildei. Cine era acest selbatec?

Ea înțelese se vede gândul meu căci ridea.

— Căutați pe cineva, mă întrebă.

— Pe nimeni, dar..... vèd că nu vine...

— Cavalierul meu? Nu există. Am fost silită să spun un neadevër ca să scap de a mai juca. Sunt așa de ostenită!... Au să se uite toți la mine destul de urit, dar ce-mi pasă! Imi pare rău numai c'am spus minciuni.

Eu urmai de a tăcea. Ea asemeni.

Ce ciudat încep simțirile inimii noastre! Mi se părù că Matilda a priceput că eu nu doream să joace și deaceea

a întrebuințat această șiretenie, și par'că în mintea mea se făcù senin și cald, și o bunătațe fără margini îmi umplù sufletul. Tocmai după ce am trecut prin această împrejurare a vieții, am putut pricepe că sunt o fire cam exagerată, care sufer de toate nimicurile și le string în mine. Această întâmplare că Matilda nu vroì să joace cardilul, putea să fie în mintea ei — și cred chiar că era — cu totul nevinovată de suferința mea; fiindcă toate aceste simțiri mulțumitoare treceau ca o nălucire prin obosita mea ființă și sfirșeau prin a mișca fundul negru și turbure pe care carg zilele mele.

După ce se odihni, muma ei îi puse haina pe umeri, pe care ea și-o prinse încetinel, cu întârziere, și amëndouë se sculară să plece. Matilda îmi întinse mâna. I-o luai cu grabă și aproape i-o acoperii în mâna mea, atât de mică și de blândă era. Într'ò secundă inima mi se părù că a fost de o dată oprită de ceva, și că plămâniî inghețaserë în mine.

Ea eși incet precum se și imbracă,
și'n urmă eșii și eu.

II.

„Am spus la începutul acestei istorisiri că n'am încercat să scriu niciodată în viața mea. Nu este adevărat. N'am scris niciodată un lucru întreg, și, mai cu deosebire, n'am păstrat nimic din încercările mele, — dar foarte adeseori am umplut pagini întregi de aiurări, — am făcut versuri, — am plâns în rânduri nebune pe foile albe ale unui biet caiet, care s'a dus filă cu filă în foc...

Pentru că, cum se poate să fie adevăratele mele simțiri ceea ce scriu eu, când condeiul trebuie să le stringă în vorbe, și când simțirile mele știu foarte că nu se pot turna în forme.

Și cu toate acestea am inegrit și eu hârtie, pentru că mi se pare că este, mai presus de puterea noastră de a voi, o ripă adâncă, care ne atrage către densa cu o adevărată furie: aceea a

destăinuirilor. Dar dacă te-ai întreba bine: ce destăinuirii? singur nu ți-ai putea răspunde, căci când ele trebuie să lege în frase, simți numai decât ce diafane sunt și cât de greu le poți prinde ființa. Sunt multele și neimplinitele doruri ale sufletului, cari, ca atâtea semințe, căzute din ciocul unor paseri din alte lumi, incolțesc străine și singuratice în noi, prinzând rădăcină și chinându-se. Sunt aventurile către un ideal amețitor de depărtat, cărora viața de toate zilele le uda aripele. Sunt nebunii și visuri, care-ți asurzesc mintea și-ți umplu pieptul, pe cât nu te gândești a le spune, dar care fug ca orizontul dinaintea-ne, de îndată ce vrei a le prinde și ale lămurii și altora.

Cum mă întorsei acasă, după bal, aceste gânduri mă apucară și vruî să scriu. Nu putui atunci. Trei zile după aceea îmi simțeam mâna încă caldă de a Matildei și când închideam ochii o aveam acolo, înaintea mea, vie și întregă. Un moment nu-mi veni în minte

că deabia atunci o cunoscusem, că puteam să mă înșăl asupra ei, că ea n'avea poate nici o asemănare cu idealul meu. Este drept însă că în acest timp Matilda era mai mult forma omească în care se intrupau dorurile mele nehotărite, decât femeea care avea să aprindă în mine patima cea mai dureasă și mai hotărită despre ea.

În cele trei zile ce urmare mă încercai de mai multe ori să scriu. Hărția e răbdătoare.

În a treia seară făcui versuri. —
Versuri!...

Bine-ai venit fecioară cu pași măreți și falnici!
Cap tână de femeie pe umeri de statue;
Atât îți stă de bine cu ochii mari și jalnici,
Cu sângele ce'n față sêlbatec ți se sue
Că de-ai fi plâns când Iuda îl țintuia de glesne
Mântuitorul lumii ar fi murit mai lesne.

Acest început mi se părù greoiu și silit. Nu era ceeace simțeam eu. Făcui hărția bulz și-o aruncai.

Altă foaie:

Te-a zămislit blânda natură
Ca pe-o floare de pe plaiu:
Din carminul rozei de Maiu
Ți-a zugrăvit, rotudă, gura
Iar din albastrul de cicóare
Ți-a 'nduișat privirea vie,
Așa că bine nu se știe
De ești femeie sau ești floare.

La brău te'a strâns ca pe-un mănunchiu
De ramuri tinere de crin
Și nu știu ce ți-a pus în sin
Și dela sin pân'la genunchi,
Că par'că-ai fi un vis croit
După gândirea mea nebuna,
Cu sufletul ca alba lună,
Cu trupul cald și liniștit.

În trista mea singurătate.
Au resărit colo și colo
Videnii cu cap de Apollo
Și ochii plini de bunătate:
Dar dacă tu ai ști anume
Cât farmec e'n faptura ta,
Ai face aripi ș'ai sbura
Căci prea ești singură în lume!

Aci se opri condeiul. Ceti de la in-

ceput ceeace scrisesem, și cu atăta furie ștersei pagina de sus și până jos că mă stropii de cerneală până și pe obraz. O svirlui și pe aceasta. Eram aproape indignat pe versuri. Pentrucă vorba *cicoare* mi se păruse originală, făcusem ochii Matildei albaștri! Eram nebun. După câteva minute căutai pe jos mototolul de hârtie, fiindcă par'că-mi plăcuse un rând. Il găsii și-mi remase în minte:

La briu te-a strins ca pe-un mănunchiu
De ramure tinere de crin...

Parcă semăna cu Matilda. — Dar însfirșit toate acestea nu spuneau nimic din sufletul meu. Ce poate vorba!... Inchipuiască-și cine-va o imensă pinză de borangic, pe care căți-va nebuni ar vroi s'o fixeze cu bolduri de țermurile mării spre a lua conturul valurilor agitate. E cu putință?...

Atunci imi luai pălăria și eșiū. Era o noapte liniștită. La băi dormea toată lumea și în vėzduhul cald singură luna

se urca, cu chipul ei plin și incremenit, parcă ar fi fost o nebună de noapte, care ar fi intrat într'un nemărginit țin-tirim. Fără să mă gândesc mă îndreptai spre casa în care ședea Matilda. Era un șireag de odăi joase, întinse pe un coridor lung și îngust, în zidurile căroro luna cădea cu lumina ei de făclie galbenă. În capătul balconului văzui de departe o umbră, care sta răzemată de parmaclie. Cu cât mă apropiam, cu atâta inima îmi bătea mai tare. Dar dacă ar fi fost ea? N'o văzusem de trei zile.

Era ea. Cum mă apropiam încet pe iarba moale a drumului, nu mă auzea. Și aș fi putut să fac și sgomot, că pote s'ar fi uitat la mine fără să mă cunoască, atât era de cufundată în înțelegere cu luna. Când ajunsei în dreptul ei, mă oprii și, spre a-i atrage luarea aminte, întrebuițai vechiul mijloc al curtenilor: tușii. Ea își strinse șalul pe dânsa și se trase cam înlături. Eu nu

știam ce să fac: să m'apropii de ea, ori să stau pe loc ca să n'o spëriiu?

Insfirșit o simții că mă recunoaște-

— Bună seara, ii zisei.

— Bună seara, imi respunșe cam incet.

— Nu v'ați culcat încă? adăugai ca și dënșă.

— Nu... Era luna așa de frumoasă... Am eșit un moment s'o privesc...

— E foarte frumoasă luna...

Și nu mai știam ce să mai zic mai departe. Tremuram tot, cu glas, cu picioare, cu inimă. Dënșă ințelese incurcătura mea și se încercă se vede să rupă farmecul ce-l simțea că are asupra-mi. Vroi să intre in casă; dar, după ce făcù un pas spre ușă, se intoarse până la marginea balconului și se cam intinse spre mine ca s'o pot auzi:

— Măne știi că noi vrem să ne ducem la stână. Mergi și dumneta? E o societate intreagă: d-na X, Y, etc. Și inșiră o mulțime de nume. — Eu băgai de seamă că pentru intăia dată

imi zicea *știi* în loc de *știți* și *dumneata* în loc de *d-voastră*.

— Merg, cum nu. E departe stăna?

-- Nu: o jumătate de cias pe jos.

Și vorbind, mă apropiasem de tot de balcon.

— Ce tăcere frumoasă! adăogai. Par'că suntem la țară.

— Apoi la țară și suntem; afară doar că ne culcăm mai târziu.

— Când ne culcăm...

— Da ce, dumneata nu te culci totdeauna?

— Nu prea pot dormi. Și ce rău e!

Ea tăcù un moment.

— Pricep. Nici eu nu prea dorm totdeauna, imi zise. Dar astă seară voiu căuta să mă odihnesc, ca să pot mâine umbla. Noapte bună. Și imi intinse mâna.

— Noapte bună, ii ziseiu, luându-i mâna și întârziind de a-i o lăsa. — Ce pecat de luna asta! Cătă taină are în lumina ei...

— Du-te, du-te, imi zise mai incet și tremurând, du-te, ca să poți mâine umbla.

— Mă duc, îi respunsei stins de tot, pe când fără să-mi dau bine seamă de ce fac, îi lipisem mâna de pieptul meu și i-o ascunsesem cu amândouă mâinile mele.

Atunci o simții aproape de tot, vorbindu-mi cu o așa de dulce stăruință, că parcă imi topia inima de induioșare.

— Te rog... du-te...

Mă dusei, fără să mai zic nimic. Când imi întorsei privirile, după câțiva pași, o văzui rezemată de zid și ascunzânduși fața cu amândouă mâinile.

După ce ea intră înăuntru, eu mă dusei acasă. Luna bătea în geamurile mele cu o lungă și gânditoare rază senină, luminându-mi odaia. Lângă călimară și condeiu sta ținera, cu coardele strălucind în razele lunii.

Imi era pieptul atât de plin de bătăile inimii și ochii aproape inecați de

lacrimi, că trebuia sau să plâng, sau să mă reintorc înapoi și să mă întind pe pământ, sub ușa ei, ca să mă simtă că sunt lângă dânsa. În nevoia mea de a face ceva, luai masa în brațe, o scosei afară pe prispă, împreună cu scaunul de lemn ce era alături, și mă pusei să cânt.

Ce putere extraordinară o fi trecând în degetele noastre când suferim, nu-mi pot da seamă. Știu numai că lacrimile și toată durerea mea le plânse instrumentul, de ale cărui coarde îmi prindeam degetele ca un desperat, făcându-le să trăiască și să simtă cu mine. Ele îmi răspundeau, înțelegându-mă și vibrând duioase în adâncul luminei de lună... A!... ățera mă înțelegea! În cutia ei puteam să-mi găsesc simțirile mele. Erau ale mele. Lemnul și sîrma mă cunoșteau mai bine decât condeiul. Ceea ce nu putusem să spui cu unul, cu celălalt spuneam perfect.

Fără voința mea se desprinse de coarde o melodie simplă, acele câteva

note cunoscute sub numele de *Träumerei*, pe care Schumann pare că le-a extras din visul dureros al unei nopți de vară... Căntai, căntai, exaltându-mă, dar totdeodată perzând noțiunea durerii mele personale și intrând oarecum într'o boltă de impresiuni, în cari eul meu intristat se pulveriza, imprăștiindu-se în văzduh.

Se făcea aproape zioă când incetai și mă culcai. Dormii adânc și nu mă dusei la stână, fiindcă deschisei ochii tocmai la amiază zi. Mă sculai ostentit și stătui pe marginea patului, căutând să-mi adun mințile obosite. Ce greu dormisem!“

III.

„Acum sunt liniștit și mă gândesc la cele întâmplare ca la niște visuri dulci. Au trecut toate!... Toate trec și se uită în lumea asta.

Dar oricât sunt de liniștit, spun

drept că mă mișcă și acum această pagină din viața mea.

Adouazi, cătră seară, eșind prin băi, vėjui pe Matilda in același loc in care o întâlнисem noaptea ce urmase. Ea citea și mama ei lucra. Mă simții dator să mă apropii de dēnsele ca să le zic bună ziua. Matilda mă primì cam rece. Pe când eu vorbeam cu bētrāna, dēnsa își urma cetitul. Gāndii in mine că e aproape o necuviință ceea ce făcea, dar, ca orice om căruia ii este drag un lucru, mă simțeam gata s'o iert, dacă mi-ar fi arātat cea mai mică intenție de-a voi să mă rănească. Ea însă cetea cu o liniște nespūsă. Când plecai imi intinse māna cu buuātate și se uitā la mine lung. Nu rostì însă nici un cuvēnt.

Dupā ce prānzii cam in silā, o pornii in sus pe marginea apei. Cerul, cārpit ici și colo de nouri, se videa tot in luciul negru al lacului. Luna nu rēsārise încă, și spre apus, cea din urmă viață a soarelui se zugrāvea pe scobo-

rișul ceresc într'o coloare străvezie de argint, pe a cărui pânză cumpenele dela puțuri și rarii pomi ce se iveau pe întinderea câmpului se desinau minunat de bine. — Mă dusei departe pe marginea unui lan de orz, până ce perdui din auz sgomotele lăutarilor dela birt. Pacea câmpiei imi era dragă. Miile de ființe, care trăesc in siguranța erburilor, își destăinuiau neînțeleasa lor viață in felurimi de sunete și de țirituri bizare, care alcătuiau ca un singur glas, ce se înălța, pierzându-se in vîzduhul lin al nopții. Ostenit, mă intinsei pe pămînt, cu fața la cer.

Mare și nespusă este taina ce se intinde deasupra noastră fără de drumuri și fără de hotare. Inlăuntrul ei, bulgării aprinși par atâtea ținte de diamant cu care o mână nevăzută ar fi prins draperia nopții de bolta tărielor, iar *calea robilor* stropitura unei imense bidinele de zugrav muiată in lumină. Căt e de sus și de adănc! și căt de mult mă atrage!... Pe ce cărări se duc nevi-

novatele stele care cad, și ce legătură este între ele și noi, de tresărim când ele pier în întuneric? Cine ține cărma atător lumi de o spăimântătoare depărtare?...

Totdeauna mi-a părut rău că n'am învățat astronomia, dar n'am nici un mijloc de-a îndrepta ceea ce nu s'a făcut la vreme. M'am gândit însă foarte des și foarte serios să mă fac marinar. Între mare și cer este o strinsă prietenie și, între amândouă, omul trebuie să fie cu totul altfel: mai puțin iubitor de sine și mai adevărat.

În adâncul nopții se auzi deodată un glas rătăcit de fluer, care îmi cobori mintea ca un fulger din naltul cerului la pământ. Gândii mai întâi că era vreun cioban călător, care își întovărășia uritul cu viersul fagului. Văzând însă că sunetul nici creștea, nici descreștea, îmi veni în minte că poate fără să știu am luat drumul stănei. Atunci răpede mă sculai și pornii spre partea aceea, spre a întreba pe ciobani

dacă a fost de cu vreme lume din Lacul-Sărat pe la dênşii. In adevăr, la câte-va sute de paşi de mine, vèzul focul arzënd dinaintea colibeî, şi o lature omenească luminată de flacăra vreascurilor. Nu'mi veni cătuş de puţin in minte că puteam fi necinstitit de căini sau huiduit de ciobani. Şi se vede că ştie Dumnezeu de ştirea rătăciţilor, căci nimic de felul acesta nu mi se întâmplă. Baciul imi respunse, cu vorba lui domoală şi liniştită, că a fost destulă lume.

Nu ştiam cum s'o întorc mai bine ca să fac pe cioban să-mi spue ca ce fel de lume fusese pela stână. Par'că imi era frică să nu ghicească că scopul meu era de-a afla ceva despre Matilda. Fusese şi dënşa? Era veselă, era tristă? . . . Baciul da din umeri cu nepăsare.

In cele din urmă plecai, ducënd cu mine descurajarea care insoţeste, in asemenea împrejurări, pe toţi oamenii nehotăriţi. Ce-aveam de făcut? Unde era s'o mai vèd, ca să-i spun că toată

noaptea ce trecuse nu inchisesem ochii și că, adormind tocmai despre ziuă, mă deșteptasem târziu de tot și ostenit?

Intrai acasă aproape fără putere. Dormea toată lumea ca un singur cap somnoros. Nimic nu mai da semn de viață. Rar câte un lătrat de câine se înălța tănguitor în noaptea tăcută, răspunzând unei caraule, care gemea încă și mai rar, de marginea satului.

Aprinsei lumina ca să mă desbrac. Fui foarte mirat văzând pe masă o scrisoare, fiindcă, plecând din București, într'adins nu-mi lăsasem adresa, ca să nu fiu urmărit de indiscreția prietenilor și a gazetarilor. Era una din acele stupide și revoltătoare pof-tiri la nuntă, care îți vin așa, ca din cer: „domnul și doamna C. C. Ionescu au onoarea a vă face cunoscută căsătoria fiicei lor Mariuca cu domnu Stan Bran, etc.” Ce vinovat eram eu, în starea sufletească în care mă găseam, să știu că domnu Ionescu își mărita pe Mariuca cu un domn oarecare?...

Habar n'aveam de Ionescu și de fiicăsa, și de ginere-său, și de toți nebunii din lume care se hotărau să înmulțească genul omenesc!..

O svirlui să nu se vadă și mă culcai.

O săptămână de-a rândul am văzut pe Matilda în toate zilele, fără a-i vorbi. Ce se petrecea în sufletul meu când o întâlneam, n'am putut niciodată bine pricepe. Știu numai că ori de câte ori o zăream, mi se părea un moment că mă înec, simțeam așa ce va par'că n'aveam destul aer împrejurul meu, și-mi trebuia o putere de uriaș ca să-mi liniștesc bătăile inimii și să-mi scot pălăria când treceam pe lângă dănsa.

Intr'o zi, făcusem tocmai o lungă primblare pe câmp, după o baie rece, și intram în sat, când, la cotitura unei ulițe, mă întâlneam cu dănsa față în față. Atăta era de neașteptată această întâlnire, încât se vede că-mi schimbă figura cu totul și mă pironi în loc. Fie că dănsa înțelese aceasta, fie că

vroia să-mi spue ceva, o văzui venind drept la mine cu mâna întinsă și rîzînd.

— Bună dimineața, imi zise; ce te mai faci? e o vecinicie de cînd nu te-a mai văzut nimeni. După aceea se oprî și se uită lung la mine.

— Da ce ai? Ar zice cineva că te-ai întălnit cu vreun urs... sau poate nu ești bine?

Insfirșit putui și eu să ingăan două vorbe:

— Nici una, nici alta: sunt numai ostenit.

— Știi, imi zise, că mama a trimis să intrebe de d-ta; mai întăi fiindcă dorea să te vadă și apoi fiindcă am hotărit să mergem diseară la Dunăre.

— E cam nor; nu cred să vă puteți duce.

— După căt se vede nu prea ești iubitor de astfel de petreceri.

— Dimpotrivă, mă grăbii a răspunde, sunt gata să plec.

Vedeam in această preumblare sin-

gurul mijloc de-a mă apropiã de dënşa mai mult, de-a o vidè mai îndelung şi mai în pace, şi pusei prea multã grabã în răspunsul meu. Ea plecã ochii în jos. Nişte vine subţirele de roşeaţă, ca cele ce trec prin foaia macului selbãtec, i se urcarè în obraz. După câteva secunde de tăcere, se uitã din nou la mine cu oarecare stãruinţă:

— Eşti tot atât de gata de-a merge ca şi acum câteva zile, la stãnã? imi zise, întinzându-mi mâna.

Nu ştiu de cè, ori de câte ori mi s'a părut că am prea multã dreptate, faţă cu un om care se îndoeşte de mine, n'am putut să-l fac să 'nţeleagã prin vorbe că am dreptate.

Luai mâna Matildei cu oarecare sficiune şi mă mulţumii a clătina din cap.

— Dacă așa crezi... ce să-ţi fac?

— Eu nu cred nimic, imi zise depãrtându-se. Cine poate pètrunde gândurile omeneşti...

Ne despãrtirëm. După câţiva paşi

aşa imi părea de rău că nu-i vorbisem mai mult, că parcă-mi venea să mă 'ntorc inapoi după dănsa. Natură afurisită, imi ziceam in mine, par'că îţi pune cineva căluşul in gură, de nu vrei să vorbeşti! Şi indată incepui a mă gândi cum ar fi făcut un om cu minte şi cu ştiinţă de lume mai multă decât mine: cum ar fi pornit cu dănsa la primblare şi i-ar fi explicat că nu putuse să vie la stână din pricina unei insomnii, a cărei cauză era ea, Matilda; cum ar fi strecurat cu ghibăcie câteva vorbe prin care s'o facă să înţeleagă că suferă pentru dănsa, că o iubeşte, etc. Inchipuirea mea, blăstemată mea inchipuire, care e atâta de harnică la nimicuri, se puse pe lucru, şi pe când eu mergeam intr'o parte şi Matilda intr'alta, mă văzui in minte alături de dănsa, pe câmp, ţinându-i braţul cald sub braţul meu şi spunându-i toate cele de mai sus.

Aşa mersei până acasă. Intrând in odăe, găsii un bilet dela muma Matil-

dei, prin care eram înștiințat că în zioa aceea o societate de mai mulți domni și doamne vroiau să facă o lungă primblare la Dunăre și eram poftit și eu să viu. Era cât p'aci să răspund că nu pot merge, dar imi luai răpede de seamă și scrisei două rânduri de mulțumire, făgăduind totodată că voiu veni.

Intr'adevăr, la trei ciasuri toată lumea era strinsă pe un mieldan din mijlocul satului. Plecarăm în liniște, apucând drumul movilei, care merge printre două lanuri de meiu, până dă în șosea.

La inceput erau temeri de ploae, dar incetul cu incetul lumea se împărți în mici pălcuri de câte patru sau cinci inși și, odată firul vorbei apucat, nimeni nu se mai gândi la nori. Matilda mergea înaintea mea, însoțită de un colonel bătrân, și de un alt domn, pe care-l videam întotdeauna grozav de harnic pe lângă dēnsa. Eu veneam în urmă, într'un grup de două domni-

șoare și doi militari, și așa se țineau mai multe șiruri de domni și de doamne, cari vorbeau de ceeace le trăsnea prin minte.

La movila de pe șosea ne oprirăm câteva minute. Eram în mijlocul câmpului. Cât vedea ochiul împrejur, holdele se întindeau, în fâșii aurii și verzi, ca și cum ar fi fost atârinate de lungul șoselei, care trecea pe dinaintea noastră ca o sfoară albă ce părea că leagă cele două capete ale orizontului. Spre răsărit munții Măcinului se iveau sprinteni din bruma sură a văzduhului, și, în poalele lor curgând Dunărea, dintre copaci resăreau pânzele cele mai de sus ale corăbiilor, care păreau ai-doma niște fluturi ce se jucau pe creasta pomilor.

După un cîș și jumătate de drum ajunserăm la satul din malul Dunării...

E curios cum apele mari produc efecte puternice asupra omului. Toată această societate veselă și vorbăreță tăcù ca prin farmec când dete cu o-

chii de luciul măreț al Dunării. Un moment se părù că intinderea apei vorbește fiecărui în parte despre ceea ce avea mai ascuns și mai dulce în suflet, și, chiar pentru cei ce nu aveau nimic, ochiul, atins de noutatea priveștiței, sta țintit pe lungul fluviului.

Toată lumea se așezase pe o grindă ce era trântită sus pe mal și privea. Colonelul, entusiasmat de panorama ce se desfășura înainte-i, mă luă de braț și, scoborindu-ne încetișor până în marginea apei, începù a-mi istorisi o dragoste a lui dela Veneția. Eu eram răbdător și, cu toate că cei de sus ne chemau mereu, colonelul amenința să nu mai isprăvească, dacă un tunet puternic n'ar fi izbucnit din niște nori groși ce veneau despre mare. Atunci ne urcarëm răpede pe mal. Matilda sta singură tocmai la capul grinzei și se uita, cu desăvirșire pierdută de ceilalți, în susul Dunării. Eu am crezut în totdeauna că ceea ce este mai adânc în noi, corespunde tocmai cu ceea ce este

mai depărtat și mai mare decât noi.

Din nenorocire avusesem dreptate când proorocisem dimineața că în zioa aceea era să ploaie. Norii se grămădeau din ce în ce mai amenințători. Printre noi unii glumeau și rideau, dar cei mai mulți păreau îngrijați. Se ținù un sfat de cei ce se credeau mai înțelepți dacă trebuie să mai așteptăm în sat sau să plecăm fără întârziere. Se hotărî să plecăm până nu ne ajunge ploaia, și colonelul alcătui o coloană de drum, de câte doi-doi, care să poată mai lesne ținè piept vremii celei rele. Incepù prin a se pune la cale pe dănsul, și isbuti minunat, căci se dete de cavaler al Matildei; pe ceilalți îi împărți cum se pricepù; dar când ajunse la muma Matildei se uită bine împrejur să vadă cine e mai demn de o asemenea slujbă și nu găsi pe nimeni se vede, căci strică prima tocmeală și făcù o alta, în care dănsul da brațul bătrânei iar pentru Matilda mă hotărî pe mine. Noroc că erau mai mulți

bărbați decât femei. Pe cei stingheri îi puse să ție adăpost de laturea doamnelor pe care le bănuia el mai șubrede. Astfel, procesiunea porni.

Lesne se poate pricepe că ordinea aceasta nu ținù nici cinci minute. Cei mai sprinteni o luară, firește, înainte, și cei cari stricară cei dintâi coloana furăm noi, eu și Matilda.

Ah doamne! ce ușor mă simțeam și cum binecuvântam în mine întâmplarea aceasta. Mă uitam la nori cu recunoștința unui felah din deșert și tremuram de frică să nu care cumva să iasă iar soarele. O purtam mai mult pe sus și-i alegeam cărările cele mai netede și mai moi. Ea își rezema brațul cu toată greutatea lui de mine și căută să-și potrivească mersul după al meu. Ne mână înainte o putere mai mare decât a noastră. Nu ziceam nimic nici unul nici altul și am fi mers astfel până la marginea pământului, fără a grăi o vorbă, dacă n'ar fi ince-

put să cadă niște picături mari de ploaie, care incurcau cu totul situația.

— Plouă, zise ea.

— Nu-i nimic, îi răspunsei; dacă ne vom grăbi, în zece minute suntem la movilă. Sau... poate ai ostenit?

Nu-mi răspunse nimic, ci numai o simții că-mi stringe brațul mai tare sub al ei, par'că ar fi voit să-mi arate prin aceasta câtă încredere avea în mine. Acum însă începuse și vântul. Ploaia ne venea pieziș în obraz și lovea cu destulă putere. În drumul nostru era o colibă de jitar. Îi propusei, dacă era ostenită, să rămănem acolo. Ea nu primî. Atunci îmi desfăcui fularul ce-l purtam împotriva prafului, și-i acoperii capul, legând basmaoa pe detersupra pălăriei, ca să nu i-o ia vântul. Ne uitarăm în urmă: ceilalți nici nu se mai vedeau.

Ploaia se'ntețea din ce în ce și fulgerele tăiau prin văzduh fel de fel de scrijilături. Dela o vreme mi se părû că tremură.

— Ți-e frică? o 'ntrebai.

Ea se 'ncercă să zimbească.

— Mi-e cam frig, imi zise.

Nu puteam să fac nimic alta decât să desbrac haina și să i-o pun pe umeri. Nu știu însă de ce lucrul acesta imi părù trivial. Ii luai mâna și i-o strinsei intr'a mea, așa că par'că aș fi voit s'o încălzesc toată din dragoste.

Plouă, imi zise la un moment, plouă urit, și cu toate astea e frumos!...

Praful se muiase de tot și se prefăcuse intr'un fel de noroiu negru, destul de displăcut. Ii vedeam vârful piciorului subțire cum se infundă in tină și mi-era mai mare groaza să nu răcească. Insfirșit după vre-o jumătate de cias ajunserëm la cărciuma de pe șosea. Cățiva drumeți, apucați ca și noi de vreme rea, ne priveau cu niște ochi minunați, par'că s'ar fi așteptat să le lămurim din ce nour picăm.

Dusei pe Matilda in odaia cărciumăriții, care părea a fi o femeie sprin-

tenă și curată, și o rugai cu stăruință să-și schimbe îmbrăcămintea cu a ei. Eu însumi mă uscai cum putui de noroiu și de ploaie, și cerui hangiului, să trimeată pe cineva călare până în băi, ca să vestească pe primar să trimeată toate trăsurile câte se aflau acolo din Brăila.

Lucrul se urmă astfel, dar până să vie trăsurile trecu destulă vreme. Cei din urmă nu mai soseau și ploaia nu sta de loc. După câțva timp, neliniștit, întrebai pe femeie de Matilda. Imi spuse că șade la fereastră foarte îngrijată și că a întreat-o dacă eu am plecat. O rugai să-i spue că n'am plecat și că am trimis un om la băi după trăsuri. Totodată îi cerui voie s'o ved. Mă primi.

Când intrau înăuntru, ea se uita pe fereastră, în bătaia ploiei. Era îmbrăcată cu o polcuță de stambă și cu o rochie tot asemenea, largi, lungi și bătătoare la ochi. Cum mă vèzù începù a ride:

— Iți plac, așa cum sunt?

— Mie imi placi orcum ai fi, ii zisei.

Tocmai după ce-mi eși vorba din gură băgai de seamă ce mult spusese și mă simții roșind de îndrăzneală. Dar nu știu ce era în aer, și în ochii ei, și în inima mea, că mă simțeam cu un curaj strașnic. Ii apucaii mâinile și i le sărutai de nenumărate ori, încercând să-i spun ceva, dar nereușind decât a-i îngăna numele. Ea sta în picioare, înainte-mi, tremurând și lăsându-și mânele pradă gurii mele. Nu știu cum, polcuța hangitei era încheiată în niște nasturi rari de tot, așa că la cea mai mică mișcare a brațelor ea se desfăcea, lăsând să se vadă vârfurile dantelelor și începutul sinului. Se vede că-mi pierdii mintea, sau mă schimbai în câteva secunde cu desăvîrșire, căci îi apucaii mijlocul în brațe, și câte nenumărate sărutări urmăre în întunerecul odăii, cine mai poate spune. Eram stăpânul ei cu o

nețărmită putere, și aș fi putut s'o ucid sub perne sau să-i înăbuș gura sărutând-o o vecinicie întreagă, că n'ar fi zis nimic. Numai brațele ii stau strinse de gâtul meu, și de câte ori vroiam să mă mișc, simțeam dulcea lor putere cum mă ținea lipit de dēnsa.

Cine are destul viers in limbă ca să poată spune cântecul fără ființă ce vibrează in toată făptura omului care iubește, când este fericit? Și cine poate prinde ființa acestei fericiri; căci ea are mai intotdeauna un soi de gust al durerii sau ceva asemenea cu recoarea pe care ar simți-o un om care visează când aripa morții ar trece pe deasupra-i.

Mă urcasem in trăsură ca să mă duc după cei întârziați, și farmecul Matildei mă stăpănea încă. Da ce spun eu! Astăzi, când ea imi e străină și depărtată, și încă, când aducerea a-minte ia lucrurile mai de departe și ajung cu gândul la cărciuma de pe șo-

sea, mă simt, eu, omul stins și istovit, sub puterea ademenitoare al farmecului Matildei și mă mișcă și acum!..

Ceilalți, prinși de furtună cam în marginea satului, se întorseseră cu toții înapoi. Îi adunai de prin toate colibe și pornirăm spre băi. Pe Matilda o urcasem în trăsură, o învelisem bine și o trimisesem acasă, într'adins singură, ca să nu dăm loc la vorbe!..

IV.

„Și deacum ce să mai spui?..

A douazi toată lumea mă insura cu Matilda. Lucrul acesta îmi făcea grozav de rău. Mi să părea că toată dragostea mea e pe mâinele lor și că mi-o întorceau pe toate fețele, ca pe o marfă, spre a o cerceta dacă e de cumpărat sau de lepădat.

Mai steterăm la băi vre-o zece zile. În cele trei zile dela început mersei regulat să ved pe Matilda. Era cam bolnavă și nu eșea din casă. De câte

ori rămăneam singuri mă chema lângă scaunul ei și începea să vorbească de un viitor fericit ce ne aștepta, de lungi călătorii ce era să facem împreună, de mulțumirea ei că m'a întâlnit, fiindcă zicea că mă cunoscuse de mult, de viitorul meu, etc.

A patra zi, venind s'o văd, eși o femeie și-mi spuse că doamnele nu sunt acasă. Mă prinse mirarea și mă duceam cam trist spre birt, când mă întâlnii față in față cu colonelul, prietenul lor. Acesta cum mă văzù mă apucà de braț și mă luà la o parte.

— Mon cher, imi zise cu un aer protector și misterios, imi pare bine că te întâlnesc. Te căutam. Ia spune-mi ce ai de gând cu insurătoarea? Ar trebui să te cam grăbești, fiindcă fata e compromisă, îți spun eu.

— Mă iertați; nu pricep. Care fată? îngănai eu.

— A! ștregarule!.. ai noroc. Fată bună, măi! Și pe urmă unde pui că are și vre-o două mii de galbeni venit.

Pentru întâiaş dată auzeam că Matilda e bogată.

— Ia spune-mi, urmă colonelul, ai făcut vreun *demarş*?

— N'am făcut nimic absolut.

-- Mai bine. Ia ascultă: mă autorizezi pe mine să vorbesc bătrănei?

Atăta mă indignă propunerea aceasta, încât era p'aci să-i întorc spaatele şi să-l las. Cu ce drept se interesa acest domn de afecţiunile mele? Cine-i spusese că eu voesc să iau pe Matilda, sau că ea vrea să mă ia pe mine?

— Nu te autorizez de loc, îi zisei cam răstit.

El se uită la mine lung şi făcù o strămbătură din gură care părea a zice: E nebun săracu! După aceea ne despărţirăm cu oarecare răceală.

Ajungënd acasă începui să väd că avea dreptate colonelul. Eu nu trimisesem Matildei decât câteva coşuri cu roze care ştiam că i fac plăcere. Când mă gândii însă la numărul de nimi-

curi și de banalități cari incunjură căsătoria, mă apucă o curată descurajare. Știam bine că nu puteam să nu le fac dacă vroiam ca Matilda să fie a mea. Atunci imi veni în minte să-i scriu ei și să-i spui că-mi era mai dragă decât lumina care-mi da viața, că nu puteam trăi fără dănsa, că o rugam să aibă încredere în mine și să plecăm amândoi prin țări străine, unde să ne cununăm simplu și fără sgomot. Ii mai lămuram o mulțime de lucruri, și'n cele din urmă o rugam să-mi răspundă. Sfirșeam spunându-i că plec la Brăila ca să-i aduc roze.

Trimesei scrisoarea și pornii numai decât la Brăila. Mi-aduc aminte că am umblat o zi întreagă, căutând tot ce inflorea mai frumos și mai parfumat pe malul Dunării. Seara m'am întors cu un coș plin, și l'am și trimis Matildei. Mi l'a adus însă înapoi sub cuvânt că doamnele se culcaseră. Mă uitai la ciasornic: era aproape zece. Întârzasem prea mult.

A douazi de dimineață îl trimisei iar și iar mi-l aduse înapoi, de astădată spunându-mi că nu vroia să-l primească. Atunci îmi luai pălăria și mă dusei eu însumi să ved pe Matilda.

Care nu-mi fù însă mirarea când în camerele lor găsii niște chipuri necunoscute. Întrebai pe un domn de numele mamei Matildei și-mi spuse că a plecat.

Remăsei deocamdată amețit, par'că m'ar fi lovit cineva cu un lemn peste cap.

— A plecat.... zisei lung și fără glas.

După aceea o pornii în fuga, neștiind ce fac, la colonel să-l întreb. Colonelul îmi spuse cu răceală că scrisoarea mea fusese primită de muma Matildei, care, la citirea ei, zise că trebuia să fiu nebun; că în adevăr au plecat, și nu știa unde, căci nu vruseseră să-i spue, dar își da el cu părerea că au plecat cu scop de a eși din țară. Totodată începù a-mi face morală, că am

compromis fata, că nu l'am ascultat, că așa mi se cuvine, etc. Nu știu cum i-oiu fi părut eu lui, dar el mie imi imi părù foarte prost. Il lăsai in plata domnului și pornii acasă. Trimisei după birje ca să plec numai decât la gară, și intrai să-mi strâng lucrurile de prin odae.

N'am incercat și nu cred să mai resimt niciodată impresia de singurătate pe care am simțit-o între cei patru părți ai camerei mele. Așa mi se părea lumea de pustie, că-mi venea par'că să mă închid in lada ce sta dinaintea mea deschisă, ca intr'un sicriu. Strânsei tot de pe masă și când luai un mic voal ce-mi rămăsese dela Matilda, il dusei la gară fără voia mea. Parfumul lui imi puse in simțiri o falsă prezență a ei și, cuprins de o milă nespūsă, mă lăsai pe scaun, lipindu'mi voalul de obraz, și, cu capul in mâini, mă podidî un plâns fără seamên.... Plecai la Brăila in goana cailor. Nu știam unde se duseserē, dar vream să mă duc să le

caut până în fundul pământului. Trăsei drept la gară. Trenul plecase demult și numai era altul decât tocmai la 11 seara. Eram silit să aștept, și eram atât de descurajat!...

Eșii în oraș și dădui drumul birjei. Mergând singur pe Ulițele Brăilei mă întâlnii c'un vechiu prieten, care, văzându-mă în ce hal eram, avu bună-tatea și delicateța de a nu mă întrebă ce aveam. El îmi propuse să mergem prin port, fiindcă tocmai pleca un vapor al companiei franceze Fraicinet, cel mai mare ce urcase Dunărea până la Brăila.

În adevăr, vaporul era superb. Făcurăm cunoștință cu căpitanul, care ne propuse să ne ia cu dănsul la Marsilia. Prietenul meu rise. Eu însă îl luai la oparte și i dădui în mână toate pararele ce aveam, cu rugămintea de a se duce să mi le schimbe în aur; eu pe de altă parte mă dusei și mi scosei un pasport, și peste un cias vaporul își ridică ancora spre a pleca în lume.

Ce se mișcase în mine nu știu, dar simțeam bine că aveam nevoie de atâta spațiu în lungul depărtării lui spre a înghiți aer, aer...

— Unde te oprești? mă întreba căpitanul franțuzește.

— Nu știu.

— Unde mergi?

— Unde vrei.

Și astfel vasul își întoarse virful în josul Dunării și plecarăm spre mare, pe când ochii mei plini de lacrimi de-abia mai vedeau pe prietenul care de pe mal îmi zicea:

— Adio....“

Aici se isprăvește manuscrisul.

F I N E.

Alexandrescu G. M., Poesii: Meditații, Fabule etc.	11	75	Ghica & Sturdza, Ajutorul comer., agricult. și al inginer. Greut. și măsur. tutor țerilor	15	—
Alexandri, Teatru 4 vol. broșate	20	—	Herter, Bursa și operațiunile ei	1	—
— Poesii, vol. III separat broșat	4	—	Ispirescu P., Legende, Basmele Rom. 1 vol. forte	6	—
— Prosă, broșate	6	—	Kiajna, Causeries d'une mère	2	60
— Prosă, broșate	8	—	Kremnitz M., Rumaen Skitzen. (Ist. orig. rom trad. in l. germană)	5	—
— Bonnets de la comtesse, comédie	1	60	Lachovary G. I., Regatul României față cu celelalte regate	2	—
— Despot Vodă, legendă, broșată	4	—	Maiorescu T., Critice	5	—
— Fontăna Blanduziei, piesă, broș.	4	—	Marian G. D., După despărțenie, Piesă în 3 acte	2	50
— Ostașii noștri	—	40	Melchisedek, Carte de rugăciuni cu iconițe colorate (chromolit.)	10	—
Amante Brutto, Ovidiu în exil, trad. de Dómna Bruzzesi	2	—	Mica Bibliotecă, ilustr. pentru copii, seria I.	4	—
Aricescu C. D., Flori de la Tușnad. — 80	—	80	— Seria II, III și IV a	6	—
Ateneul Român, Conferințe publice, 14 fasciōre à	1	—	Negruzzi Const., Opere cpl. 3 vol. broșate	15	—
— în volume à 5 fasciōre	4	—	— legate	20	—
Aurelian P. S., Economia Rurală, anii 1881, 1882, 1883, à	20	—	Negruzzi Iacob, Poesii, 1 vol. broș.	4	—
Bolintineanu D., Poesii 2 vol. broș.	12	—	— legat	6	—
— Stefan cel Mare	1	—	— Copiii de pe natură	3	—
— Traianida, Poemă	2	—	Odobescu A., Moți și Cureani	2	—
Bucătăria modernă, Carte de bucate, ilustrată; broș.	6	—	— Opere complete 3 vol.	30	—
— legată	8	—	Răpirea Bucovinei, după docum. autentice	1	—
Convorbiri Literare, abon. anual.	20	—	Rocques A., Leçons et modèles de littérature française	5	—
Cugler-Matilda, Poesii	4	—	Schoppenhauer, Monde comme volonté et representation, 2 vol. tr. de I. A. Cantacuzino	25	—
D'Hogguer, Baron. Informațiunul asupra Dobrogei	1	—	Shakespeare W. Macbeth, trad. de Carp	2	—
Dito și Idem (M. S. Regina Rom. și D-na M. K.) Astra Roman	6	—	Slavici I., Novele din popor, broșat.	4	—
Eminescu M., Poesii, broș.	4	—	— legat	6	—
— legate	9	—	Stăuceanu Dr., Vademezum anatomic	10	—
Exner, Cbeia pentru transformarea măsurilor vechi în noui, etc.	1	50	Stefanelli, Liturgica biserice	5	—
Filoxera viei și mijloecle de a o nimici, după Girard	1	—	Sylva Carmen. (M. S. Regina Rom.) Bate la ușă	2	—
Fundescu I. C., Basme, Orații, etc.	2	—	— Novele	—	—
Gane N., Novele, 3 vol. ediț. nouă	6	—	Ureche V. A., Elocința Română	—	85
Ghica Ioan, Convorbiri economice, 3 volume ediț. nouă	11	50	Zamfirescu Duiliu. Novele	5	—
Ghica Ioan, Scrisori către Vasile Alexandri, ediț. nouă	6	—			
Boerescu B., Codicele Române, continuate de G. Boerescu și Vlacuți, 1859-1886, 4 vol. broș.	54	—	Iliă Philemon, Curs de drept comercial	8	—
— legat	60	—	Radoiu, Codicele de Comerț cel nou, anotat	5	—
Codice penal și de proc. crimin. ed. oñc.	3	—			
Brătianu colonel, Conferințe asupra cător-va precepte militare.	1	50	Minist. de Resboiū. Serviciul Interior al Cavaleriei	1	50
Budișteanu colonel, Cartea soldatului, datorile din regl. militare.	—	50	— Serviciul în Campanie al Infant. legat	2	—
Corlătescu căpitan, Conferințe asupra Tacticei cu planse.	3	—	Vasiliu colonel, Citirca chart. top.	1	—
			— Manualul Oficerului inferior	5	—

